

NOVÁ UKRAJINA

**НОВА
УКРАЇНА**

ЧЕРВЕНЬ-ЛИПЕНЬ

1927.

ЗМІСТ.

	Стор.
Н. Григориїв: Профанатори соціалізму	1— 8
Михайло Обідний: С. Ф. Русовій	— 9
Ольга Кобилянська: Апостол черні	10—26
М. Мандрика: Переродження большевизму	27—31
Г. Наш: Революційний соціалізм	31—43
Д. К.: Христюків нарис історії класової боротьби та соці- ялізму	44—54
М. Шаповал: Український Робітничий Університет	55—62
<i>Міжнародне життя:</i>	
М. М. І. Грізне memento	63—65
II. Економічна конференція в Женеві.	65—67
<i>Відгуки життя:</i>	
О—ко: Що посієш, те й зіжнеш; Росквіт науки; Збручо- творці; Господар надходить	68—77
<i>Хроніка:</i>	
Агро: Пам'ятник борцям	78—79
Січовик: II Робітнича Олімпіада Чехословацька в Празі	79—82
Учасник З'їзду: IV Всеславянський пасічницький з'їзд та виставка	82—83
<i>Бібліографія:</i>	
Оліве д'Ечегойєн: Його Ексцеленція Юзеф Пілсудський (переклав М. Мухин).	84—85
Проф. С. Бородавський: Огляд світової Кооперації і Ко- оперативної літератури	85—89
В. Петрів: I. Ант. Антишев „Очерки по истории граждан- ской войны 1917—1920 г. г.“	89—90
II. Л. Дегтярев. „Политработа в красной армии.“	90—91
Лист до Редакції	91—92

Видає „Вільна Спілка“ — Педагог. колегія.

Адреса редакції: Чехословаччина, „Nova Ukrajna“ Šeříkova 4/III Praha III.
Адреса адміністрації: „Nova Ukrajna“, Poděbrady (M. Nohavec) Tchécoslovaquie).
„Zodpovědný redaktor Anna Štolcová“

Друкарня „Вільної Спілки“. Фірма: Miloš Nohavec v Poděbradech.

НОВА УКРАЇНА

NOVÁ UKRAJINA

Місячник письменства, мистецтва, науки й громадського життя

під редакцію: Н. Григориїва, С. Довгаля,
Б. Залевського, М. Мандрики і М. Шановала.

Червень — Липень 1927. — Рік видання шостий.

Ч. 6—7.

Прага.

Н. Григориїв — Профанатори соціалізму.

Облудливе большевицьке єство розкривається все більше й більше. Із пишної фразеології про всевітній мир, інтернаціоналізм та соціалічне й національне визволення людства нахабно вилазить звичайне звірине обличчя старого руського імперіялізму підфарбованого мідерним міжнароднім авантюризмом за ради задоволення одної спільної їм жаги до влади, панування й визиску.

Егоїзм, брехливість, єзуїтизм і нахабство — найхарактерніші властивости большевизму — доходять до найвищого ступня одвертости й цинізму. Здираючи серед білого дня останню сорочку з сусіди, кричить на весь рот про альтруїзм і соціалізм.

Після повного й ганебного провалу дикунсько-примитивного московського комунізму, за який пролито стільки крові, на чергу дня поставлено здійснення большевицькими руками, залитими кровію соціалістів, соціалізму. Раніш за слово „соціалізм“ сказане для одріжнення його від комуністичного світогляду ганьбилося соглашательством, контрреволюціонізмом, наймитством буржуазії; закидалося до вязниць, одсидалося на Соловки та навіть ставилося „до стінки“. Соціалізм винищувався, як ворог радвлadı. Тепер це слово стало улюбленим гаслом СССР. Соціалізм, соціалізм, соціалізм! Тільки й чуєш на всіх радзїздах, партзборах, : „будуємо соціалізм“, „соціалістичне суспільство“, „соціалістичне господарство“ й т. п. Ну а деж комунізм? Де той комунізм, за який зруйновано стільки людського добробуту й пролито стільки крові? Де той комунізм, до якого приганялося гарматами й кулеметами, як до найкращого й найправдивішого ладу в світі? Де той комунізм, ради процвітання якого винищувався соціалізм? Чи комунізм та соціалізм те саме? Коли так, то чому в попередніх роках соціалізм переслідувався, як противник комунізму? Чому соціалістів вилловлювали

й закидали по тюрмах та розстрілювали? Чому в решті й досі багато з них свою віру в соціалізм і критичність до комунізму спокутують по в'язницях? Хіба соціалізм большевиків і соціалізм соціалістів не те саме?..

Соціалісти говорять про соціалізм, як певну систему людських взаємовідносин, що захищала б кожную людину від визиску й поневолення, забезпечувала б їй волю й рівність, большевики ж намагаються популярним серед пригноблених мас словом прикрити тільки свою жадобу до влади, своє насильство над робітничими масами.

Соціалісти змагаються за волю всіх, а большевики-комуністи здійснюють свавільство тільки своєї групи.

Соціалізм бореться за рівність всіх народів, а большевики проповідують червоний руський імперіялізм, диктатуру Москви над всім світом.

Соціалізм пишається своєю конструктивною тенденцією, своїм стремлінням поліпшити існуючі тяжкі умови життя; большевизм-руїною.

Соціалізм бореться за визволення всіх працюючих, а большевизм використовує визвольний рух для захоплення влади в руки своєї групи й шукає, благає згоди капіталістичного світу співпрацювати з ним, щоб за його допомогою втримати в своїх руках владу над працюючим народом.

Галасуючи скрізь про соціалізм, большевизм в дійсності найтісніше зв'язується з капіталізмом, обіцяючи йому всякі вигоди, рекламуючи концесії та шукаючи „співпраці“ і в той же час винищуючи справжніх соціалістів.

Під зовнішнім криком про соціалізм протоптується найширший шлях найреакційнішому капіталізму, аби тільки він згодився „співпрацювати“ з большевиками, тоб-то: допомогти їх групі затриматися при владі.

Неправда? Чому соціалісти й досі сидять по большевицких в'язницях? Хіба справжні соціалісти можуть тримати у в'язницях інших соціалістів. Хто повірить, що ліві соціалісти-революціонери хотять реставрації буржуазно-монархичного ладу? Ніхто! Так чому ж соціалісти не мають волі при владі, яка будує соціалізм? Очевидно тому, що в її соціалізмі немає нічого спільного з справжнім соціалізмом.

Р. 1917 большевики оголосили війну Укр. Центр. Раді за її буржуазність, бо в ній був... один кадет.

Р. 1918 вони оправдували свій похід на Україну тим, що Директорія хоче говорити з буржуазними державами. (Тільки „хоче говорити“). Вони „рятували“ український народ від уряду, який мав намір говорити про щось з буржуазними державами; розбивали українську владу за те, що вона могла піти „на соглашение“ з капіталістичними державами. Яке? Це не важно. Тоді не зверталось уваги на зміст „соглашения“. Всяке „соглашательство“ оповіщалося антисоціалістичним. Соціалістів-демократів і соціалістів-революціонерів розганялося за „соглашательство“.

Хто вважав немінучим компроміс із буржуазією, щоб виграти час

для підтягнення власних сил, той оловіщався лютим ворогом соціалізму й немилосердно винищувався.

Тепер же на наших очах і на очах всього світу послі совітського соціалістичного радянського союзу йдуть на конференцію буржуазних держав у Женеву й умовою своєї участі в ній ставлять признання, що „соціалістична й капіталістична господарська система можуть співпрацювати“. Раніш людей розстрілювали за самий натяк на можливість існування поруч цих двох систем. Визнавали таку думку найбільшим злом на світі, а тепер самі домагаються від своїх політичних ворогів, яких самі ж до цього часу зброєю й пропаґандою переконували в неможливості існування поруч двох систем, навчали їх невірити в можливість будь якої співпраці, — тепер самі від них вимагають признання цієї можливості.

Колись закидали до в'язниць і розстрілювали українців і неукраїнців соціалістів за самий натяк про трудність обійтися в перехідний час без певної компромісної форми співіснування (куди там вже говорити про співпрацю) соціалістичної форми господарства з капіталістичною, а тепер самі вимагають від капіталістів признання можливості не тільки співіснування, а навіть „співпраці капіталістичних форм господарства з соціалістичними“. Де, коли й яка соціалістична партія на Україні ставила так виразно питання про „соглашательство“? Ніде й ніколи. Проте це не перешкоджає членам цих партій сидіти „за соглашательство“, як не в тюрмах, то принаймні в підпіллі або на вигнанні; а ті, хто їх за „соглашательство“ туди загнали, нахабно деклямують про будування соціалізму й вимагають від капіталістів признання можливості аж співпраці з ними.

Ну, а як же бути з соціалізмом? Як бути з світовою пожежею революції? Помилялись? Коли б був живий Ленін, то знов би мусів повторювати своїм прихильникам стереотипну фразу Миколи Терещенка якою той звертався до своїх управителів, коли вони помилялись: „Дураки мы с вами были... Ошибались“. А коли так, то з комунізмом „покінчено в серйоз і надовго“, коли про соціалізм говорить лише для обдурення наївних мас, коли дійшло до „прийдемо поклонімося“ капіталістам і попросимо їх до „співпраці“, то як можна тримати по в'язницях соціалістів?

Невже для соціаліста більш натуральна „співпраця“ з капіталістом, ніж з другим соціалістом? Як же може вірити капіталіст у щирість співпраці з совітським урядовим новоспеченим соціалістом, коли цей перехрещенець із комуністів тримає у в'язниці справжнього давнього соціаліста? За що? За мнине соглашательство. А сам переводить дійсне соглашательство і в значно більшому масштабі, ніж той, за який обвинувачувалося соціалістів.

Женевська вимога большевиків, щоб капіталісти згодилися на господарську співпрацю з ними, найкращий показчик большевицького соціалізму.

Це не соціалізм, а злочинне словоблудіє для прикриття зречення від попередніх ідеалів; це фактична угода з капіталістами, щоб за їх

допомогою затримати в своїх руках владу для насильства над працюючим народом.

Ми не маємо наміру доводити, що країна, доведена большевицькими експериментами до руїни, не потребує співробітництва на господарському полі з капіталістичними країнами. Навпаки! Але ми не віримо, що большевики говорять про це тепер із інтересів країни. Ні! Хіба країна цього самого не потребувала в рр. 1917-1918? Хіба тоді не видко було неминучої потреби господарської співпраці аграрних країн бувшої Росії з Західно-Європейськими індустріальними державами?

Все це було вже тоді видко й про це говорилося. Одначе большевики, змагаючись до влади, не рахувалися тоді з дійсними потребами країни, а насильно установляли свою владу. Тепер же, коли сила захоплена їх демагогією, розпорошилась, коли свавільні безглузді декрети зруйнували рештки господарства; коли зневірене населення мовчки почало простягати свою руку до влади, для себе, а не для комуністичних красномовців, щоб рятувати себе від загибуні; коли трон большевизму захитався, — то большевики, не бажаючи позбутись влади, кинулись шукати порятунку від народнього гніву... в спілці з капіталістами.

Та капіталісти не такі наївні, щоб... рятувати большевиків. На жадну серйозну співпрацю з ними капіталісти не підуть.

Який же вихід з цього становища? Що потрібно робити тим, хто дійсно мріє про заведення соціалістичного ладу, відновлення й поліпшення господарства країн захоплених СССР?

Коли большевики дійсно хотять, як не соціалізм, то переходовий до нього стан завести; хотять використати господарське співробітництво радянської системи з капіталістичною для господарського скріплення виснаженого експериментами Сходу Європи зробити це так, щоб не кинути народи Сходу Європи своїм „співробітникам“ у полон, — то мусять, в першу чергу розпрощатися з своєю диктатурою й передати владу ширшим верствам населення, дійсно заінтересованим в збереженні революційних здобутків.

З большевиками серйозно співробітничати ніхто не стане. Тільки дійсна народня влада могла б викликати довірря до себе серед різних кол європейського громадянства.

Замість говорити про співробітництво радянської системи з капіталістичною, большевики мусять перше довести, що з ними співпрацює народ і що вони здібні співпрацювати з елементами значно ближчими до їх світогляду, ніж європейські капіталісти.

Як можуть капіталісти вірити большевикам, коли ці тримають уже де кілька літ у своїх в'язницях тих самих лівих соціалістів-революціонерів різних націй, з якими започатковували радянську систему влади? Коли співробітництво з соціалістами має такі наслідки, то які перспективи співробітництва з капіталістами?

Доки одні прихильники радянської системи держать других у в'язниці, доки одні соціалісти поневіряються над другими, доти ніхто не

повірить в щирість співробітництва з тими, хто так ганебно обдурив і звалтував своїх попередніх співробітників.

Європейські господарські сили (а вони тут є не тільки капіталістичні, а й соціалістичні) лише тоді ідуть на співробітництво з господарськими силами Сходу Європи, коли останні виявлятимуться не купкою авантюриків, яким ніякий закон не писаний, а дійсними представниками волі широких працюючих мас народу.

Господарські сили Європи ідуть на співробітництво з господарськими новотворами на території ССРСР лише тоді, коли переконаються, що там існує хоч мінімум гарантій: 1) що вони самі не опиняться там, де сидять попередні большевицькі співробітники ліві соціалісти революціонери; 2) що наслідки їх господарення не ідуть тим шляхом, по якому большевики пустили всі попередні запаси господарства. А цю гарантію вони цілком натурально бачать тільки в утворенні влади, яка б спіралася на ширші верстви працюючого народу.

Капіталісти змушені обставинами, могли б говорити про господарський зв'язок лише з тією владою, при якій не було б соціалістів урядових і соціалістів ув'язнених, а тільки ті соціалісти, які б дійсно репрезентували свобідно виявлену волю працюючих мас.

Тоді не треба було б соціалістам їхати в Женеву й благати капіталістів, як це роблять лже-соціалісти большевики.

Доки влада ССРСР не перейде в руки працюючих мас, доки самочинствуватимуть авантюристи, захоплені жадобою влади, за ради якої вони раді швидче згинуть в пошуках підмоги від капіталістів, ніж зріктися своєї диктатури на користь всіх працюючих верств народу, доти не може бути мови про якесь порозуміння й координацію господарства Сходу й Заходу Європи.

Держучи насильно владу в своїх руках, большевики галасуючи про соціалізм, в дійсності дискредитують його й політично й господарськи.

Вони є найгіршими профанаторами соціалізму.

* * *

Справжній соціалізм нерозлучно зв'язаний з інтернаціоналізмом.

Інтернаціоналізм означає рівність і повну свободу кожного народу та вільну їх співпрацю в спільних інтересах. Де один народ поневолює другого, там нема інтернаціоналізму, а тільки панування дужчого над слабшим. Інтернаціоналізм має на меті знищення всякого поневолення одного народу другим і добровільне по спільній згоді упорядкування державних відносин між ними. Дійсний інтернаціоналізм не визнає жадних анексій і окупацій. Кожен народ повноправний, рівний з іншими й мусить сам за себе вільно рішати, як йому існувати, чи самотно чи у спілці з іншими й які форми тієї спілки мають бути. У всякім разі жадний другий народ не має права накидати слабшому свою волю і силою прив'язувати його до себе. Це ду-

же виразно й правдиво означили самі більшовики в перші дні своєї влади (коли їм це було вигідно, листопад 1917 р.) в „Обращении к народам и правительствам воюющих стран,“ а саме:

„Под аннексией, или захватом чужих земель правительство понимает, сообразно правовому сознанию демократии вообще и трудящихся классов в особенности, всякое присоединение к большему и сильному государству малой или слабой народности без точно, ясно и добровольно выраженного согласия и желания этой народности, независимо от того, когда это насильственное присоединение совершено, независимо также от того, насколько развитой или отсталой является насильственно присоединяемая, насильственно удерживаемая в границах данного государства нация. Независимо, наконец, от того, в Европе или в далеких заокеанских странах эта нация живет.

Если какая бы то ни было нация удерживается в границах данного государства насиллием, если ей, вопреки выраженному с ее стороны желанию, — все равно, выражено ли это желание в печати, в народных собраниях, в решениях партий или в возмущениях и восстаниях против национального гнета, — не представляет права свободным голосованием, при полном выводе войска присоединяющей или вообще более сильной нации, решить без малейшего принуждения вопрос о формах государственного существования этой нации, — то присоединение ее является аннексией, т. е. захватом и насиллием.“ (підкресл. наше Н. Г.).

Отже більшовики добре розуміють, що таке анексія й окупація; а як роблять? Де „точно, ясно и добровольно выраженное согласие“ України, Білорусі й т. д. на підпорядкування їх Москві? Хіба не було й нема „ясно выраженного желания“ України до державної самостійності? Хіба воно не досить „выраженно в печати, в народных собраниях, в решениях партий,“ та ще й у „возмущениях и восстаниях против национального гнета?“

Хіба більшовики не знають наслідків вільного вибору до Всеросійських та Українських Установчих Зборів? Хіба вони „предоставляли право“ населенню України, Білорусі, Грузії, Вірменії й т. д. „при полном выводе войска присоединяющей или вообще более сильной нации, решить без малейшего принуждения вопрос о формах (своего) государственного существования?“ Так через що ж те, що для других анексія й окупація, для більшовиків — ні?

Чому, вони, не вважаючи на ясно виявлену волю населення України, Білорусії, Грузії та інших народів до державного самостійного життя, не дають їм змоги здійснити свою волю? Чому московські більшовики не виводять свого червоного війська з України, Білорусії, Грузії і т. и., щоб населення вільно сказало, чого воно хоче?

Ясно, що коли для якоїсь іншої держави приєднання сусідніх націй в супереч їх волі, виявленої в пресі, на зборах, в постановках партій чи повстаннях, без предоставлення права вільними голосами

при повному виводі війська того, хто приєднує, виявити свою волю про форму державного існування, є анексією, тоб-то; захопленням і насильством, то таким самим воно є й для большевиків.

Ясно, що Україна, Білорусь, Грузія і інші країни окуповані й анексовані Москвою. А хіба окупація й анексія вяжуться з соціалізмом? Хіба інтернаціонал твориться підбиванням слабших народів дужчим? Хіба від такого інтернаціоналу, як Московський, відрізняється чим небудь англійсько-капіталістичний, що володіє підбитими колоніями? Чи може старо-римський?

Соціалістичний інтернаціонал будується тільки на добрій волі народів. А де та добра воля народів України, Білорусії, Грузії і інших, які збройною силою загнані в ССРСР? Коли й як вона виявлена?

Чи був такий випадок, щоб у відсутности червоних військ населення України висловилося за прилучення до Москви? Ні, не було. А чи був такий випадок, щоб у присутности московських військ населення України вільно всенароднім голосуванням висловилося за самостійну Українську державність? Був. Р. 1917 вільні вибори на Україні, в яких брали участь всі партії до земських і мійських самоврядувань та вибори до Всеросійських Установчих Зборів дали більшість голосів партіям, які стоять за самостійність України.

Вибори Укр. Уст. Зборів це ствердили, а повстання проти московсько-большевицької навали та вибори до Трудового Конгресу і його ухвали — скріпили.

Ну, а Білорусь, Грузію і весь Кавказ хіба большевики прилучили не збройною силою? Хіба мало було на Україні й у Грузії після того повстань проти ССРСР? Так чому ж „соціалісти.“ що р. 1917 заявляли всьому світові про необхідність виводити війська дужчого з країни, волю народа якої треба виявити, до сього часу не вивели військ з України, Грузії, Білорусії і т. д., щоб дати тим народам змогу виявити свою волю про бажання існувати в ССРСР? Чому? Бо знають, що такої волі нема, такого бажання не існує. Через те військ не виводять, а навпаки силою цих військ поневолюють і визискують народи. Що ж тут соціалістичного? Хіба можуть соціалісти когось гнобити й визискувати? Московський же „соціалістичний“ уряд силою зброї вигнав з України й Грузії тамтешні соціалістичні уряди й розпоряджається по своєму.

Оправдується, що український і грузинський уряди були не справжніми соціалістичними, як він, а „соглашательськими.“

Ну, а большевицька влада що тепер робить? Не „соглашається?“ І в якому „соглашенні“ більше ганебности для соціаліста: в тому, де капіталістичні держави пропонували соціалістичним урядам своє співробітництво, а ті виставляли певні умови, чи в тому, де комуністи після кількатиної війни з капіталістами самі полізли просити їх про співробітництво?

Як з досвіду, так і з наведеного для всіх уже ясно, що большевики висували обвинувачення в соглашательстві урядам України й

Грузії лише для того, щоб прикрити своє імперіялістичне злочинство.

Зараз большевицька влада робить більше соглашательство з капіталістами, ніж робили ті уряди, але чи зрікається вона свого панування над Україною й Грузією? — Ні! Чому? Тому, що й комунізм і соціалізм був для неї тільки прикривкою звичайного руського імперіялізму та міжнароднього авантюрицтва.

Як що большевики виганяли соціалістичну владу України й Грузії дійсно за соглашательство, то тепер, коли вони самі стали соглашателями, коли переконалися, що „дураки были“ й „ошибались,“ їм нічого не залишається, як тільки одступити й не перешкоджати відновленню влади працюючого народу України й Грузії й інших країн на тих засадах, які ці країни визнають для себе найкращими. Цього вимагає чесне розуміння соціалізму; цього вимагає те „Обращение к народам и правительствам воюющих стран,“ яке устами самих большевиків означило спосіб справді соціалістичного розв'язання державно-національних спорів.

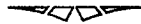
Коли большевики соціалісти, вони мусять це зробити. Коли ж не роблять, то це об'єктивний доказ, що вони профанатори соціалізму.

Коли їх групі вигідно було, вони як звичайні жуліки туманили чеснодумаючих людей „обращением к народам и правительствам,“ як по справедливості треба розв'язати державно-національні спори, манило поневолених „самоопределением вплоть до отделения,“ а тепер... все це „забули“ й силою кулака панують над поневоленими народами та ще й соціалістами називаються.

Ганебна й нахабна провокація.

Коли большевики справді соціалісти, так нехай зроблять те, чого вимагали від інших влад і народів: нехай виведуть військо з України, Білорусії, Грузії та інших поневолених країн, щоб тамтешні народи вільними голосами виявили свою волю.

До того ж часу іншої їм назви, як профанаторів соціалізму бути не може.

Михайло Обідний.

С. Ф. РУСОВІЙ.

Так хотів на ваше свято
Я сплести вінок,
З квітів сонця, що не вянуть
Золотих квіток.

Та десь сплять ті райські квіти
В золотих степах...
Заростається на віки
В ті степи нам шлях.

А не раз, не раз ввижався
О, не раз мені,
Степ той степ перецвітався
Тут на чужині.

І збирався і виходив
Я в далеку путь,
Та даремно, вже ніколи
Мабуть не вернусь.

Із землі хотів святої
Хоч почути спів, —
Тільки чув шум ночі злої,
Шум лихих вітрів.

І конав я мов ранений,
Падав в квіти трав,
І вслухався в спів таємний
Придорожніх арф.

Чув я в арфах придорожніх
Чув я біль віків,
Біль далеких переходжик,
А моїх дідів.

Що як ми колись блукали
По чужих світах
І даремно шлях шукали
В рідний степ наш шлях.

О, як би замість тих квітів
Що заснули в млі,
Хоч би грудку землі звідти
З рідної землі...

Так минуло ваше свято
І без квітів — мрій,
А душа моя розпята
В маревах надій.

Що-ж, не я, то може інші,
Не тепер — колись
Вам квітки в словах напишуть
Щоб вогнем лились.

І у серці заховують
Як ховаю я,
Заховують в серці краю
Дороге імя.

І ту працю і ті муки,
Що пів сотні літ
Відстраждали ваші руки
Спомяне нарід.

Так пробачте, що вінок той
Я сплести не встиг, —
Не дістав на ваше свято
Квітів золотих.

Ольга Кобилянська — Апостол черні.

(Повість. Продовження.)

В тій хвилі був сей капелюх у бабуні Орелецької надто на оден бік зсунений і бути може спричинилося до того, як оказалось небавом, її за сильно розбуджена енергія, бо враз з тим об'явом на голові, вона кликнула на молоденького хлопця-фірмана голосно: „куди ти наvertsаєш, цимбале... Куди наvertsаєш?! Ти не бачиш, що на ганку стоять олександрі й там стоять егомость, її мость і інші... що за мозок — гій! Стань!— а то він десь поза ганок в сам куток садиться — стань! Кажу“.

Хлопець оглянувся, насупивши брови.

„Та то ще не ганок, то кадка з дощівкою“ — відворкнув. „Пані знов недовиджують, я саме оминаю її, а ганок он там дальше“. Сказавши се, він здержав за хвилину, близько перед ганком випасеного старого, спокійного коня... що й сам станув.

„Бабуня! Господи!“ зойкнула Єва й мов омертвіла. „Саме тепер, саме тепер...“

По пригоді з бабунею в дорозі, де він був свідком бабуненого страшного поведіння (де вона опісля чи не цілу прочу дорогу переплакала з сорому) вона мала замір поговорити з ним отверто про нещасну ваду бабуні, але він не показувався. А нині, саме нині, де його заява, що відїзжає її мов... о Господи... з'являється несподівано бабуня. Оскільки вона її фізіономію знала — а вона її знала знаменито — виділося їй, що бабуня й сьогодні не зовсім твереза. Її піднесена енергія зраджувала, що вона була лише подражнена алкоголем, що значило в неї, що була в настрою до суперечок. Вона висідала дуже поважно, майже святочно й держалася надто рівно. Стаючи на ступінь обома ногами легкого візочка, котрим розвзвилася звичайно в означених годинах і пошта враз з наспілими пакунками для Покутівки, вона й приїзжала опісля до дітей. Кликнувши ще кілька слів до „Цимбала“ в ласкавійшим тоні, вона звернулася з резонем до ганку.

„Господи!“ промовила півголосом вдруге Єва й заслонила на мить очі.

„Що вам, панно Єво?“ зачула нараз близько себе голос Юліяна; він нахилився до неї.

„Бабуня — алкоголістка,“ прошептала дівчина здавленим голо-сом. „Мені так тяжко... ви розумієте... але вона проте добра.“

„Щож; ходить по людях... заспокойтесь!“ відшепнув сей і зсунув лагідно її руки з очей.

Бабуня помітила рух своєї внучки й, переступивши поріг невеликого ганку, зморщила брови.

„Що таке, Єво?“ спитала. А далі додала: „Ага, ти боїшся, що... не бійся“ і з тим урвала, подаючи внучці з висока, мов княгиня, до поцілунку руку.

„Ти лише не соромся твоєї бабуні, бо ще сама не знаєш, яка твоя старість буде.“

І опускаючись безцеремонно на фотель о. Захарія, неначе молодий чоловік недалеко неї був невидимим, скидала з допомогою внучки, котра вмить схаменулася, пелерину й капелюх: „Я приїхала побачити як ти справуєшся, донцю. Гнівався дуже на бабуню?“

Коли дівчина всміхнулася на силу, бабуня сказала: „Зле з бабунею, донько. Але хто знає, чи без бабуні буде ліпше?“

Та нараз мов пригадала присутність Юліяна, подалась о високу спинку фотелю в зад і вдивилася вигрібущо в нього.

„Хто ви такий, молодий паничу? Чи може той „Юліян“, про котрого говорила мені Єва?“

Юліян вклонився і назвав своє ім'я.

„Цезаревич... чоловіче... Цезаревич?“

Мені се не казали, а лиш все про „Юліяна“ говорили. Чи може бути?“ додала нараз поважно, мов то одно ім'я отверезило її.

„Що за Цезаревич? Оскільки мені відомо; був лиш один Цезаревич.“ А відтак, відвернувши голову від юнака, ніби щось примусило її до того, закінчила: „Я його лише не довго знала. Дуже не довго. А з яких Цезаревичів ви?“

Юліян оповів кількома реченнями своє походження.

„Отже сином капітана Цезаревича є ваш батько?“

„Годинникар?“

„Годинникар“, відповів Юліян сухо й мимоволі і вдруге вклонився. По його обличчю перебігла темна краска й майнуло невдоволенням.

„Він помер наглою несподіваною смертю.“

„Чи також се вам відомо?“

Юліян не знав.

Бабуня Орелецька задивилася на гарного, рослого юнака, мов на привід перед собою.

Відтак, по хвилі понурення в гадках, спитала чи йому відомо, що він не вдома й не при своїм гарнізоні помер, „а — а...“

Юліян схилився над старою жінкою, щоб не втратити жадного слова. Вона йому така чудна своєю бесідою видалася.

„В службовій подорожі... в горах — помер несподівано. Молодий ще гарний. Тут, тут около уст,“ указала рукою на нього... „в рисах і щось в очах. Се зовсім він, коли дивлюся на вас. Але вже доста.“

„Прошу мені лише сказати в котрих горах?“

Стара жінка поглянула недовіжливо на Юліяна. Чи справді сей вник не знав-би де його предок помер?

„Помер в околицях копалень вельможів Ганен фон Ганингаймів.“

„Фон Ганингаймів?“ сказав Юліан і підніс брови.

„Так. Ви нічого про них, про ті золоті часи не знаєте. Які то часи були!“

Бабуня Орелецька завернула трошки очі до юнака.

„Вони зовсім мене не цікавлять. Що мені молодому українцеві, може бути інтересне на часах „Ганингаймів.“

А вона противно живе дальше духом, часами тих вельможів. Проживала там довший час і вийшла відти заміж. Там прим. в І. и досі проживає її старший брат Альфонс Альбінський, що був найвиднійший урядник гірництва в „фон“ Ганингаймів... їх права рука. Рука, котрою вибирали „каштани з вугля.“ Які то часи були, ах... які... моменти. Тепер лиш згадуються мов казки... Бабуня похитала головою, прижмуруючи очі.

„Яке панське, гуляще життя велося там; в яких роскошах жилося... де, де тепер живе хто так. Але...“ додала... наче опам'яталася „за блискучих часів, звичайно всьому настає кінець.“

„Бувало, як зачнуть гуляти, в карти грати, музики оплачувати, до білої днини божеволіти то не надивишся всьому тому. Я там бувала... я там розкошувала, я — знаю все. Мій брат і я... ми обов були там у вельможів в „білій палаті.“ І все... так сказати-б, втаємничені. А гірничих урядників яких і кільки! І німців і поляків і чехів і мадярів... і знаю я ще що за „породи.“

„А українців не було, добродійко?“ кинув слівце до ушка бабуні — Юліан.

Бабуня прокинулася перелякана.

„Межи урядниками гірничими не було тоді. Мій муж, що мав пошту й був в тім керунку взоровий і сумлінний, — був українцем. Один молодий вчитель... що визначався... особистими гарними прикметами й співом — був українцем... відтак якийсь громадський секретар і т. и. були також українцями. Але ролі не грали вони між панством жадної. Були собі так лиш державними урядовцями й більш нічого. І деж так. Без тоншого виховання, без вищого образования; як, приміром, його виявляють поляки, мій брат Альфонс і чехи.“

„І гуляли й грали всякі гри в карти, бабуньо? І ваш брат, наш вуйко Альфонс?“ спитала Єва вдивившись в бабине трохи почервоніле обличчя.

„Вуйко Альфонс не був ніколи пристрасним грачем, грав все умірковано й до якогось часу. Відтак вставав і відходив непомітно. Він мав жінку й дітей і ще якусь жінку „українку!“ кликнула нараз через плечі „українку.“

„Чи справді?“ зчудувався Юліан.

„Справді. Доньку священика — знаної родини.

Але другі грали инакше чим він. Їх було доста, коли посходилися на забави до вельможів Ганингаймів і...“

„Бавилися й грали в карти?“ спитала нервово Єва, між тим як

Юліян, мов напружений змій, нахилився над бабунею й топив свої сталеві, в тій хвилі майже зеленкуваті, очі в бабунене обличчя.

„До рання, добродійко?“

Бабуня подалася раптом в зад: „Ради Бога не такий погляд, паничу. Не сей погляд!“ кликнула й простягнула, наче в оборону від нього, обі руки. „І ваш предок грав, не гадайте, що не грав. Він також знав добре ті часи, але...“ тут урвала, відвертаючи від нього очі.

„Але, бабуньо?“ настоювала Єва на своїм, що хотіла бабуню оповіданням про давнину зреабілітувати перед молодим чоловіком.

„Але донько... але я бачила там і пристрасну гру, бачила як програно маєтки, села, коли не ставало готівок. Ба, я сама сиділа одного разу з такими грачами при зеленім столі. То не забуду і не могла я через довгі роки забути. Який то був блискучий вечір...! Здавсь, що і був він послідній. Гульба, співи, костюми, карти, тости, танці... все йшло ніби окремо — а все таки в сумісі.

Сказано: життя й смерть.“

„Ви багато бачили й пережили бабусенько“ — ніби докінчила внучка за бабунею, присуваючись підхлібно — не то шукаючи в неї опіки, Єва.

„Бачила, мої діти, як не бачила! Красу, любов бачила й пристрасть... Вона страшна...“

„Пристрасть має лиш своє право доти, доки ми нею керуємо. Коли-ж ми керму випустимо з рук, вона бере нас під свою владу, робить нас сліпцями й душевними каліками,“ зачувся нараз голос о. Захарія ізза плечей присутніх. Він переходив з одної кімнати до другої через маленькі сіни, котрих двері були відчинені й провадили на ганок. Очевидно чув в переході заявлення бабуні, опинився на мить і закинув ті слова. Бабуня оглянулася немило вражена. Її очі спіткалися з великими, блакитними, в тій хвилі спокійно вожучими очима о. Захарія й вона відвернулася.

Юліян піднявся зі свого крісла, поглянув на годинник — і сказав: „Ви мене чудно заворушили добродійко... болюче, а й роздражнюючи. Мені все так бажалось щось більше про свого діда почути, як те, що я знаю, та бачу се не суджено мені. Виходить — з його життя бракує ще якийсь уривок.“

„Ага бракує, бракує“ відповіла стара жінка притакуючи, а по хвилі додала: „Та на що вам більше знати, як те, що був мущина гарний, світлий, честолюбивий українець, військовий, люблений при своєму полку — лише — скільки мені відомо, на „войка“ може за м'який, а се кажуть не добре. З поверховності ви до нього як крапля до краплі подібні. Вдачу вашу не знаю.“

Юліян усміхнувся. „Я сухої, може й строгої вдачі. Мягкість лиш жіноцтву пристойть.“

Сказавши се Юліян... почав прощатися—та саме в ту хвилю...

ділась десь Єва, і вмiсто неї з'явилася її мати. Побачивши доньку бабуна кинулась до неї. „Дай пити, донько!“ просила.

„Каву, зимного молока... або й що иншого; в моїй хаті нема, нічого пуста.“

Її мосьть, поговоривши з ним про стан здоров'я батька його, просила остатись в них на вечеру, але Юліян подякував. Перед ним подорож, він мусить ще дещо залагодити й не хотів би, щоб батько на нього з своїм відїздом вижидав. Опісля попрощався з обома панями й оглянувся за Євою.

Її мосьть се завважала.

„Єва побігла проти батька“, сказала, „а сей вийшов до громадської канцелярії і обоє повинні кожної хвили вернутися.“

Вона говорила правду.

Юліян не потребував довго йти. Скорим кроком, повний думок і зворушень, мав на думці, як найскорше стрінутись і попрощатися з о. Захарієм і з нею. Чого вона вибігла з ганку? Хотіла уникнути з ним хвилинку-дві на самоті? Майже так виглядало. Чи може мусіла йти проти батька? Він так ждав тієї хвилини, щоб без свідків попрощатися з нею. Та тепер не було часу над тим застановлятися. Ішов остро, минав сільські обійстя, хатки, одну-другу, десяту аж стрінувся з ними.

Вона йшла поруч вітця, вчепившись його за руку, мов дитина й говорила щось живо.

Стали.

„Добре, що вас ще виджу, пане Цезаревичу“, сказав душпастирь; „бачите... думав, що зможу з вами, як врадили, завтра о 11-тій побачитись... але справа склалась инакше; мене покликано на похорон в сусідне село й я не верну скорше як аж над вечір. Чи можете відкласти ваш відїзд на позавтра?“

Юліян роздумав і відповів, що лиш коли це необхідно потрібно. В тій хвилі стрінулись його очі з очима дівчини й він вмовк.

„Шкода“ сказав о. Захарій поважно. „В такім разі поїдьте на залізничний двірець а... я поїду з похорону за вами й там закінчимо наші справи.“

Та Юліян не був вдоволений сею пропозицією.

Вправді двірець не був далеко, а це все таки вимагало поновної їзди, замість щоби вернути до дому з релігійної функції спочити. Сказавши се, він зняв капелюх з голови й відгорнув волосся з чола, що зі скорого ходу трохи упріло,

Його очі зсунулася по Єві.

Вона стояла без руху й гляділа далеко перед себе а душпастирь, послідував за приміром юнака, зняв і собі капелюх. Вечір був трохи парний. Підчас тих заклопотаних хвилин, зблизився до них оден чоловік, котрий, як виявилось був поштовий післанець. По питанню чи отсей то „панич в Цезаревич“ — передав йому телеграму.

Юліян поглянув на неї й роздер. „З дому,“ сказав і перелетів

очима по ній; передаючи її опісля й душпастиреві. Сей читав: „Батько ожидає тебе завтра в ночі. Проведеш його до Л. Спіши. Зоня.“

О. Захарій і юнак переглянулися.

По хвилі надуми сказав перший: „Прийдіть до мене завтра о п'ятій рано. А тепер не тратьте часу та йдіть, щоб на час встати й все постановлене перевести.“ Він подав Юліянові руку, стиснув його правицю щиро, а Юліян звернувся до Єви. Вона стояла поблідла, а коло її уст блукав усміх.

„До побачення, панно Єво. Гадав мій від'їзд буде інший — але на жаль...“ тут він перервав нервово й додав квапно: „Коли побачимось? Може будете ласкаві колись до моєї матері або сестри заглянути?“

Вона дивилася на нього великими очима, а її права нога, наче чим то порушена, почала злегенька давати такт.

„Се ледви чи зробиться, молодче. Вона в вас мало знайома,“ відповів за доньку о. Захарій, „має науку, буде в місті під опікою пані Др. Емі та сеся... але може, може колись... не перечу.“

„Так.“ Повторила дівчина. „Може. Панну Зоню я знаю. Вона мені симпатична. А ви поїдете до війська, забудете Покутівку, хиба що дідичів ні й ще ліс і став. Я буду за ними глядіти...“

Він усміхнувся на силу: „Дідичів ні, і ще ліс і став,“ повторив. „Глядіть за ними, а я колись над'їду й побачу що з ними.“

Відтак подали собі руки. О. Захарій ждав. Коли Юліян вкладав капелюх на голову... поглянув в останнє на молоду дівчину. Чи не мала більше жадного слова для нього?

Ні. Вони розійшлися.

„Дідичів ні, і ще ліс і став...“ промовило в його душі.

Його груди піднялися.

Він почав свистіти.

.....

Раненько слідуючої днини, коли ще парафія тонула в мраках, першого тижня у вересні підписав Юліян Цезаревич о. Захарієві в робітні, котрої двері стояли широко відчинені до сонця, лист довжності, а душпастир, заховавши його старанно, передав йому приладжений вже грубий лист у великій опечатаній коверті з адресою пані др. Емі в резиденції, мовлячи: „Зайдіть по приїзді в столицю до сеї пані і передайте цього листа. Вона поступить по моїм бажанню, піде з вами до банку і передасть вам потрібну суму. Се жінка чесна, дискретна а, далі Юліян Цезаревич... голос о. Захарія тут задріжав — віддайте свої шляхи Господу Богу.“

.....

Свіжий воздух обняв і купав постать молодого чоловіка, котрий вертав з грудьми повними вдоволення. Так. Вона лежала ще спови-

та в сні — Покутівська парафія — а за нею, мов загадки, мріли ліс і став, і біла лавка.

* * *

Юліян їхав возом.

Мати молодого Едварда, довідавшись від нього про стан здоровля батька його, про виїзд в купелі й то в товаристві Юліяна, дала розпорядження, щоб зладити на ранній час для нього коні, щоб міг скорше як залізницею, [що аж вечером відходила], дістатись до родини й з батьком ще до виїзду побути кілька годин вдома, чи полагодити які-будь справунки.

Так і сталося.

Коли Юліян опинився остаточно в хаті, найшовся наче в улику.

Тут вітався нараз чи не з усіма, хоча звернувся насамперед до батька з запитанням, як себе почуває, цілував його вихуділу руку й оправдувався, що не прибув скорше.

„Нічого сину!“ відповів батько тихшим як доси голосом, обхоплюючи сина повним поглядом. „Добре, що ти вже тут і вечірний, а не нічний потяг забере нас. Як вже знаєш сину“, говорив поважно, „лікарі висилають мене до купелів. На добре, чи лихе — покажеться. Ця моя теперішня хвороба побороздила мені в моїх обчисленнях на кілька років вперед. А ти їдеш зі мною аж до К... Я, розуміється, понесу всі кошти подорожі сам, то можеш мене спокійно відпровадити. Я-б був Зоню забрав з собою, але... хто заступить мене в робітні? Вона знаєш...“ Він тут урвав і стулив уста тісно.

Юліян похитав головою, скинув з себе пальто... й витягнувши з грудної кишені портмонежку, вичислив кілька грубих банкнот батькові на стіл. „Це для вас, тату, підмога на купелі — не журіться нічим. Лікар добре зробив, що вас вислає. Виїзд і побут в К... вплине скріпляючо на ваше стружене тіло й душу... ви трохи змарніли...“ При тих словах здивався його погляд з поглядом Зоні.

„А ти змужнів, хлопче. Розрісся, як той молодий дуб... але...“ додав і приступив до стола, де лежали банкноти.

„Нащо даєш це, сину? Я ні на кого не числив. Давно вже приготівлявся до подібних випадків для мене, чи для кого іншого з вас. Ви мені помагали зерно до зерна складати. Поступово я це робив. Правда я тратив з дня на день у вас любов і довіря, був деспотом, бо мусів бути... був похмурим, бо мусів бути. Мені лиш одного жаль... одного... але...“ й звертаючи розмову на попереднє сказав: „Я ці твої гроші не беру, ти їх не заробив, не міг ще сам заробити. Віддай, коли зажив.“

„Ці гроші моя справа, тату... ви самі мені перед хвилиєю казали, що я мужчина.“

„Так. Але я їх не візьму.“

„А я їх не віддам.“

„Вложи їх в щадницю... й колись. Ні. Дай Зоні. Вона піде в місто й нехай їх вложить. Буде мені ще конче потрібно, ще згадаю твоє

добре серце й порушу їх. Маю надію, що верну сильнішим... а дорогою ще побалакаєм. Оповіж нам всім, як тобі поводитьсь.

Юліян переповів небагатьма словами про свій побут у дідича, про відносини на парафії, подав характеристику о. Захарія, його діяльність між народом, а в кінці опинився при знакомстві з Німеччини і мимоходом на бабуні Орелецькій.

Батько насупив брови й спитав, чи вона ще жиє. Так. Вонаж прецінь не така стара, чи батько її знає? Чому ні. Але він менше; ліпше вже знає її тета Рибко й її муж в горах, куди треба, як він се споминав, раніше чи пізнійше конче поїхати й відвідати їх, не поминачи й тету Олю Альвінську. Се треба зятимити собі. Вони обі заопікуються всіма ними, т. е. матіррю сестрами, наколи-б його колись не стало, бо його, Юліяна, він не вчисляє. Він мужчина й дасть собі в світі сам раду.

„Тату!“ кликнув прикро вражений Юліян, але й в тій хвилі вмовк. Батько поглянув через нього крізь вікно.

„Не хвилюйся. Старайся хоч себе поставити на ноги. Зоня вже так як забезпечена. Має свій кусень в руках, а її наречений, Мирослав, ти його знаєш, добрий і чесний чоловік. По моїй смерті поведуть нашу майстерню далі. Так маю я надію в Бога... Нам старим треба про все думати.“

Помовчавши якусь хвилину, спитав опісля, чи Юліян знає молодого огородника Захарка з Покутівки.

Юліян зчудувався, ба майже перелякався. Може батько поміркував залицання його до Марії... то тоді — батько був строгий в таких випадках, не любив, як висловлявся загалом „любов на помацьки.“

Юліян не відповів зараз. Він знав, що батько числився з кожним словом.

Яко людину, знав він його досить добре. Він був характерний, доброго серця, завзятий українець і правдомовець. „Я підкреслюю це слово, тату. Коли хочете про нього, як про городника, щось знати, то нехай послужить факт, що він заангажований дідичем Іангом і на дальші літа в Покутівці від нового року як самостійний городник з доброю оплатою і забезпеченням його особи та його дружини у випадку дідичевої смерті. Се я від дідича самого довідався. Та в чім річ, тату, що ви питаєте про Захарка?“

„Він був у мене, закупив гарний стінний годинник і спімнув, що — гадає за рік женитися. Господь знає, як то ще буде зі мною. А наша Марія полумоніє, коли він до нас заходить. Май бачність на твої сестри підчас моєї неприсутности. Нерозвага багато розчаровання в життю приносить... а молодіж любить серцем і тілом. Тепер іди до них і до матері, приладься до подорожі, а прийде хвиля, то поговорим і про инше.“

Юліян вийшов до матері й сестер, де говорено про ріжне, головню про хоробу батька, заручини Зоні, про те, що цвіти, які з'являлися від часу у вікнах убогої родини годинникаря, чи тут, чи там прикра-

шали в скромних кімнатах столики, походили не від кого іншого, як від молодого роботящого городника Захарка.

„А тобі як поводилось, паничку? Бував у о. Захарія на парафії?“ Питала Марія й кивала пальцем. „Як там? Ми чули, що ти парохію не обминав...“ Вона шукала очей брата уперто так, що він під молодим інквізиторським поглядом сестри ледве помітно змінив барву.

„Не обминав, сестричко... не обминав — ви самі того бажали“ — „і признайся одверто, що ні одної хвили цього не жалував.“

„Панна Єва...“ докинула Зоня... спиняючись поважно поглядом на обличчю брата...

„Поступова й мила панночка... далеко цікавіща, як-би ви думали... буде тут дальше приватно вчитися... а далі я не знаю я не опікун її.“

„А її мосьть Юльку?“ спитала мати, всміхаючись і погладила любимця по гарнім обличчю, поправляючи йому краватку під ковніром...

„Як всі мами й її мості... Вони знані... Є там ще й бабуня... пані Орелецька... мамочко.“

„Яка?“ пішло одним звуком з уст присутніх...

Але Юліян не відповів.

Перед його уявою виринула ніжна постать Єви — з чорними очима... й жадне слово не переступило через його уста про ту „бабуню...“

Нараз обхопили з заходу його бурхливо дві руки.

„А такої як я... не було там...?“ зачувся веселий голос Оксани... що вставилася потім раптом перед брата.

„Ні, такої другої Оксани не було...“ відповів брат живо, рад зміні, що не мусів про тих там говорити.

Вечером, як лиш місяць вплив на небо, відіхав годинникар Цезаревич у товаристві свого сина й супроводі доньок Зоні й Оксани (тих послідних лиш до залізничного двірця) на курорт... а сам вернув третьої днини назад.

* * *

За недовгий час змінилася погода. Вітер гнав і зривав листки з дерев, хоч вони ще сильно держалися таргав осінними цвітами, затискав двері при отворенню, що годі їх без напруження в руках вдержати, завертав дим і гнав шалено по вулицях міста, збиваючи порошок вгору, щоб опісля погуляти з ним по широкім полі за містом.

Оксана сиділа над книжкою, як нераз. Марія вибігла стрівожена в невеликий садок за домом, щоб побачити, що там діється з деякими не зірваними ще овочами і ще не вертала, а Зоня, батькова „права рука“, що займала в його неприсутности його місце, увійшла на хвилику до середньої кімнати, де всі... збиралися.

Мати поралась коло підвечірку, тихо, безгомінно своїм звичаєм приносила одно по другім і застеливши скатертиною стіл... збралась наливати чай.

Зоня саме задержалася коло вікна й дивилася на небо... Там гнали тіла сірих хмар, мов на вперейми. Вона згадала батька й нареченого.

Від першого наспів сюди лист, в котрім писав, що йому добре поводитися, що має вже кілька купелів, поробив деякі, цікаві для нього знайомства й що небавом знов напише... а наречений... але про те не станем говорити; бо таке належить, як знаємо, виключно до молодих... а скажемо хіба те, що Зоня побачила Марію, як та вертала з саду. Вона чинила це бігцем, держачи в полі, наборзі піднятої сукні, попдані овочі, а другою рукою ніби відпираючи нею вітер, що намагався зірвати на округ голови обведені коси й сміючись кивала до сестри головою. „Наша пані городничка“, сказала нараз Зоня й усміхнулася й собі. З обох буде колись гарна парка, мамо, коли Господь дозволить.

Оксана підвела до неї задуманий з над книжки погляд і притакнула безслівно головою. Мати хотіла щось зі своєї сторони докинути, коли нараз двері з робітні відчинилися, Юліян увійшов квапно, змішаний до середини й не випускаючи клямку з рук, звернувся до найстаршої сестри й кликнув півголосом: „ходи до робітні Зоню, панна Єва Захарій прийшла з годинником до напрямки... але прошу зараз, бо вона квапиться.“ Зоня звернулася і обоє з братом подалися до робітні.

Тут справді стояла Єва Захарій, держучи в руках малий золотий кишеньковий годинник.

Юліян все ще змішаний, забуваючи, що молода дівчина була вже в них свого часу, представив сестру. „Ви забули?... Які...“ Вона усміхнулася... „ми знаємось вже... з панною Зонєю,“ сказала, „Ви дуже до неї подібні.“

На сі слова Зоня мимоволі й собі усміхнулася... опісля простягнула руку й спитала: „чим можу служити?“ Єва, наче перебравши змішання від молодого чоловіка (чуючи на собі його погляд) обертала годинник і сказала: „Це не мій годинник, а моєї професорки, пані др. Ємі. Вона короткозора, він випав їй з рук. Мабуть спружинка зламалася — не знаю.“

„Побачимо“ відповіла Зоня й, приступивши до вікна, заглянула в маленький механізм, відтак уклала годинник до інших вижидаючих руки майстера й сказала причину ушкодження механізму.

„Наколи може бути готовий?“

„За два тижні. В мене багато роботи. Та я буду старатися, щоб був скорше готовий, хоч волю „хорих“ довше випробовувати. Так бодай батько робить. А я так само хотіла-б з повіреним мені матеріалом поступати. Яка ваша адреса?“ Додала ще, притягаючи запитну книжку, й взяла олівець до руки.

„О, я сама зайду по годинник,“ відповіла молода дівчина й звертаючися до Юліяна, що стояв недалеко стола й держав якусь книжку в руках, спитала як він маєтьсЯ від часу, як покинув Покутівку; й що це за книжка? —

„Французька. Я не покидаю вправ у французькій і англійській мовах.“

„А я іду сьогодні до кіна. Дають Ібсена „Примари.“ Не пішли-б?“

„Ні, панно Єво. Мені шкода кожної годинки.

Як вам відомо, я з кінцем сього місяця... а до нього вже... не-далеко мушу до війська вступати...“

Їх очі здибалися... він на хвильку задумався й відтак додав; „Хі-ба-б пішов як-би котра з сестер мала бажання..., а ради себе ні.“

„Але подумайте, що се примари, що побачили-б...“ упімнула наче пригадувала щось з притиском Єва. „Я дуже цікава на те, знаю цей твір лиш з читання... й перворядні актори... грають... через те.“

В тій хвилі застукав хтось з вулиці нетерпеливо до дверей. Єва кинулася до них, отворила їх настільки, щоб висунути голівку й кликнула голосно: „Зараз пані доктор, зар-раз“ — і зачинила назад двері.

Пані доктор Емі трохи обемиста, старша незамужня дама з острими ясними очима й цвікером на носі, відкликнула щось високим тоном, але Єва не дочула. Вітер затріснув двері назад, вдарив своїм крилом нетерпеливу докторшу філософії й зривав її капелюх так сильно, що вона оберталася сама круг себе, здержувала то сукню, щоб не підоймав її, то капелюх — і хотіла нехотіла ждала даліше.

„Дуже хочу бачити примари, пане Цезаревичу... о т же?“ Її великі вижидаючі очі звернулися до молодого чоловіка.

Сестра переглянулася з братом. Щось ніжне пересунулося по її обличчю й „піді, Юлику“ сказала прохаючим голосом. „Ти стільки пильнуєш вже ті книжки, крім проходів з ними, не виходиш нікуди — отже... але може піде й Оксана.“

Юліан відгорнув волосся.

„Як піде вона, то я піду,“ відповів, „а ради себе самого, то ні. В мене справді небагато часу. Будучи у Відні, я гадаю, що побачу і там примари... й ліпше... бо в театрі. І я люблю Ібсена до деякої міри.“

„Бо я хотіла лише знати.“ По тих словах Єва висунула спідню губу вперед і помовчала. Відтак не зводячи з нього очей, ждала. Юліан вийшов з кімнати і за хвильку вернув. Він питав сестру. Оксана піде.

„Значиться підемо.“

„Так. Від шостої до осьмої. Я буду з докторкою Емі: Де стрінемося?“

„Я вас віднайду.“

„Урядить так, щоб ми близько сиділи. Я вас познайомлю й з докторкою, ви мусите її пізнати.“

Юліан склонився, а вона, подаючи руку старшій сестрі, з блискучими очима майже вибігла з кімнати. Молодий чоловік пішов кілька кроків за нею, вернув і станувши перед входовими скляними дверми робітні, дивився через кілька хвиль мовчки за нею. Опісля вернувся на своє місце й забрався наново до своєї книжки. Раз підвів голову й поглянув на сестру. Їх погляди стрінулися. Він, мов схоплений на

лихім вчинку, хутко сховав очі, похиливши голову вниз. Зоня, піднявши брови вгору, як чинив це батько й Юліян, сказала: „Отже така Єва Захарій вона...?“

„Вона, Зоню.“

„Поки що несміла дівчина; а все таки за своє смілива, не гарна, а гарна. Вяже.“

„В тім то й річ.“

Відтак настала мовчанка. Він понурився в науку, й в хаті лиш чуто було тикання ріжних годинників. Але він був звик до того, воно йому не мішало.

Згодом увійшла Оксана й покликала обох до чаю.

* * *

Коли вечером брат з сестрою вернули по „Примарах,“ застали матір і обох сестер похиленими над шитвом. Оксана кинулась меж них. „Ах, мамо, мамочко,“ кликнула з захопленням. „Що це за штука. Яка потрясаюча й захоплююча. Яка я тобі вдячна, братіку, що ти забрав мене й я се бачила. Я ніколи її не забуду... Побачиш.“

„Доки не побачиш другу таку саму, а може ще й сильнішу.“ Відповів брат і усміхаючись сів біля Марії та обняв її рукою за шию. „Чи довго будеш оттак між нами?“

Вона звернула до нього личко й погрозила пальцем.

„Хто тому винен?“ відповіла. „Чи до мене приносив Захарко з Покутівки листи, пакунки, овочі і т. и. Тай гляди, щоб і тебе Покутівка не потягнула згодом.“

Подякуй панні Єві Захарій, Оксано, що бачила „Примари,“ якби не вона — ви-б були сиділи обоє тут між нами. Не добре я кажу, Юліяне,“ кликнула Зоня, натягнувши обі руки з голкою близько до лямпи, щоб наволікти свіжу нитку.

„Ага, Єва Захарій!“ обізвалася тут Оксана вдруге з захватом. Я пізнала її і пані доктор Емі. Вони обі припали мені до вподоби. Кожда щось має за собою, чим цікавить. Але як вплинули „Примари“ на Єву, Юліяне, ти завважав? Господи! Я думала з нею станеться що небудь. Ти бачив її очі? І все шукала ними тебе. Здається всі її почування сього вечора зосередилися в її очах. А коли сказав в картині при кінці Освальд туманіючи „сонце... сонце,“ вона схилила голову вниз, притиснула хусточку до очей і захлипала. Вже й я ледви держалася в рівновазі з жалю — але так як вона піддалася вражінню... не знаю. А як ми виходили з кіна, вона ще спішно притиснула в послідне хустку до лица й сказала до др. Емі: — Чи не добре зроблю я, коли піду на медицину? Ви знаєте... Що вона під тим думала? А та відповіла, що їй не треба ходити на такі роздражнюючі штуки й що не треба все так трагічно брати. А вона відповіла: чи не є таке наслідно обтяження щось страшного.

„Страшне, як не страшне, але все має свої границі й не кождий має до того диспозицію“. Ти не чув Юліяне? — звернулася до брата Оксана. — Чув щось,.. але я помітив, що др. Ємі спішила до дому й тому повторив те саме, що казала п-ні др. Ємі.

„А вона відповіла, що, „ні“, що знов піде на „Примари“ й все буде ходити на подібне, аж доки не перейметься відразу до т р у н к і в, до крові. На що пані доктор сказала їй: „На здоровля вам, Євко“, з чого Єва в своїм трагічним настрою відразу розсміялася. Пізніше додала: „Я одна піду на медицину, абисте це знали всі. Всі що до дного.“ Мабуть ми її вже не побачимо, Юліяне. Як гадаєш?

„Відки я знаю? Казала, що сама зайде по годинник; але хто буде її в робітні бачити? Одна Зоня. Ти будеш у школі, а я не буду її вижидати“. З тими словами він закурих папіроску. На дворі вітер притих і одна з сестер відчинила вікно. Ніч була гарна й спокійна й велика тиша панувала на вкруги.

„А вона тобі симпатична?“ обізвалася Марія.

„Симпатична, чому ні“, відповів брат спокійно й відвернув лице, щоб випустити дим в противну сторону від питаючої. „Ти нам так мало оповідав з твого побуту в Покутівці.“

„Бо нічого й не переживав абсолютно. Зрештою й не знаю, щоб вас найбільше цікавило. Питайте. Більшість часу перебував я в Іангів і пожиття меж тими гарними, образованими людьми дало мені багато. Багато й перечитував я там, бо бібліотека їх чудова. Все найкраще й вибране.. Так новітнє, як і давне... не менше чудові й артистичні альбоми славних малярів ріжних націй, закуплені в подорджах ріжними членами тієї родини. І людей деяких цікавих і значних з великим знанням, що бували там гістьми, пізнав я.“

„То все богацтво витворює, Юліяне,“ сказала Зоня.

„Воно й справді не лише гарна, але добра річ бути маючим“, відповів він — з тим я годжусь. Воно дає людям можливість пізнавати людей й найвищу культуру“ — він урвав.

„А в парафії?“ спитала Оксана, що присіла вже до стола до сестер з поміж котрих висунулася мати, уклавши свою працю на призначене на те місце й погладивши, то знов поцілувавши декотре з дітей на добраніч, віддалилася з поміж них на відпочинок.

„А в парафії?“

„В парафії?“ повторив Юліян, усміхнувшись; мені там було деякими разами мов я знаходився в иншим світі. Наші попівські родини скільки вони нам щирости й доброго дають, ми це може навіть і не вміємо оцінити. Сам о. Захарій, то як я вже оповідав, справжній апостол народу, але з давен давна, що йшов з Христом, куди-б той і неступав.“

„Це він, Юліян...“

„А її мосьть, а Єва? Ти нам про Єву говори“, настоювала Оксана між тим, коли Марія усміхалася, а Зоня мовчала зповажнівши.

„Коли хочете, щоб я вам говорив про Єву“, сказав Юліян, то я мушу й спімнути про той великий став, що знаходиться в Покутівці. Широкий, зелений. бо від ліса, що росте собі преспокійно його берегом, з місяцями, як оповідають деякі люде, майже бездонними, або знов із плоскими, що й не варт вступати в нюю. Вночі виб[?] його його тафля сріблом, а в день відбиває небесний дзвін. То синій, то понурий він, який-би собі там і не був. В зливах виступає з берегів і убирає їх в шум. Я його перепливав, але не могу сказати, що його не боявся й добре зглибив... Там де я не сподівався, він манив до себе на дно... Ну, а на дно не хочеться нікому поринати“.

Сестри розсміялися.

„А Єва?“

„Як Єва. Між вами всіма дівчатами нема великої ріжниці. Хиба, що в кожної инше пірря. Вона весела й сумна, амбітна й експанзивна... що більше казати? Я розповів вам про став і більше нема що до розказання... Ага! її м о ст ь добра газдиня, жвава, оборотна, керує челядю й прочими своїми сільськими знайомими мов отаман, і поглядами й короткими наказами, при тім гостинна й ввічлива“.

„Єва має иншу будучність перед собою, як ми, Оксано“, сказала Зоня.

„Вона, як одиначка, має можливість набрати науки, стати, кажім, лікаркою, заняти місце в суспільности й бути важним чинником. Коли-ж вийде заміж, буде безперечно й иншою приятелькою свого мужа, як ми... й своїх може ліпше виховає“.

„Ого!“ кликнула Марія.

„Так я гадаю“, відбила Зоня. „Ми лиш робітниці, бжолі, без призначення на вищі функції, як те, укладати перші, навіть примітивні підвалини до дальшого розвою суспільства... не говорю вже про збудування держави. До того найдуться в будуччині инці особистости, як ми“. Марія знов потрясла заперечуючо головою.

„Вірь мені, сестро“, настоювала старша сестра на своїм. „Ми з нашим, простим, скромним вихованням, що одержують лиш лад на світі, себ-то в родинях, що творим, о скільки нам то виховання в нашій сфері позволяє, гармонію, згоду, чистоту, здоровля, слідимо за розвоєм дитини, надаємо керунок його характеру, учимо, ми розяснюємо примітивне добро й зло... ми, як казала я тобі бжолі. що працюють навіть іноді без вищої свідости, як автомати. Ми також маємо свою доцінність“. Марія, що хотіла щось живо докинути, здержалася, бо Оксана, що слухала мовчки, — нараз обізвалася.

„Йй, ви також говорите про щось, над чим вже давно трава поросла. Це все тепер вже само собою розуміється.“

„Розуміється, а перестає розумітися, Оксано, сказала Зоня. Тепер виринають инші типи, що инше находить на витовчену, примітивними робітницями, дорогу, появляються жінки, що боряться горячо й розумно за самостійність, таки дійсно з вищою фаховою освітою і

ми — бодай я — далека від того ганити таке стремління... проти-вно, радуюся... особливо, коли виростають і з нашого українського суспільства“.

Оксана отворила широко очі...

Надходять „Єви“ й інші їм подібні. А ми вже своє зробимо.

„Der Moor hat seinen Dienst getan, der Moor kann gehen...“, сказала Марія гірко.

„Нічого не вдієш проти того, Марійо. Будучність дійсно належить „Євам“ і це все йде природним темпом і розвитком“.

„Юліян підняв бистро голову, глянув з розпаленим поглядом на поважну сестру, але не сказав нічого.“

„Чи ти віщуєш щось Зоню?“ спитала Оксана. „Ні, Оксано. Але такі, як Єва й подібні, я підкреслюю се слово — навчать нас колись чого иншого. Злого чи доброго — покаже будучність. Може дадуть і инший оборот дотеперішньому хатньому механізмові й життю, що я там знаю!“ відповіла Зоня усміхаючись любо. „Це я так собі на власну руку філософую. Але тепер вже вас покидаю, бо ще треба зачинити вікна й робітню — обійти всю хату, як це робить що вечера наш батько, а відтак... спати“. Зоня встала... й звернулася до дверей. Юліян зірвався й собі на рівні ноги. „Я йду з тобою!“ кликнув.

„А я була б хотіла, щоб ти мені ще де-які пояснення за Покутківку дав“.

„Дай йому спокій, Оксано!“ перебила, сміючись Марія, „ходім справді спати. Про Єву може почуємо ще в житті, тепер вона не така цікава“.

„А мені дуже цікава, бо я б хотіла лише знати, чи вона займається також хатньою працею, як ми і другі такі, як ми. Чи вміє, приміром, так гарно тісто замісити, як я... про вас вже не кажу... чи розуміє, як до білля братися, щоб було біле, як сніг і... чи знає... голкою“...

А ти дівчак, Оксано, дарма, що тобі сімнадцятий зачався; її, одиначку, студіюючи... будуть упрягати до звичайних хатніх робіт? Іди, йди, її будучність як і її заняття в житті буде відмінне, як наше. Ах, я її вже люблю, Марійо, я її вже обожаю. Чуєш — обожаю?“

Юліян ледви й дочув послідні слова, він вибіг за старшою сестрою, а Марія розсміваючись і собі подалася за братом. Оксана побачившись нараз сама одна в хаті, зірвалася від стола й погнала за іншими.

Вони опинилися в невеликім, подовгуватім, розтяглім саді й стали, мов по змовці, на одинокій стежці, що ділила сад — на овочевий і яриновий — ся була рівна і біла від ясного камінця.

Тут гляділи хвильку на небо. Воно було обсіпане зірками... десь саме, як здавалося, над хатою ніби спинився місяць і світив сріб-листо.

Темні великі кущі й дерева з поблизьких сусідніх садів відрізу-

вались не поворотно купами й робили вражіння чогось лякаючого. „Ловіть мене сестри!“ кликнув нараз Юліян свавільно, „незадовго між вами не буду“ й кинувсь бігом стежкою — садом.

Всі сестри погнали за ним. Одна й друга простягали за ним руки й від одної і другої виховзувався він мов риба розсипався дзвінкий веселий сміх між ними. Він станув. Аж нараз наймолодша, Оксана, вчепилася за полу його сурдута й держачи її сильно, дала поволікти себе кілька кроків за ним. Він станув стряс розсипане волосся з чола взад і віддихав сильно. Відтак — се сталося в мить — ледви дівчиця зпам'яталася, вхопив її несподівано в обійми й підніс високо в гору.

„Так роблять з героїнями, котрих обожають і тими, що відзначаються зірками в житті! так“, кликнув, „так, поетко моя, що не написала ні одної стрічки“, й опустив з вільна, пустотливо сміючися сестру на землю.

Старші сестри, мов на приказ, помовкли й узяли його під руки.

„Тепер ходім“... сказала Зоня, піднімаючи палець до уст на знак тихого заховування. Нічний сторож засвітав десь недалеко на вулиці й щось мов вступило між них. Але то не було нічого, лиш сама тиша ночі й темінь, що, здавалося, походила й від дерев і кущів та неначе присувалася все на крок до них, що б їх собою оповити.

Коли позачиняли все з надвору, входову фіртку від дороги вікна, двері й вертали через освітлену робітню батька, здержалися тут мимоволі. Крізь вікно закралось пасмо місячного срібла, всі годинники були в русі, а один великий вдарив раз. Він ніби дідик в пантофлях, проходжувався там і сям, а всі інші підняли голоси й ходили за ним. Хто голосніше, хто тихіше, а всі тикали, жаден не мовчав.

„Батько“... сказала нараз Оксана шепотом і помацала брата за рамено. „Тихо, тут батько є“.

„То я тут; тепер я... але дуже скоро вже мене не буде. Не забувайте мене на тій чужині...“

Батько верне... а я буду сам, цілковито сам“.

Він схилився й його уста злучилися з устами наймолодшої сестри, що так і прилягнула до нього. Від так безшелестно й німо — неначе справді батько знаходився між ними, подали собі руки на добраніч і розійшлися.

* * *

За тиждень він відїхав. Саме в той день, коли від батька наспіла з курорту відомість, що він почуває себе краще, що має надію, що купелі приведуть його до здоров'я, приїхав по нього й син покутівського дідича й оба в двійці виїхали до війська.

Більше як рік минуло з того дня.

Час саме перед різдвом.

По вулицях, невеликої резиденції родинного міста Юліянового, від кількох днів сухого морозного грудня... вставилася зима й покрила

все білістю. По їзимзах каменіць, вершках штахет, над вікнами як і на тонких рамках шиб меншого й більшого покрою, укладся сніг грубим пухом. Куди не поглянеш все потоне в білості, викликує миле чуття в грудях... і дише свіжістю. Пора полуднева й сніг, що нині від самого ранку не впав ні одною зірочкою, тепер наче бажаний землею і голою деревиною, почав наново з сірого неба зсуватися. По головних вулицях ще рух, але в бічніших він слабне. Сьогодні святий вечер і хто не покінчив свої орудки, не доробив розпочате діло, спішить їх доповнити, щоб найдалі за годину побачитися вдома та прилагодитися між ріднею до радісного вечора Різдва Христового, того великого свята миру, котре чи не на всій християнській землі, в найбіднішій хатині святкуватиметься нині.

Коло високих виставових вікон одного гарного мафазину з дитячими играшками, а близько цього й іншими добірними річами, стоять ще глядачі, по більшості жінки й молодіж обох полів й приглядаються тому всьому цікаво. Де хто з них входить в середину й заковує квапно потрібне, хто ж любить лише виставою, особливо дитячими, тими играшками, що тут в різнобарвній кількості пишються. Вони викликають, хоч би й у грудях дорослого, радість, солодкість і щось, що відчувається лише при виді таких різдвяних виставок.

Де яка бідніша дівтора, що спішить куди в орудках, задержується сьогодні мимоходом також тут. Тут стільки чудових річей, про котрі їм і не снилося! А все облите світлом золотим чи срібним чи змішаним враз, бо вони се навіть докладно не розбирають, так осліплює їх пишнота виставлених дорогоцінностей. Кожна ж річ зокрема є така чудова, ефектна і приманлива, привязує так око й серце, наповняє щастям, що й не замічають, як їх кількох зросло нараз до дрібної громадки.

Вона гуторить і захоплюється. З цвіркотом мов пташенята, що зворушилися чимсь, здоймаються їх голоси й знов втихають, а з тим відвертаються й спішать куди инде недалеко, заводячи тут те саме, що на попереднім місці...

Так дівтора.

На вид мініатюрних автів, комічних малпок, медведів, паяців, копей, горбатих верблюдов і т. ин., вона не може успокоїтися... й не один малий палець полишає слід на чистім склі, де висять і стоять всі ті чудеса та для неї недостижимі утвори.

Особливо одно... приковує їх. Застановляє, на час при відкритті того явища, голови до шиби притискати й з здержаним віддыхом придивлятися. Це мале погруддя, з білого порцеляну, створеної собаки, що їй на кінчику носа сидить муха й скобоче її, а вона дивлячись на ню аж зизом, з напруження злоби, що не може її язиком хапнути й розкусити, приводить малу голоту, наколи зрозуміла о що розходиться, до такого вибуху реготу й веселости, що де хто з дорослих, обминаючих, оглядається за нею й мимоволі й собі усміхаються.

Продовження буде.

М. Мандрика — Переродження большевизму.

(Докінчення).

Міжнародня ситуація.

Має велике значіння капіталістичне оточення СРСР в постановці проблем про майбутнє. Тому ми мусимо його торкнутися. Буржуазна ідеологія розв'язує питання просто: одчинити всі ворота СРСР перед капіталістичним світом, і Росія воскресне (Для українських буржуа — Україна відродиться, величчя й могутня). Для цієї ідеології, розуміється, соціальна революція є злом і її ліквідація була б ліквідацією зла. Але таке розв'язання питання навіть для однієї Росії є для України смертельним, бо перетворення трудового укр. суспільства в буржуазне є можливим тільки шляхом нового соціально-політичного поневолення укр. суспільства. Перед революційними українськими силами стоїть величезне завдання — не тільки збереження, а й завершення великої соціальної революції.

Стабілізація капіталізму, про яку оголосили Сталін і Ко, дала між іншим два рухи, які нас особливо мусять цікавити. Це є рух пан-європейський та англійська політика що до СРСР. Під пан-європейським рухом ми розуміємо змагання до об'єднання європейських буржуазно-капіталістичних сил. Створення тресту тяжкої металургії, пропаганда пан-європейських сполучених штатів гр. Куденгове-Калержі (див. конгрес у Відні в жовтні 1926 р.) — все це є рух до об'єднання індустріальної капіталістичної Європи й у цьому об'єднанні одною з головних цілей є капіталістичне використання (експлоатація) гірше організованих та неорганізованих народів, у першу чергу народів Сходу Європи. Безумовно об'єднана капіталістична Європа буде більш активною й дужчою в боротьбі з трудовими народами Сходу Європи, а спеціально в боротьбі за перемогу над СРСР. У всякому разі Україна, поставлена перед такою Європою, мусіла б потрапити в безвихідну економічну залежність од неї, хоч би їй і пощастило формально зберегти свою політичну незалежність. Навіть приєднання України до Пан-Європи було б рівнозначним економічному поневоленню її, як аграрної, селянської країни. Тим часом в боротьбі за своє визволення Україна неминуче стикається з цим капіталістичним рухом. Інтереси трудового українського народу, виявлені в соціальній революції, вимагають солідаризації його з антикапіталістичними силами — з великими рухами працюючих до визволення трудових суспільств з під гніту капіталізму. Другим фактором є сучасна англійська політика що до СРСР. Як відомо, (виключаючи бувший робітничий кабінет Мак-Дональда) от уже кілька років, реакційні уряди

Англій (персонально міністри Керзон та Чемберлен) ведуть систематичну працю на хроничне руйнування СРСР. Не маючи фізичної можливості знищити СРСР (обернути в колонію безпечну для англ. володінь і корисну економічно), вони вживають всі інші засоби. Зближення з Англією Німеччини (ослаблення її зв'язків з СРСР), Лозанський трактат з Туреччиною (право Англії мати військову флоту в Чорному морі) систематична паралізація большевицьких дипломатичних кроків взагалі, політика в Прибалтиці де Англія хоче мати порти для своєї військ. флоти, а особливо політика в Польщі — це є певна систематична праця англійського уряду проти СРСР. Боротьба з робітництвом в самій Англії (і тимчасова перемога над ним, хоч би з загальним страйком і страйком вуглярів), відновлення традиційної консервативної політики — є доказом певної в собі сили капіталістичної Англії й симптомом планової реакційної зовнішньої політики. Підтримка перевороту Пільсудського в Польщі, керування його політикою, направленою на підготовку військового нападу на Схід (на Україну й СРСР) — входить в систему походу проти СРСР капіталістичної Англії. Дуже можливим є подібна робота й у самій Німеччині. В останні часи шляхетська Польща знову заговорила про свої „історичні кордони“ до Києва й Чорного моря, про свою місію „визволення“ й „зв'язку“ що-до Литви, Білорусії й України. Чемберлен показується за спиною божевільного Пільсудського, провокуючи нову, мабуть — на його думку — локальну, війну. Розрахунок на кризу (себ-то на переродження) большевизму і матеріальну військову його слабкість. Табуни українських підпанків покладають надії на польську інтервенцію. Але польська інтервенція (а з нею румунська), а з тим і англійська флота на Чорному морі — є інтервенцією чорної реакції не тільки проти большевиків, але проти трудового робітництва й селянства, проти самої ідеї вільного трудового суспільства, проти великої соціальної революції, з якої (і тільки з неї!) народжується велика Українська Республіка трудового народу. Ця інтервенція, в разі успіху, несе Україні польсько-шляхетську неволю; в разі неуспіху — розбиття україн. сил, смерть і руйну масам україн. суспільства. Отже все це несе нам величезні втрати й смертельні загрози. І в змаганні до волі не з цими чорними силами має йти українське трудове суспільство в своїй трагічній визвольній боротьбі. На Заході у нього приятними силами є тільки широкі революційні трудові маси, тільки ті, що йдуть під гаслами трудової солідарності й соціальної революції — можуть принести з Заходу йому допомогу. Чорна ж реакція під всякими гаслами несе йому неволю.

Висновки :

Що до ВКП.

1) Большевизм од своєї страшної в минулій практиці романтики перейшов до сірої, майже некривавої й нестрашної прози. Вона була б зовсім не страшна, коли б романтика була вже остаточно забута.

2) Дон-Кіхоти большевизму — Троцький, Зінов'єв і Ко виділилися рішуче й яскраво. Але й в „прозаїків“ — Сталіна й Ко залишилося од них ще багато, а саме принцип диктатури ВКП та — місяць-дво місяць чистого пролетаріату в аграрній суспільстві.

3) В цьому й труднощі прози, бо відмова від цих принципів й перехід хоч би й до рівноправності трудящих, з їх диктатурою й внутрішньою демократією, зразу усунула б найбільші труднощі.

4) Але спуски большевизм робить, хоч на цупких гальмах, боючися, щоб державний віз далеко не відскочив.

5) Ці спуски не робляться доброхітно, й переродження ідеології йде позаду практики, яка є власне безуспішною боротьбою з внутрішніми силами народніх мас. Перемагають революційні їх ідеали — перемагає революційний соціалізм.

6) боротьба в своїй затяжності між опозицією й „апаратчиками“ показує, що сили „переродженців“ — сталінців мають проти себе значного противника — вождів „чистого“ пролетаріату, прийнятого ідеєю своєї гегемонії й панування над селянством; послідовці Преображенського мабуть численні.

7) Раз так, то з одного боку, можна боятися краху процесу переродження й повороту до колоніального визиску селянства, з другого — треба чекати легалізації розколу ВКП. І друге більш можливе, а перше є неможливим, бо проти першого разом з селянством підуть і „сталінці“ з їх робітничими масами.

Отже розкол знаменує таке ослаблення диктатури, яке веде до розпаду ВКП бодай на дві частини й до близького урівноправлення трудового селянства з пролетаріатом і здійснення трудової демократії.

Господарчі труднощі будуть сприяти цьому.

9) Всі симптоми показують, що при зростаючій активності трудових мас, особливо селянства, до цього дійде. Важним отже є зріст цієї активності.

10) Під натиском економічних труднощів теоретично є можливий поворот (як радить де-хто з опозиціонерів) до віддачі приватному капіталові індустрії для паралізації „кулака“, але практично такий поворот є неможливим, бо це було б самогубством ВКП. Коли б же це стало неможливим — це повело б до тяжкого економічного визиску трудових мас. До цього поведе й всяка буржуазна „реконструкція“ СРСР.

11) Теперішні зловживання й безпорадність в народнім господарстві й взагалі в апараті держава (од чого найбільш губить і терпить селянство) виправиться тільки з переходом до трудової демократії. Усунуться тоді й найбільші економічні труднощі.

12) Отже головне завдання: 1) боротьба проти диктатури ВКП; 2) боротьба проти всякої ідеї зовнішньої інтервенції; 3) боротьба за раціоналізацію й удосконалення радянської системи.

Що до України.

1) Сучасна влада УСРР не є владою трудових мас України, як

і влада гетьмана чи буржуазії не була б владою „українського“ народу. Всі ці форми влади — україн. трудовому народові є чужими. Але різниця між теперішньою владою УСРР і тими іншими формами є та, що від неї можливий простий перехід до справжньої влади трудових мас України.

2) Переродження сучасної влади УСРР в цьому напрямку вже помічається під тиском народніх мас, що вернуть її на цей шлях. Але потрібний зріст масової енергії і натиску; зріст боротьби за політичну рівноправність всіх трудящих, а головнo селянства. Зреалізування цієї рівноправности відкладається в большев. проєграмі на далеке майбутнє, а треба щоб воно здійснилося негайно.

3) Культурне, економічне й правне становище україн. труд. мас кращає, але воно могло бути незрівняно кращим при демократії укр. трудових мас.

4) Державна й народньо-господ. політика влади УСРР є в зачатковім стані свого розвитку. Вона може бути виправлена від теперішніх дефектів при запануванні трудової демократії.

5) Нац. культурна політика УСРР буде задовольняючою тільки при умові трудової демократії.

6) Політика ізоляції і нищення україн. національних трудових і соціалістичних сил є проявом голої неоправданої деспотії влади УСРР; ця політика обезкровлює українське трудове суспільство.

7) Основна лінія розвитку соціальних груп могла б вважатися правильною при тій же умові політичного рівноправства всіх працюючих.

8) Всяка зовнішня інтервенція була б катастрофальною для визвольної української справи.

9) Лояльне відношення до УСРР було б можливе хіба лише при умові допущення вільної критики — волі слова й друку. Доки цього немає, неминучою є революційна боротьба.

10) Проєграма реконструкції влади УСРР полягає в таких основних пунктах:

а) Трудова демократія всіх працюючих замість диктатури КП(б)У й гегемонії (панування) фабричних робітників над селянством.

б) Диктатура влади працюючих над нетрудовими елементами суспільства.

в) Усамостійнення України й заміна упідлеглення її владі СРСР договірним зв'язком реального союзу вільних республік.

11) Разом з тим проєграма реконструкції господарської політики УСРР в першу чергу вимагає:

а) Усамостійнення народнього господарства й погодження госп. дар. планів з планами СРСР замість упідлеглення.

б) Господарча автономія трудової сільсько-господ. кооперації для використання закордонних капіталів на розвиток сільськ. господарства (закупка машин, знаряддя і т. ин.) на час до розвитку радян. індустрії.

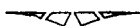
в) Концесії кооператив. централ на індустріальні підприємства (на ряду з радянськими) для такого ж використання закордонних капіталів.

г) Реорганізації всієї системи народнього господарства відповідно принципам трудової демократії з забезпеченням основної провідної лінії на його усуспільнення.

Оскільки натиск низів на владу УСРР вестиме до поступінної реалізації цих вимог, оскільки можна розглядати цей процес позитивним; напрямом і темп цього процесу залежить виключно від енергії, яку розвивають трудові маси, опираючись хибним і тому шкідливим експериментам ортодоксального большевизму в теперішніх комендаріях Троцького, Преображенського і Ко.

Отже все залежить од боротьби трудових мас за їх революційно-соціалну програму. Тільки остаточним прийняттям її розв'яжеться „криза“ большевизму і ціла соціална трагедія народів СРСР; тяжкий період деструкції і хибних експериментів дасть місце новому могутньо-творчому періоду будівництва трудового суспільства повними силами й вільними руками.

За це прийняття й ведеться зараз трудовим українським суспільством титанична боротьба.

oo

Г. Наш. — Революційний соціалізм.

(Продовження.)

VI. Національна справа. Раніш в світових відносинах домінувала ідея релігійна; тепер її місце заступила національна, ставши „улюбленими шатами, якими прикриваються прозаїчні інтереси груп і класів; стала центральною ідеєю буржуазного світу“... Націоналізм або соціалізм. Навколо цих двох бігунів концентрується боротьба за людську душу. В щоденній практиці бувають випадки, коли обидва табори займають в певних національних справах однакове становище (розвиток шкільництва, любов до свого краю, своєї культури), але беручи політичне життя в цілому, вони не тільки різняються, а й виключають один другого. „Напрямок обох діаметрально протилежний“. Це виявляється при конкретному означенню політичних концепцій, при розв'язанню окремих завдань.

Національні завдання стають перед робітничим класом у трьох площинах: 1) створення самостійної держави, 2) охорони національних меншостей в рамках однієї держави, і 3) колоніальної політики, тобто: підпорядкування одного краю другому.

Держава заспокоює різні потреби своїх громадян і виконує ролю господарчого апарату. „Кожна національна група стреміла до використання своєї держави з метою закріплення за собою відповідних користей ринку внутрішнього й здобуття потрібних позицій на ринку зовнішнім. В міру розвитку капіталізму такий характер держави ставав яскравішим і поволі став рішачим в його внутрішній і міжнародній позиції. Замість конкуренції окремих підприємців на чолу господарського життя висунулася конкуренція цілих національних груп буржуазії, що опирається на всі впливи й силу своїх держав“. Перехід держави на таку ролю найшов свій вираз в імперіалізмі, який одверто заявляє, що метою держави є здобуття світу для її буржуазії. Розширення держав і державних впливів означає розширення ринку для буржуазії. Господарські інтереси буржуазії прагнуть її до розширення держав способом завоювання й прилучення сусідніх земель та утворення заморських колоній.

В наслідок завоювання настає утиск завойовником підбитих народів, недопущення їх членів до господарської конкуренції з завойовниками, обмеження їх прав, знищення культури з конкурентних мотивів, денационалізація й т. д. Жертвами переможного імперіалізму падають цілі народи без різниці класів: і робітник і буржуй попадають в ярмо переможця. Ця обставина скріплює думку про національну єдність і витворює навіть серед соціалістів „патріотичні настрої“. Однак потреби й завдання буржуазії та робітництва поневолених народів не однакові: буржуазія поневолених народів мріє про здобуття привилеїв державної буржуазії, проте, щоб мати державний апарат в своїх руках для використання в своїх господарських інтересах, для створення найкращих умов визиску працюючих верств. Ідеалом буржуазії є не тільки воля нації, а й найкращі умови її господарського розвитку, тобто: кращого визиску нищих. Інший ідеал держави у робітництва. Безперечно, національне поневолення найтяжче лягає на плечі працюючих. „Зайво доводити, що пролетаріят повинен з усією енергією боротися з політикою такого утиску. Відома всім річ, що як раз робітництво є авангардом в боротьбі за національну волю. Активна неація політики утисків — це складова частина соціалістичної політики“. Але „окрема держава не може бути соціалістичним ідеалом. В протилежність цій буржуазній ідеї треба ставити соціалістичну концепцію спільної організації держав усіх народів, оперту на справжній рівності й однакових правах, як одиниць, так і груп“. Це зовсім не утопійна справа. Робітництво доходить до влади в низці держав. Швидко в багатьох державах буде робітнича влада. „Зв'язок соціалістичних держав стане такою самою політичною неминучістю, як порозуміння сучасних держав капіталістичних“. Тому вже тепер треба протоптувати до того стежку, пропагуючи створення Злучених Штатів Європи (Європи, як безпосереднього завдання). Вже сьогодні час покінчити з фетишизмом власної держави, яка в жадний спосіб не погодиться з щирою соціалі-

стичною міжнародною політикою. Зрештою до цього прає Європу й розвиток господарства. Нечуванна кількість кордонів, митових та пасових перешкод утрудняють до неможливості господарські відносини між народами Європи. „Стремління кожної держави до створення замкнутого господарчого організму доводять до незвичайного марнотрацтва продукційних сил Європи як цілоти... Фактична залежність від сусід унеможливує, а принаймні нечуванно утрудняє переведення глибше продуманих фінансових реформ. Одним словом, всі господарчі моменти прають до одного висновку: господарче удоровлення Європи надзвичайно полегшується створенням Сполучених Штатів Європи.

Очевидно гасло це при всій своїй актуальности означає в черзі конкретних подій тільки загальний напрямок, певний погляд. Не завжди вільно одкидати паліативи, доки нема для вжитку способу радикального. Тому в практиці, напевно, революційні соціалісти ще не раз підпіратимуть стремління до самостійности. Але тільки з погляду часової доцільности, а не для культу держави. А це цілком ріжні річі“.

В світлі попереднього набірає властивого значіння право на „самоозначення народів“. Буржуазія пропагує його серед своїх конкурентів тільки для їх розкладу, але инколи воно змушує її йти на „компроміс апетитів“ (Англія й Ірландія). Найбільш гарячих прихильників має воно серед соціалістів, але про форми його здійснення існують ріжні погляди. Одні беруть підставою здійснення самоозначення — плебісцит; другі звертають увагу на те, що „в долі данного колективу людности зацікавлені й інші люде, зв'язані з тим колективом господарськими вузлами; не можна через те долю мільонів людей узалежнювати від долі кілька десяти чи кількасот тисяч, бо в такім випадку засада самоозначення народів часто доводила б до обмеження більшости меншістю“.

Орудуючи тими й другими аргументами соціалісти розходяться в своїх висновках, що до певних конкретних справ. Польські праві соціалісти, наприклад, доводять, що Горний Шлезьк повинен належати до Польщі, бо того хоче місцева людність, а Гданськ — бо того вимагають господарські інтереси Польщі; німецькі ж праві соціалісти кажуть навпаки: Горний Шлезьк повинен належати до Німеччини, бо того вимагають інтереси Німеччини, а Гданськ — тому, що того хоче місцева людність.

Вихід із цих суперечностей один — створення соціалістичних Злучених Штатів Європи в інтересах всієї людности. У всякім разі при вирішенні подібних справ треба виходити із інтересів працюючої верстви й уміти бути щирим, як Жорес, що відмовлявся від прилучення Альзасу й Льотаринії до Франції в інтересах робітничого класу.

„Можуть і тепер трапляться випадки, в яких стремління до власної державности визнається навіть соціалістами за найкращий спосіб боротьби з національним утиском, але в сучасній ситуації Європи це важко здійснювати, бо створення власної державности одними

майже неминуче веде до війни з другими, а та війна може обернутися в загальну європейську пожежу. Соціалісти, дбаючи про добробут робітничого класу, мусять не допускати до жадної війни, бо війна найшвидче б'є робітництво, а тому мусять шукати мирних способів знищення національних утисків. „Нормальним типом національних завдань в сучасній європейській політиці є справа т. зв. національних меншостей...“ „Кожний соціаліст мусить дбати, щоб пролетаріат кожної національності міг досягти найвищого щабля своєї національної культури, бо тільки таким способом можна піднести загальний ступінь культури всього робітничого класу.“ Тому треба боротися за право й змогу кожної нації вільно розвивати свою культуру. Право це може бути здійснено двома способами — державно бюрократичним або способом культурно-національної автономії. Державно бюрократичний спосіб забезпечує урядовими силами існування й розвиток шкіл, бібліотек, музеїв ріжних національностей; при культурно національній автономії все це твориться органами, обраними громадянством заінтересованої нації. Там, де поруч існує кілька національних меншостей, виникає потреба з господарських і інших причин доцільности творити окремі установи окремих націй і звязувати їх в спільні вищі органи, що творять одну державну цілість. Деталізація цих злучень — діло ініціативи кожного народу. Культурна автономія захищає робітництво не тільки від темноти, а й від загально адміністративного утиску та самоволі. „Для всіх національних меншостей потрібно створити можливість вільного культурного розвитку способом узалежнення всього апарату, який веде культурну працю серед певної національности, від працюючих мас тієї національности.“ Завше треба „мати на увазі виключно добро робітничого класу, як цілости. В усіх урядах та інституціях державних та взагалі публічно-правних треба добиватись дійсно рівного трактування всіх громадян та, особливо, найширшого признання язових та звичаєвих прав меншости. З усією енергією й при кожній оказії треба повставати проти усяких спроб чи практики упосліднювати будь яку групу людности за її національність.“

Європейські капіталісти під покривкою „цивілізування“ визискують колонії в Азії, Африці й т. д. винищують тубольців, захоплюють собі скарби, обертають їх в своїх рабів і т. д. Хоч після світової війни форми колоніальної політики трохи змінилися (замість простого захоплення й винищення країв говоритьсь про „розділ сфери впливу“, мандати, „протекторат“, „торгові умови“ і т. и.), але мета залишилася та сама: стягання як найбільшого зиску з поневолених народів на користь „цивілізованих“ володарів Європи. Проте, що далі, більше колонізовані народи піднімають голос проти насильства, яке над ними твориться. Не тільки Японія, а й Туреччина скинули вже з себе „протекторат“ цивілізованої Європи. У слід за ними йде Хина, Індія, Єгипет, Мароко, Сирія. Це „не большевицька інтрига.“ Большевики безперечно використовують ті рухи, але вони виникли й іс-

нують помимо волі большевиків. Кемаль-Паша йшов з большевиками, доки це було вигідно для Туреччини, а потім розійшовся. Коли-ж треба було, зійшовся знов. Факт, що „всі європейські колонії, виключаючи заселених чорними, під знаком запитання;“ тобто: всі змагаються за визволення з під європейської опіки, борються за волю.

Поскілки соціалісти стоять за повну волю всіх людей, то „обовязком соціалістів є помагати колоніальним народам в їх боротьбі за волю. Це лежить в безпосередньому інтересі робітничого класу:“ що швидче збанкрутує капіталістична політика, припиниться потік золота із колоній у метрополію, Європа мусить організувати власну працю, то швидче настане неминучість перебудови суспільного ладу, кінець капіталізму.

VII. Шкіц Соціалістичної Програми. Що ближче насувається неминуча перебудова суспільного ладу, то дужче відчувається необхідність негайного складення й усталення соціалістичної програми тієї перебудови, „стягнення соціалізму з неба на землю;“ бо кожна партія, стаючи до влади без ясної програми своїх завдань і діяльності наражається на закид в авантюристві. „Програм майбутньої діяльності—це найголовніше завдання всієї соціалістичної думки.“ Над ним працюють видатніші голоси соціалістичного руху (Отто-Бауер Шлях до соціалізму, К. Каутський — Програма пролетарської революції, Є. Вандервельде — Чи треба мінять нашу програму, Сідней Веб — Конституція англійської соціалістичної Республіки). Поки що немає цілости, яку-б можна булоб признати за офіційну програму будь якого напрямку робітничого руху.“ Комуністична спроба не вдалась. Однак вона дала багато цінного, як негативного так і позитивного, теоретичного і практичного матеріалу, щоб не повторювати її помилок. „Незмінно важним є факт, що навіть у Росії, де були найгірші господарські умови та найменш відповідний людський матеріал, а політика господарська не завше розумна — суспільна планова господарка потрапила оборудувати зруйнований край не гірше бодай, як би то вчинила так звана приватна ініціатива. Проте ще й сьогодні Совітська Росія в господарських справах йде навпомацьки, емпірично шукаючи належних шляхів та формул соціалістичного будівництва.“

Рволюційна робітнича влада мусить працювати в двох напрямках: 1) здійснення соціалізму, 2) скріплення свого панування. Перший відноситься до другого, як мета до засобу. „Рволюційна й соціалістична вартість робітничої влади міряється майже виключно її творчою діяльністю. Діяльність — єдина рація її існування. Оборонна діяльність її є (для скріплення свого панування) тільки хвиливою неминучістю, якої доцільність, усправедливлення й вартість цілком залежить від першої.“ Діяльність першої категорії мусить з першої-ж хвили мати на собі виразне тавро соціалістичности. В цій області робітнича влада повинна радикально відрізнятися від усіх попередніх влад.“ Вона мусить зразу подбати про 1) справжнє зрівняння в правах усієї працюючої людности, незалежно від її соціального ста-

ну, нації віри і т. д. для чого мусить скасувати всі попередні привілеї не тільки станів вір, націй, а й поголівя; 2) належне впорядкування загальної й фахової освіти; 3) широке суспільне законодавство, охорону праці, суспільне забезпечення, боротьбу з безробіттям, але головна річ — створити вигідний економічний лад, бо від цього залежатиме доля й влади й всього краю. Поскілки-ж в цій сфері, серед соціалістичного табору панує повна розбіжність хаос поглядів, то й треба присвятити найбільше уваги, тим більше, що не виключена потреба робити з політичних причин ті чи інші відступлення від соціалістичного напрямку.

„Головним напрямком в галузі економічній повинно бути: підсилення творчості та піднесення добробуту працюючих мас. З того випливає, що вже перші кроки реорганізації економічного життя повинні бути скерованні туди, де соціалістична господарка може вже тепер дати кращі наслідки, ніж приватна. Інакше кажучи, треба усупільнити ті галузі господарського життя, які до того дозріли. Конкретно: треба залишати повну волю дрібному виробництву, де власник знарядь виробництва одночасно є й організатором праці. Замість урядових репресій — конкуренцію великого, згідно усупільненого промислу... Не обмежувати поліційними засобами дрібного торгу, але творити урядовий розподільчий апарат та підпірати й розвивати кооперативний рух. Така сама тактика повинна бути і до дрібного селянства. Воля дрібного виробництва (ремісників), торгу (крамарів) та дрібного селянства не повинна однак обертатися в свавільство, господарську анархію. Уряд мусить керувати їх діяльністю за допомогою „відповідних податків, контролю, опанування джерел кредиту й сировини, а врешті створенням власного розподільчого апарату... Ліквідація дрібноміщанства, як такого, мусить здійснюватися ступнево, як органічне завмірання непотрібних уже органів економічного життя... Революційний уряд мусить уникати війни з дрібноміщанством.“ У великому-ж промислі, де право власності й організаторська праця перебувають не в одних руках, уряд може „перебрати право власності на державу, не шкодячи організаторським силам,“ а тому завданням його стає прихилення до революції фахової інтелігенції. „Прихилення дрібної буржуазії та інтелігенції є для робітничого класу такою важною річчю, за яку варто заплатити і досить високу ціну. Навіть справу часткового викупу при запровадженні соціалізму треба розглядати з вищевказаного пункту. Інколи частковий викуп може бути дешевшим, ніж цілковита конфіскація. Це питання швидче доцільности, ніж принципу.“

„Опортунізм робітничого класу до дрібної буржуазії та фахової інтелігенції, звязаної звичайно з капіталістичним устоєм, є революційною неминучістю, яка полегшує боротьбу з головним ворогом — великим капіталом,“ бо „головною метою й кінцем революції є знищення великого капіталу, як приватної власности...“ „Найважливішою зброєю в тій боротьбі є соціалізація, але така, яка підняла б, а не

знищила продукційні сили краю. Треба уникати зайвої поспішності в соціалізації.“ В першу чергу соціалізувати лише головні галузі промислу, засоби масового виробу та транспорту. Необхідно також одріжняти соціалізацію від бюрократизації, яка означає смерть соціалізму. Тому в соціалістичних підприємствах необхідно „росчинити найширше двері для індивідуальної ініціативи та для безпосереднього впливу всіх чинників, які зацікавлені в належному й ощадному провадженні виробництва.“ Для того кожна господарська одиниця мусить бути автономною, з поділом функцій виконавчих і контролюючих, економічно самостійною, щоб заробітки працівників залежали від прибутків підприємства.“ „Справність, потужність і здібність усупільнених підприємств, як взагалі при організації міліонових армій, залежить від належного розділу на основі одиниці, належної організації, будови й функції керуючого апарату та належного людського матеріялу.“ В різних галузях промислу основної одиниці можуть утворюватися різно: в цукроварстві, наприклад, кожна окрема цукроварня; в текстилю — територіяльна група фабрик і т. д. Керувати підприємствами повинні особи, які мають до того індивідуальні здібности та належні знання, обрані фабричними адміністраційними радами, під їх контролем, при потребі й за високу плату. Адміністраційні ради мають опіратися на трьох чинників: державу (інтереси людности взагалі), всіх працівників підприємства (інтерес продуцентів) та споживачів даного виробу (інтерес споживачів).

Поруч з усупільненими підприємствами при участі держави можна, а навіть бажано залишити суспільні підприємства на засадах самоврядування і кооперативні. Взагалі треба стреміти, щоб держава, як найменше втягалася в безпосереднє урядування; треба, як найбільше, залишити поле для самоврядування й кооперації різного типу. „Обережність і ступневистість у переведенню соціалізації диктується перед усім недостаткою відповідного людського матеріялу,“ бо „організація господарського життя є наука й мистецтво, що вимагають належної підготовки та відповідної здібности, а особливо організація господарства соціалістична.“ Через те „вишколсння потрібних керівників є постійним клопотом робітничого руху.“

„Опріч соціалізації і поруч з нею робітнича влада повинна виробити і в міру можливости переводити в життя планову господарку...“ Ступнева соціалізація означає, що поруч існуватимуть підприємства усупільнені й приватні. Треба підкреслити, що цілковите знищення приватних підприємств не тільки неможливо, а й не бажане. Певна частина їх повинна залишитися, як проба й порівняння для підприємств усупільнених. В звязку з тим і робітнича справа мусить йти двома шляхами: о приватних підприємствах робітництво змушене буде боротися за свої права, а в усупільнених матиме змогу порозуміватися з іншими учасниками підприємств ради спільних інтересів. Там, де робітничий клас буде господарем краю, треба всі конфлікти розв'язувати через арбітраж; про страйк не повинно й ду-

мати, бо це було б лише доказом незрілості пролетаріату до розуміння своїх інтересів або існування органічних дефектів в новому устрою.

Скасування грошей в ближчому майбутньому — не можливо, „Здешевіння валюти унеможлиблює раціональну організацію господарства, а тому уживання сталої твердої валюти є життєвим питанням соціалістичного господарства.“ Бюджет треба довести до рівноваги. Для затримання курсу можна конфіскувати на користь держави приватні продуктивні маєтки. З приватними банками треба поводитися надзвичайно обережно: „вони мусять бути органами розподілу кредиту. Заміна їх державними або суспільними органами потрібує попереднього опанування господарчого життя.

Поки воно не наступить, було-б шкідливо остаточно знищувати існуючий банковий апарат. Його треба лише зробити нешкідливим через конфіскацію певних капіталів та контролем, але треба до певного часу зберігти, як необхідний злучник приватних підприємств з державним кредитом.“

Зважаючи на те, що інколи друк грошей без належного покриття золотом веде до обезцінення їх, а друк в міру лише покриття не забезпечує життєвих потреб, необхідно опіратися валюту не тільки на золоті, а й на інших товари, які має край.

Поруч зі ступневою соціалізацією виробу й фінансів повинна йти й ступнева соціалізація торгу. Для того необхідно витворювати суспільний розподільчий апарат. Соціалізація в першу чергу повинна перебрати в свої руки великий гуртовий торг, уникаючи будлі яких адміністраційних перешкод для існування дрібного.

Все вищевказане це тільки загальний напрям, не догми, а лише віхи господарського програму соціалістичного уряду. Деталізація повинна відбутися залежно від потреб життя, внутрішнього й міжнародного. Окрім програми, політика вимагає ще й певної міри інтуїції. Та сама програма може бути творчим засобом в одних руках і хибним експериментом у других. Треба підкреслити, що на початку витворюються найрізноманітніші типи господарських спілок, які повинні існувати й співпрацювати з засадничими типами спілок, створених державою, наприклад: мішані акційні товариства, в яких більшість акцій належить представникам суспільних установ, артилів і т. и.

Політичний устрій, як соціалістичний, повинен спочивати на „необмеженій демократії“: тоб-то повній рівності, якої ще ніде не досягнуто. В сучасних демократіях (Франція, Бельгія) жіноцтво, наприклад, безпосереднього впливу на політичне життя не має, чужинці також обмежені в правах і т. д. Соціалістичний устрій, знищивши класи, повинен здійснити справжню демократію, однак в „переходову добу“ засада демократії „мусить підпорядкуватися вимогам забезпечення нового устрою. Політичне рішення повинно перебувати в руках працюючих мас, зацікавлених у здійсненню соціальної революції, хоч би коштом повного позбавлення політичних прав т. зв. заможних класів

капіталістичного устрою. В класичній соціалістичній термінології ця засада називається диктатурою пролетаріату (оскільки пролетаріат сам держить владу), евентуально диктатури революційних класів.“ Форма здійснення диктатури залежить від місцевих обставин: австрійські соц.-дем. гадають, що найлегше здійснять її через загальне виборне право, бо мають великі кадри організованого робітництва: російські-ж меньшевики зріклися ідеї конституанти і стоять за совітську конституцію: в Німеччині й Польщі важко надіятися, щоб соціалісти могли здійснити свою волю через парламент.

Окремою справою є репрезентація революційної влади — вона може здійснюватися у формі 1) територіяльних класових парламентів з депутатів від професійних організацій, і 2) делегатів робітничих рад. Поскільки російська система рад не охоплює всіх працюючих класів всього робітництва, а тільки частину його, то треба визнати для „переходової доби“ більш підходящою систему „територіяльних класових парламентів з таємними виборами, з втяганням мас до активного політичного життя, з поділом влади на законодавчу й виконавчу.“ „Ця система зрештою найкраще пасує до проявів демократичних вольностей слова, зібрань, товариств, які є життєвою необхідністю робітничого класу навіть після захоплення влади. Соціалізм можна збудувати тільки зусиллям мас, а не освіченого абсолютизму,“ а всякий масовий рух вимагає й розвитку атмосфери демократичних вольностей. Це не означає однак роззброєння революції або нездібної навіть до урядування керенщини. Головною засадою мусить залишатися потреба скріплення нового ладу. Уряд повинен діяти твердо, швидко, зрушуючи в зародку всякі контрреволюційні спроби. Формальне право може бути гальмою для діяльності, руйнуючи новий лад.“ Не можна наперед вкласти в конкретні формулки, хто й як має виміряти, коли й які чини опозиції допустимі, а коли ні.“ Це має рішати такт досвідчених людей, що стоять коло стерна. Кажучи загально: дозрілість робітничого класу до урядування. Не підлягає найменшому сумніву, що найголовнішим завданням уряду напочатку буде зорганізувати „апарта перемоги,“ без якого всякий уряд безсильний“; тоб-то: органи адміністрації, охорони спокою (поліція), судівництва та врешті армію. Дотеперішній досвід показує, що в цій галузі тактика соціалістичного уряду повинна бути цілком протилежна господарській: „коли там вимагається обережність і ступневість, то тут радикальність і рішучість. Коли там треба стреміти до найширшого використання старого апарату разом з людським матеріалом, то тут треба не вагатися перед ламанням старого апарату та імпровізуванням нового, цілком відданого новому ладу“. Імпровізація хоч і має хиби, але забезпечує новий лад. Ради останнього доводиться в перехідний час терпіти й певну централізацію, хоч вона й суперечить загальній соціалістичній засаді — децентралізації, яку треба здійснювати вже на слідуючій ступні.“ Взагалі „в перехідній добі треба пам'ятати, що краще часто є ворогом доброго.“

У відношенню до сусідніх країв і народів соціалістична влада повинна

„стреміти до скасування кордонів і створення одної світової держави з єдиним господарством та з децентралізованою адміністрацією. В першу чергу повинні злучуватися в один союз краї соціалістичні. Розуміється, що таке злучення повинно спиратися на справжній рівноправності складових частин союзу. Злучення держав не означає а ні трохи утопійного бажання уніфікації національностей. Зразком того злучення може служити хоч-би Швейцарія, яка потрапила погодити гармонійно інтереси трьох язикових груп без жадного івалту в примусу.“

Тактика революції повинна використовувати всі методи, „які відповідають змістові руху й ведуть до перемоги. Доктринерський поділ на методи реформаторські й революційні штучний і шкідливий. В кожному окремому випадку повинна рішати доцільність того чи іншого кроку, а не кваліфікація. Соціалістична організація повинна бути досить еластичною й політично дозрілою, щоб у відповідних умовах перевести політику ультрареволюційну, а в других, як найширше, використати легальні можливості в боротьбі навіть за дрібні часом реформи“. Необхідно „стреміти до однолітного соціалістичного руху, який би злучував революційну психіку зі здібностями до твердої оцінки дійсности. Політика „зміної мудрости й сталеві гнучкості“ неминуча для партії, яка хоче в кожній ситуації йти вперед, здобувати. Соціалістичний уряд в одних краях можна запровадити насильним переворотом, в других — повільним організаційним розвитком. Скрізь однак соціалістичний рух повинен бути готовим до всяких можливостей, а „через те мусить мати організовану фізичну силу для здійснення тих можливостей; для цього робітництво повинно організуватися в партії, творити свою пресу, кооперативи, культурні та спортові товариства та навіть свою робітничу міліцію, в чім визначилися австрійські та німецькі соціалісти“.

Соціалістичний рух, борючись з великим капіталом проти якого він повинен бути непоблажним в усім, мусить стреміти до „знейтралізування дрібнобуржуазних елементів, бо булоб великою похибкою пхати їх в обійми реакції; через те натуральним стає гасло Робітничо-селянської влади. Однак ніколи не можна примиритися з антисоціалістичним, а тому неможна ніколи „співпрацювати з ним“, а особливо в органах перемоги“; тому в часи боротьби не може бути мови про коаліційну владу з капіталістами.

VIII. Господарська ситуація в Польщі. Польща переживає надзвичайно велику кризу: народня нужда невпинно росте, безробіття шириться, виробництво спляється, а польські політичні діячі не розуміють причин кризи й намагаються її залагодити паліятивами або викручуються голосними революційними фразами — „не наше діло радить буржуазії; нам аби як небудь заспокоїти потреби робітництва.“ Немов би загальна руїна господарства не погіршує стану робітництва, не збільшує його визиску, безробіття, голодування і т. д. Мабуть ніде в світі орієнтаційна здібність робітничих діячів не стоїть так низько, як в Польщі. Всі справи господарського поліпшення ППС, наприклад,

складають на праві кола, на п. Грабського і т. п. Нехай, мовляв, буржуазія сама направляє, бо... ППС не має жадного свого плану поліпшення господарства, не в силі навіть збагнути його потреби. Не кращими виказуються в цій справі й комуністи, що сліпо йдуть за Комінтерном, який дурить їх то в один то в другий бік.

Польська буржуазія поясняє кризис помимо хвилевих причин — неурожаю та митової війни з Німеччиною — постійним браком власного капіталу та кредиту. Твердження ці не правдиві, бо Польща має свого майна на 88 мільярдів злотих, тоб-то: по 3250 злотих на душу населення (Англія — 8000 злот., Франція — 7640; Німеччина — 6150, але Чехословаччинна — 4000, Румунія — 2900, Болгарія — 2500, Югославія — 2300). Оборотною капіталу, який переховується в харчових продуктах, одязі, опалі, вуглі, нафті, транспорті теж досить. Господарська криза Польщі походить із недостачі належної кількості грошових знаків. Грошові знаки в Англії р. 1925 склали 1% національного майна, Німеччинні — 1,2%, Франції — 2,8%, Бельгії — 3,5%, Норвегії — 4,5%, Чехословаччинні — 2,5%, Польщі — 0,5%. „З цього видно, що Польща у відношенню до свого національного майна має грошей в 5 раз менше, ніж Чехословаччина, 7 раз менше ніж Бельгія. Для усунення кризи необхідно збільшити кількість грошей, які треба забезпечити не самим золотом, як робив Грабський, бо його мало, а й певною частиною національного добра, (грунти, будинки, монополні виробы і т. п.) з якою метою треба удержавити 2% такого майна“. „Для оздоровлення господарського життя Польщі треба в першу чергу перевести валютну реформу, яка-б постачала досить дешевого кредиту, забезпеченого не самим золотом і валютою, а існуючими багатствами краю“. Помимо того, треба скоротити державний бюджет, який поїдає половину річного національного прибутку, тобто: вся людність держави витрачає на своє утримання лише стільки, як і державний апарат, а це веде її до замірання господарства.“

Соціалістичні партії, захищаючи робітництво від безробіття, повинні домагатися зазначених реформ, а при оживленню господарства від них — контролю над промислом та удержавленням низки виробництв. Для досягнення-ж цього всього необхідно в першу чергу стреміти до створення уряду, „який би сміло повів у напрямку заміни хаотичної грабжницької приватної господарки плановою суспільною господаркою. Об'єктивні умови в Польщі тому як найкраще сприяють. Загальне незадоволення, зневіря в творчих здібностях буржуазії, нужда й банкрутство всієї тимчасової господарської системи — підготовляють ґрунт для нових людей, нової системи, нового уряду“.

ІХ. Санація, якої не було. На підставі всього вищесказаного можна уявити, що санація в Польщі треба перевести так: в першу чергу соціалістичний, робітничо-селянський уряд повинен створити для керування всіма господарськими справами Державне Господарське Підприємство на засадах самовистачальності й адміністративної незалежності від інших органів державної влади, яке має охопити всі справи

міністерств промислу й торгу, перевозу й публічних робіт, а також ті справи міністерства фінансів, які торкаються фінансової політики взагалі, з правом емісійного монополю, (щоб міністерство фінансів залишилося тільки технічним державним бухгалтером і скарбником.)

Основним капіталом Державного Підприємства мають стати всі державні скарби (грунти, майдани, будинки, фабрики, копальні, залізниці і т. д.) за які воно повинно виплатити державі певний відсоток їх вартости, бо поки існує капітал, хоч й удержавлений, він мусить приносити зиск. Емісійний відділ Держ. Підприємства випустить грошові знаки, гарантовані не самим золотом, а тими скарбами, які будуть в його розпорядимости, не вище однак його 6 місячного обороту. Мірною вартости залишиться золото. Для задоволення потреб приватних підприємств, які залишаться, Держ. Підприємство буде провадити банкові операції, уділяючи позики під належне забезпечення, почасти нерухоме, а почасти-товарове, видаючи 75% вартости по 4 — 6% річно з правом в потрібних випадках продати товари на 10% нижче ринкової ціни. Коли борг досягатиме з процентами до 90% вартости заложеного краму або ціни спадуть, заложений крам механічно ставатиме власністю Держ. Підприємства. В наслідок цього Держ. Підприємство в міру насичення ринку валютою скупить в своїх руках скарби, які гарантують її вартість, і стане власителем тих скарбів. Для переховування їх в різних місцях збудовано елеватори, склепи товарів і т. д., які стануть новочасними скарбницями Держави. Розуміється справа піде не легко і доведеться боротися з ріжними колами громадянства, особливо буржуазно-капіталістичного, але чесне завдання все переможе.

Державне Підприємство організує в першу чергу своє виробництво річей масового ужитку: угля, нафти і т. п. Праця мусить йти найшвидчим і найширшим темпом, по наперед вироблених продукційних нормах, усталеній ціні виробу, маючи на оці також наперед усталені ціни продажу. Вироблене має розподілятися по між склепами Держ. Підприємства й приватними продавцями в міру потреби. Приватні підприємства удержавлюються ступнево: копальні, наприклад, спершу можуть згуртуватися в один синдикат, де Держ. Підприємство матиме лише домінуючі впливи, і синдикати регулюватимуть продукцію й поділ, а пізніше обернуться в складові часті Держ. Підприємства. Найтрудніше буде удержавити ткацький промисел, і найлегше - цукроварний. Поруч з удержавленням виробництв і торгу Держ. Підприємство організує будівлю мешкань, як власним апаратом, так і даючи на певних умовах позички для того окремим товариствам.

„Соціалістичний уряд може існувати тільки за допомогою селянських мас“, а тому мусить перевести радикальну реформу землеволодіння й землекористування. Хліборобство має стати майже доменом дрібно-буржуазних мас селянства. Поскілки в Польщі селянство має глибокий інстинкт власництва, то реформа повинна стреміти до того, щоб „не зачипити відносини внутрі самого селянства“, а лише дати

змогу безземельним і малоземельним хліборобам здобути землю. Реформа не повинна навіть „виймати землю з товарообороту“, як це зроблено в Росії, бо польське селянство з цим не примириться: „не варто було робити революцію, скаже воно, щоб сидіти на чужім ґрунті,“ і поставить по своєму, добеться залишення землі в товаровім обороті.

Для знищення „ножниць“ між селом і містом, для знищення хліборобсько-дрібнобуржуазної й мійсько-пролетарської психології та створення єдиної соціалістичної соціалістичний уряд повинен індустріалізувати село. В першу чергу треба урядити переробку хліборобських продуктів по селах. В наслідок того в дрібно-буржуазної маси хліборобів виникнуть промислові осередки, які ширитимуть навколо себе соціалістичну ідеологію і будуть живим зразком вищої форми господарки. Поруч з цим треба підперати кооперативний рух з села до міста, заведення в селі мійських правил і звичок, як в праці, так і харчуванні, одязі, розвагах і т. д. це все доведе до колективізації хліборобства й наближення до соціалістичної психології. Подібним шляхом має наближатися до неї й мійська дрібна буржуазія (ремісництво, дрібні крамарі).

Соціалістичний уряд не повинен їх тиснути. В міру удосконалення великого промислу (успільненого) ціни на вироби падатимуть. Ремісники й дрібні крамарі не в стані будуть конкурувати з вищою технікою й раціональною постановкою справи великих підприємств і переходитимуть в склад їх учасників-робітників. Таким способом мирно ступнево пролетаризується й дрібна буржуазія міста; сучасний пролетаріат та дрібна буржуазія села й міста перетворюється в єдину соціалістичну верству населення.

Не легко до цього дійти, але боротьбу звичайно виграв той, хто має дужчі нерви. Польський пролетаріат повинен зціпити зуби й сказати собі: „мушу перетерпіть“ — і перетерпіть.

Д. К. — Христюків нарис історії класової боротьби та соціалізму.

Павло Христюк. Три томи. I і II т. т. видані 1924 р., III т. — 1925 р. Вид-ва: I тому „Червоний Шлях“; II і III — „Держвиздан. України“. Друковано в 3000 прим.

Сучасний український читач, якого зла доля зробила аж надто скромним у вимогах до своєї рідної літератури, з великою привмністю зустрічає кожную нову українську книжку. І, розуміється, що ця приємність стає ще більшою, коли бачиш перед собою твір майже на 700 сторінках друку, твір, який по своїй темі, матеріялу й техніці написання безумовно являється як що не першим, то принаймні одним із перших у всесвітній соціалістичній літературі. Це великий скарб української літератури пореволюційної доби й дуже цінна вкладка до всесвітньої літератури. Наша увага мусить ще більше зрости, коли усвідомимо собі в яких тяжких і несприятливих обставинах довелося авторові працювати при розробці такого колосального матеріялу й як тяжко було йому в сучасних умовах цей матеріял зібрати.

І ось тут виникає питання; чи цей позитивний бік праці може зробити нас невидючими що-до негативних сторінок її? — Ні. Надзвичайно великі суть ті недостатки, щоби про них нічого не сказати. Нашим обов'язком мусить бути підкреслення цих недостатків, бо якраз вони в дуже великій мірі знижують вартість і цінність даного твору.

Найголовнішою хибкою, яка просто відбірає праці право називатися навіть „Нарисом історії“ є убивча тенденційність. Виходить, немов би вся праця кладе собі одну-однісіньку мету: обґрунтувати й довести непогрішність та науковість марксизму, а з ним і ленінізму. Історик класової боротьби та соціалізму не може ставити собі такої мети. Але більше цей недостаток зростає, коли побачимо, яким дисонансом звучить від сполучення слів автора і девятилітньої практики марксизму в СРСР. Жива дійсність навч показала всім і з'окрема марксистам, що марксизм є і погрішимий і не дуже науковий. Живе життя вже примусило й далі примушуватиме всіх марксистів робити далекоюсяглі корективи в своїй теорії. І коли вже тепер ленінізм дуже різниться від марксизму, то цілком певно можна сподіватися, що в скорому майбутньому ми побачимо нову теорію, яка генетично ніби то походить від марксизму, але в суті своїй буде надзвичайно від нього далекою.

Одначе, ця об'єктивна дійсність зовсім не перешкоджає в його трьох-томовій праці ввесь час співати хвалу марксизмові, а зглядно ленінізмові. Розуміється, що співати „хвалебні піснопіння“ змушує

автора деспотичний режим, який тисне на його всією своєю вагою, але з другого боку не можемо упускати з ока й того специфічного становища, яке П. Христюк вмисне зайняв. І коли М. Равич-Черкаський (автор передмови) вітає працю Христюка, як марксистсько-витриману, то як-раз цю властивість ми кладемо, як головний недостаток її. Робимо це не з мотивів ідеологічного розходження з марксизмом (ми цілком усвідомлюємо собі значіння марксизму у визвольній боротьбі трудових класів), а лише тому, що така „марксистсько-витриманість“ чинить працю тенденційною, суб'єктивною й таким чином значно віддаляє її від об'єктивної науковості. Історія класової боротьби та соціалізму не може бути ані марксистсько-витриманою ані невитриманою, вона перш усього мусить бути історією.

Особливої уваги заслуговує третя книжка. В ній викладається історія класової боротьби та соціалізму від К. Маркса аж до останнього часу. На ній треба було би докладно зупинитися з огляду на те, що вона як-раз являється найбільш тенденційно-суб'єктивною частиною всієї праці автора і, оскільки дозволить місце, докладніший розгляд її буде зроблено трохи нище. Тут поки що відмічу маленьку рисочку. На початковій сторінці цієї книжки наклеєно рекомендацію: „Державним науково-методологічним комітетом нарком-освіти УСРР по секціях політосвіти й профосвіти книжку П. Христюка Нарис історії класової боротьби та соціалізму“. Т. III рекомендовано до вжитку, як підручник для радпартшкіл та для всіх шкіл профосвіти, як допоміжний підручник. Мимоволі пригадується „старое доброе время“ „Святейшого Синода“ з його подібними рекомендаціями найбільш „богоугодних“ книжок. Але чому рекомендується тільки третя книжка, хіба дві перших менш богоугодні? З цього ясно випливає, що від учнів всіх політпрофрадпартшкіл вимагається лише „викувати“ тези „нового завіту“ про „месію“ К. Маркса і „непогрішимого Папу“ — В. Леніна. Виходить, що дуже мало потрібно, щоби зробитися правдивим. В цім відношенні куди більше вимагає від своїх каноніків сучасна теологічна схоластика.

Переходячи до докладнішого розгляду праці П. Христюка, неможна обминути мовчанкою передмову, яку скомпонував для неї М. Равич-Черкаський. Ось її короткий зміст. Після боротьби на Україні замість буржуазної запанувала пролетарська „демократія“. З початку на місце чужої буржуазної влади повстала на Україні своя дрібно-буржуазна влада Центральної Ради та Директорії, яка задалась метою завершити процес національного визволення Українського народу, виставляючи спокусливе гасло „Самостійної України“. Мети своєї вона не досягла й від самостійности не лишилося й тіні, бо українська буржуазія примушена була (ким?) віддати Україну німецьким, антантським імперіялістам та польській шляхті (а Ризький трактат?). Але проти української буржуазії виступила спасителька України пролетарська влада (своя?). Українська буржуазія довго не піддавалася. Треба було три з лишком роки вести криваву боротьбу, щоби про-

летарська влада перемогла. Перемогла вона тим, що їй вдалося вбити клин у глуху стінку українського націоналізму. По перемозі настало на Україні мирне (?) господарче й культурне (?) будівництво. Успіх цього будівництва мусіла признати й українська буржуазія та націоналістична інтелігенція. А признавши вона валом повалила до пролетарської влади (це натяк на П. Христюка і Ко), залишаючи контр-революційні свої табори, де лишилися самі інтригани, авантюристи й шкурники. Тільки пролетарська влада звязана з мільонами (?) робітників і селян України в силі культурно відродити Україну. Далі передмова рекомендує П. Христюка і його працю.

„Автор великої праці по історії класової боротьби й соціалізму П. Христюк — бувший активний діяч укр. партії Соц.-Рев., член Центральної Ради, державний секретар і міністр внутрішніх справ, політичний діяч УНР „Ручаюся, що з його будуть люди, він ще у Відні працював для нас, а тому „прошу любить и жаловать“.

Такий аромат передмови. „Нарис історії класової боротьби та соціалізму“ цілком безпечно для своєї наукової репутації може обійтися без тенденційности П. Христюка, а тим більше без цієї казньонної передмови Равич-Черкаського, яка дуже нагадує „словесність“ дядьки-солдата, старшого по службі, котрому начальство наказало „виховувати“ новобранця, „серую порцію“ з високою освітою. Очевидно, що становище П. Христюка таке, що змусило його бути й тенденційним і погодитися на передмову. „Новий прижим“, як каже Остап Вишня.

У вступі автор формулює нові поняття, яких притримується у цілім викладі. Але одно поняття, дефініція соціалізму, яку він хоче дати згідно з марксівським катехизмом, дуже тяжко йому дається. Він бере собі на допомогу й Маркса з Енгельсом, і Леніна з Бухаріним, і навіть „зрадника“ Кауцького, словом всіх „святих і преподобних отців“, а воно все таки тяжко вийти з цілого моря суперечностей, які панують в душі автора з приводу цього питання. Треба пам'ятати, що стан П. Христюка в цім питанні значно тяжчий, ніж всякого старого марксиста. Кожний марксист просто сказав би, що все що не від Маркса „ложь есть“, ересь і утопія, — тільки марксизм є науковий соціалізм. Розуміється, що цього способу може ужити й П. Христюк, він його і вживає. Але ж П. Христюк є неофітом і тому цього способу замало, треба показати „товар лицом“, треба добре виявити свою „політичну благонадійність“, а тому він мусить ґрунтовно перевести дефініцію поняття соціалізму.

І ось ми бачимо, як автор воює з самим собою, як за помічку „непогрішмих“ він намагається покласти себе на „обі лопатки“. Я приведу тут тільки те, що закликаний автором на допомогу К. Кауцький авторитетно заявляє. Він каже: „Соціальна нерівність старша ніж писана історія“... „На дуже ранніх стадіях суспільного розвитку можна спостережати стремління до усунення нерівности“... „Це стремління помічається між убогими верствами“... як рівно ж „і серед посядаючих класів“... зі співчуття до убогих. „І коли б ми хотіли ко-

жне стремління до усунення соціальної нерівності відзначити, як соціалізм, тоді, звичайно, можна було б обґрунтувати соціалізм етично. Але в такім розумінні соціалізм такий само давній як і людська цивілізація взагалі“. По Кауцькому соціалізм є „витвір пануючих у сучаснім капіталістичнім суспільстві класових суперечностей і пануючої в продукції анархії“. Почався соціалізм, як теорія, тільки з приходом К. Маркса. Ленінізму, як відомо, К. Кауцький не визнає за його антимарксовський напрям і тому поставився до нього в найгострішу опозицію.

З К. Кауцьким в цім питанні не можна погодитися. Властиво в дефініцію соціалізму треба включити елементи економічні й етично-культурні. Що ж торкається того, як старий є соціалізм, то в цім пункті мусимо цілком розійтися з думкою марксовського ветерана. Він, бажаючи довести, що тільки з марксизму почався соціалізм, цілком логічно дав ту позицію, на якій і треба стояти. Його висновок, що „соціалізм такий само давній, як і людська цивілізація взагалі“ є цілком правильний і відповідаючий дійсності. А щоб стати на цю позицію, треба лишень відірвати способи й методи від ідеї, від мети, яка має ними здійснюватися. Методи й способи з бігом часу й зі зміною обставин можуть мінятися, тоді ж як ідея, мета весь час лишається незмінною.

„Соціальна нерівність“, каже Кауцький „старша ніж писана історія“. Тому то, власне, людське життя ще в давніх-прадавніх віках переповнене боротьбою за усунення цієї соціальної нерівності. Ми звикли казати — „Велика французька революція“, а тепер звикаємо до — „Велика Східно-Європейська революція“ й при цьому захоплюємося дійсною величчю цих явищ. Але ми не помічаємо того, на яку маленьку, обмежену частину людського життя ми дивимося. Коли б ми мали змогу одночасно побачити весь довгий шлях людського життя, ми переконалися б, що цей шлях усякий революціями, соціальними по характеру, а по силі й розмаху не меншими, як що не більшими, ніж французька та Східно-Європейська революції. Ми ж тільки недавно довідалися, що в старовиннім Єгипті відбулася революція зі всіма прикметами сучасної й головне в даннім разі те, що революційний лад протримався там щось коло 200 літ. Новітня історія не дає нам прикладу подібної витривалости та сили революційного елементу. В жадний спосіб не можливо собі уявити, щоби всі ті революції в давнині й аж до К. Маркса не мали своїх ідеологій, своїх теорій. В противнім разі мусили б ми припустити, що вони відбувалися якось сліпо, несвідомо, стихійно. Але таке припущення було б найбільшою фантастичністю. Хіба після цього ми можемо сказати, що соціалізм почався від К. Маркса або від Леніна?

Соціалізм так само давній, як давня соціальна нерівність. Ці два світогляди йдуть в парі й весь час борються між собою. Це щось аналогічне з одночасовим існуванням з давніх давен поруч себе двох антитез Добра і Зла, Правди й Неправди. Друга річ, що історія не

зберегла нам стародавніх соціалістичних теорій, але за те вона нам зберегла інші важні пам'ятки минувшини, які мусіли б бути пересторогою всьому людству на майбутнє. Ці пам'ятки,—зникнення старовинних суспільств і держав. Воно не було випадковим, тим більше не слід цього розуміти, як шлях звичайного прогресу. Це зникнення цілих суспільств було дійсно неминучим і логічним наслідком боротьби двох сил — соціальної нерівності й соціальної рівності. Ця боротьба приводила в старовину й буде приводити до революцій, бунтів, катастроф, і страшних руйн, оскільки причини їх не будуть усунені.

Соціалізм, як ідея соціальної рівності, як лад, система, при якій панує принцип соціальної рівності, такий само старий, як соціальна нерівність, себ-то лад, система визиску, гніту й панування одних людей над другими. Вони обоє йдуть в парі й, до певної міри, взаємно себе обумовлюють. Ці два явища однаково реальні, бо існують, але різниця між ними та, що система визиску була і є в конкретних формах, тоді як система рівності ввесь час лише змагається до свого втілення й до цього часу перебуває в стані теоретизування, коли абстрагуємо від хвилимих її перемог. Мінються форми визиску, мінються й теорії способи, методи, чи інакше кажучи, міняється техніка здійснення соціалізму. Але, чи розглядаємо ми добу феодалізму, чи добу купецького, промислового й фінансового капіталізмів, всюди ми бачимо визиск, гніт, рабство — словом соціальну нерівність, — так рівно ж у всіх тих рухах, що відбувалися в цих добах, і що стреміли повалити пануючий лад соціальної нерівності, у всіх тих теоріях, що мали метою ідеологічно обґрунтувати ці рухи, в теоріях навіть утопічних — всюди ми повинні вбачати прояви елементів соціалізму, як сили рівнобійної з соціальною нерівністю.

Яку роль що-до соціалізму відіграли Сен-Сімон, Прудон, К. Маркс, Ф. Енгельс, Бакунін, М. Драгоманів, В. Ленін і т. д.? Вони були техніками, інженерами, та й тільки, але ж не були вони творцями соціалізму. Їх теорії, це тільки способи та методи здійснення соціалізму, але це зовсім не означає, що з початком цих теорій почався й соціалізм. Навіть неможливо твердити, що методи їх являються чимсь оригінальним— їх оригінальність дуже релятивна. К. Маркс дав свою теорію, маючи за собою Томаса Мура, Бабефа, Сен-Сімона, Прудона й інших. І так з кожною теорією.

Ми бачимо, як недотепною виглядає та догматика, яку з завзятістю проповідують особливо неофіти большевизму й марксизму.

Твердження П. Христюка в дефініції поняття й початку соціалізму трохи різняється від думки К. Кауцького. Він так, як і Кауцький визначає соціалізм, твердить, що соціалізм почався від Маркса, але до того додає, що удосконалився соціалізм В. Леніном. До останньої думки, як я вже зазначив вище, К. Кауцький поставився опозиційно й багато присвятив своїх творів, щоби довести, що ленінізм дуже мало має спільного з марксизмом. Тим більше не можемо погодитися з П. Христюком ми. Він являється неофітом. Його нова віра своїм

існуванням і результатами дала багатющий матеріал, щоби критично поставитися до її правдивості, а з другого боку вона так сильно себе заганьбила своїм поступованням що-до поневолених народів, в тім числі й до Українського, що про це мусів би пам'ятати й сам автор другої трьохтомової праці „Заміток і матеріалів до історії української революції“, себ-то П. Христюк.

Після „Вступу“ йдуть багато розділів виключно аж на третю книжку, в яких викладається історію класової боротьби й виникнення ріжних соціалістичних теорій. Гарно систематизований матеріал дав нам майже ясну картину всіх змін і метаморфоз, що відбувалися в таборі пануючих верств суспільства. Перед нами проходять доба феодалізму, починаючи зі стародавніх часів і кінчаючи середніми віками, потім ми бачимо, як на зміну феодалізму приходить доба купецького капіталізму, за нею доба промислового й, нарешті, доба фінансового капіталізму. Поруч з цим ми спостерігаємо, як на тлі соціальної нерівності виростають антагонізми, як вони вилізаються в бунти, повстання та революції й як за-для зарядження лихові виникають ріжні соціалістичні теорії, які зі змінами форм визиску прибирають в свою чергу ріжні зміст і форму. Але й у цій частині праці П. Христюк проявляється в повній послідовності, головний недостаток — її тенденційність. Тут вже автор при стику з кожною соціалістичною теорією підкреслює її незрілість, її утопічність. Це він робить для того, щоби створити контраст між соціалістичними теоріями до К. Маркса й теорією останнього, а потім на цім контрасті показати всю „науковість“ і „непогрішимість“ марксизму, зглядно ленінізму, генетичне походження якого від марксизму автор всіма силами стремить довести. Коли я тут виступаю проти тенденційності автора, то цим я зовсім не хочу ставати в обороні утопічних соціалістичних теорій, я цим зовсім не хочу доводити, що на підставі тих теорій можна було збудувати соціалістичний лад. Але я тут хочу замітити, що кожний історик пишучи історію соціалізму, повинен однаковими очима дивитися на всі соціалістичні теорії, він повинен однаково об'єктивно підходити до кожної з них і лише в тім разі, коли би на підставі якоїсь із них удалося збудувати дійсно соціалістичний лад, він мав би про це зазначити, але зазначити цілком спокійно й об'єктивно. Завдання історика не пропаганда й агітація, бо й без них кожний — дійсний соціаліст, побачивши, що якась теорія є придатна до соціалістичного будівництва, змушений буде зріктися своїх утопій і пристати до неї.

Але тут справа инша. П. Христюк є неоправданно тенденційним, коли одні соціалістичні теорії з призирством називає утопіями, а натомісьць вихвалює і пропагує марксизм, а особливо Ленінізм за їх науковість.

Само собою зрозуміло, що виграють теорії К. Маркса і В. Леніна, коли їх порівнюємо з „Утопією“ Т. Мура або „Novum Organum“ Ф. Бекона Веруламського. Але виграє в цім порівнянні також і теорія

революційного соціалізму й інші не з меншим успіхом, як марксизм і лєнінізм.

Зрештою, хто довів, що марксизм і лєнінізм, як цілкові теорії — не утопії, хто довів їх науковість, хіба ці теорії збудували соціалізм? Ці питання являються особливо актуальними в теперішній час, коли як-раз вони (теорії) переводяться в життя на практиці, експериментально. Вже дев'ять літ ці експерименти без заборони переводяться, але на жаль, ми бачимо лише одні неуспіхи. Так, одже, ці неуспіхи, як-раз мають бути аргументами для всіх соціалістів в їх спробах шукати нових шляхів для здійснення соціалізму, незалежно від того, чи хочуть чи не хочуть цього вперті догматики марксизму і лєнінізму. З другого боку, хто в нашу добу поважно візьметься до суперечки і стане доводити, що „Утопія“ Т. Мура не дала би подібних результатів при переведенню її в життя, як лєнінський марксизм, коли би це переведення підперти системою „святої інквізиції“ або системою „всеросійської чеки“? Очевидно, що тільки глибока об'єктивність може нас привести до позитивного розяснення проблеми соціалізму, але ніколи не зажерливість, не нетерпимість, не самохвальство, не марксієвсько-лєнінський еґоїзм, не терор, як-то власне, себе проявили большевики по відношенню до инакомислячих соціалістичних партій.

З великою злобою накидується П. Христюк на попередні і сучасні соціалістичні теорії за їх утопізм. Але в чому полягає провина утопістів і їх теорій? Коли їх провина в тому, що через свою нереальність вони не збудували соціалізму, то ця ж сама провина спадає і на марксизм і на большевизм, бо вони також не збудували соціалізму, а найліпшим потвердженням останнього являються слова самих вождів большевизму. А коли так, то як назвати ту нетерпимість, самовпевненість у своїй науковості всіх марксистів, большевиків, а з'окрема П. Христюка? Вся справа полягає в тому, що люде, які зуть себе соціалістами і взялися будувати новий соціалістичний світ, являються все-ж таки продуктом теперішнього і дотеперішнього консервативного лінивого в поступі, еґоїстичного й неморального світу. Поясняючи спеціально сучасне становище П. Христюка, треба сказати, що причиною цього є безперечно ще й те, що він вийшов із числа „критично-мислячих осіб“. Без жадного сумніву П. Христюк тепер не критично-мисляча особа.

Одначе, коли все-ж таки буде поставлено питання про те, чому до цього часу ще не збудовано соціалістичного ладу (соціалізму немає ж і в нинішній Совдепії) то яка могла-би бути відповідь? На мою думку, відповідь проста і ясна. Носієм соціалізму являється в усі часи людської історії поневолена маса суспільства. Це всі ті плебеї, раби, демос, пролетаріят, селянство — темні, неосвічені, бідні, бо не мають у своїх руках влади, освіти техніки, багатств. Ця маса не могла перемогти, хоч завсіди була в величезній більшості. Але вона без сумніву переможе. Коли всі ці прикмети панування будуть її власністю. Звідціль впливи-

ває ясне завдання для поневоленої маси і соціалістичних партій: — треба здобувати, нагромаджувати цінності духовної культури. Поневолена маса мусить всі добра, через які класи визискувачів панують над нею, мати свої власні.

Треба організовувати соціалістичне суспільство так, як тепер існує капіталістичне. Самітна „експропріяція експропрійованого“ недоцільна, бо вона неповна. Ця теза виникла і укріпилася з неправильного розуміння соціалізму; її могла видвинути тільки ідеологія, яка ставить собі метою пролетаризацію всіх. „Пролетаризацію ж всіх“, як лозунг, може виставити цілком природньо тільки пролетаріят, виходячи зі своєї безпомічності, беспорядності, заздроси та непевности до маючого, пануючого класу в тій інтенції, що, мовляв — „ти був багатий, панував, так тепер бідує, як я.“ В цій інтенції ховається вся трагедія й сила руйніцтва, але в ній нема будівничої творчости. Але тоді, коли бідний пригнічений, темний, упосліджений пролетаріят за це своє почуття має виправдання, то цього виправдання не може мати жадна соціалістична партія, а тим більше творець соціалістичної теорії, які здебільшого мають можливість черпати повними жменями з джерел науки, культури то що. І коли ми вважаємо основною засадою соціалізму єдину працю, то це означає, що новий соціалістичний лад не сміє мати непрацюючих, людей-трутнів (розуміється людей працездатних), але це зовсім не означає, що пролетаризація є ідеалом соціалізму. Кожний має право споживати продукт своєї праці. З цього ясно випливає, що завдання соціалізму — піднести всіх поневолених, пригнічених, темних зі ступня пролетарського на ступінь вищий і духовно й матеріально. „Експропріяція експропрійованого“ річ порівнює легка, але як дуже вона пригадує відповідні аналогії зі звичайного життя, коли після господарного батька велику спадщину дістає негосподарний син і як через короткий час від великої спадщини не лишається нічого — все пропито або й прогуляно, свого-ж нічого не придбано. Тому-то замість недоцільного і демагогічного „грабь награбленное“ треба кінце поставити „з початку здобувай, нагромаджуй свої добра, а вже потім — експропріяція експропрійованого“. Коли так дивитися на соціалізм, на соціалістичні теорії та на соціалістичні партії, — то, чи не найбільше здекларованою утопією являється лєніно-большевізм, який як-раз тільки і розраховує на експропрійоване добро.

Сучасний большевізм, власне його невдаість, має бути стимулом до переглянення програмів та тактик не лише для марксистів, але взагалі для всіх соціалістичних партій. На большевізмі має кінчитися „дитячий ріст“ соціалістичних теорій. Після цього переломового моменту має початися ясний і твердий похід досі поневолених працюючих, трудових класів аж до остаточної перемоги.

За що треба боротися? Всі соціалісти повинні стреміти до тісного союзу всіх соціалістичних партій та повинні усвідомити, що в соціалістичному будівництві не може бути якогось єдиного для всіх

країн однакового соціалістичного шаблону. В кожній країні соціалізм будується згідно з місцевими особливостями, які, власне, й обумовлюють ту чи іншу техніку переведення соціалізму. Всі соціалістичні партії повинні переводити організацію поневолених класів поруч з їх вихованням та освітою. Стремління до політичної влади не може бути самодовліючою ціллю для соціалістичних партій. А хіба лише тому, що не було підготовки? А як би не було диктатури комплоту? Ми бачимо, як дев'ять літ комуністична партія нероздільно тримає політичну владу в своїх руках, але з другого боку ми бачимо, що поневолені верстви суспільства, як були в під'яремнім стані до цієї влади, так залишилися й при ній. Це ненормально. Майже те саме спостерігається серед соціалістичних партій і в Західній Європі, де діяльність цих партій здебільшого ототожнюється з боротьбою за кількість мандатів до парламентів. Але влада во імя влади це є зло це є неодмінно тиранія купки людей над мільонами других. Коли соціалістичні партії, підперті визискуваними класами, приходять до влади, вони мусять мати свої класи так сильними з кожного погляду, як це ми бачимо в таборі пануючих верств. На жаль справжня робота в цім напрямі соціалістичних партій — питання майбутнього. Але хоч соціалістичні партії активно не спричинюються до всебічного піднесення свого трудового суспільства, ми про те все-ж-таки спостерігаємо, як поневолені класи самотужки, майже напомацьки, самі починають переводити працю самоорганізації. Це явище дає запоруку в перемозі соціалізму, але соціалістичні партії мусять всіма силами підперти цей процес і тим виконати свій прямий і безпосередній обов'язок.

Вертаюся до „утопізму“ всіх соціалістичних теорій, які підпали такій злісній критиці П. Христюка (розуміється опріч Марксової). Можна погодитися з автором в цім пункті, але в такім розумінню, що утопією є перша парова машина в порівнанню з теперішнім електромотором, а її творці Ньюкомен та Джемс Уат були утопістами. Але в такім разі геть зі злобою з нетерпимістю, геть зі самохвальством та егоізмом, бо марксизм, а тим більш ленінізм не відповідають навіть електро-моторові.

Щоби покінчити з „утопізмом“, я дозволю собі ще відмітити одно цікаве й характеристичне явище. Большевики, являючись марксистами, називають других чистокровних марксистів-меншевиків утопістами й навпаки. Ні одних, ні других перед цим убивчим обвинуваченням не може врятувати навіть спільний їм „науковий“ (не утопічний) соціалізм-марксизм. У стороннього глядача мимо волі виникає питання: „хто-ж із цих має рацію?“ Далі большевики й меншевики всіх решту сучасних соціалістів теж називають утопістами, а останні відплачують їм тією ж монетою. Що означає такий стан соціалістичної думки? Пероцінка і глибока ревізія програміві тактикізведення їх до принципової єдності — ось боввій кличі невідкладна потреба для всіх соціалістичних партій в сучасну добу.

Переходжу до розгляду третьої книжки П. Христюка. Вона починається К. Марксом і кінчається Н. Бухаріним. В ній автор всім своїм єством намагається довести, що один бог Алах, а Магомет — пророк його, на мові ж автора, що тільки єдиний К. Маркс поклав основи наукового соціалізму, а В. Ленін явився єдиним найбільш авторитетним товмачем і виконавцем волі піславшого його. Весь арсенал большевицьких аргументів використовує автор, щоби в найгіршій світлі представити всю решту соціалістичних теорій, і за це большевицький „святійший синод“ одобрив третю книгу й рекомендує її, як підручник. Немає можливости докладно зупинятися на кождім суперечнім місці цієї книжки й я зачіплю тут лише де-які моменти, а головним чином зупинюся на марксизмі, як таким.

В IV розділі 3-ої книжки (ст. 122 і 123) автор, викладаючи про початки соціалізму на Московщині, каже, що на тлі руйнації дрібного буржуа, від переможного походу старого капіталу, зародилася ненависть першого до другого. З таких стосунків витворився „дрібно-буржуазний“ народницький соціалізм. Його риси: перша — це утопічна віра, що Московщина не перейде через капіталістично-промислову форму продукції і що соціалізму досягнеться лише через „общину“, звідсіль ставка на революційне селянство та на інтелігенцію; друга — відкидання історичного матеріалізму. „Герцен, Чернишевський, Лавров, Бакунін, Желябов, Михайловський — видатніші представники дрібно-буржуазного, ще з 80-х років XIX століття набрав назви народницького, революційного соціалізму, з його культом „критично-мислячих осіб“ (покликаних творити перевороти, революції) і теорією терору“. Я трохи нище докладніше спинюся на цій характеристиці революційного соціалізму, яку дає П. Христюк. Тут мимоходом скажу, що хоч аргументація автора являється суто-большевицькою, одначе зараз навіть для правдивих большевиків вона вже признана старою, не модною. Про „критично-мислячих осіб“ в звязку з П. Христюком я вже мав нагоду вище сказати. Що ж торкається „дрібно-буржуазности“ революційного соціалізму і його теорії терору, то з цього погляду найменше право мають щось говорити большевики. Це все старі, заявлені фрази. П. Христюк в цілях своєї „політичної благонадійности“ і в знак „верноподданства“ мусить повторювати ці заіржавлені річі, які для самих большевиків являються вже давно анахронізмом.

На 196 сторінці (книга 3) з'ясовуючи як-то буржуазія до війни бавилася в парламентаризм і демократію давала ріжні свободи й під час війни вона все те до краю знищила, автор немов-би хоче похвалитися всіма свободами, якими насолоджується працюючий люд у теперішній Совдепії. Чи-ж можна, хоч здалека порівняти свободи друку, зібрань, страйків і т. д. в теперішніх буржуазних державах із режимом у Совдепії, де жадних свобод абсолютно нема. Царська Росія мала легчий режим, ніж при большевиках. Нема на всім світі ні одної буржуазної держави, яка могла би дорівнятися з большевицькою Росією. Тільки одна фашистівська Італія подекуди наближується до неї. Цього

П. Христюк не бачить, хоч це бачив сам В. Ленін, коли стверджував, що большевицький режим тяжчий, ніж за царату.

На 200 і 201 ст. ст. оповідаючи про те, коло яких центрів на Московщині й на Україні почав купчитися комуністично-пролетарський елемент після 1917 р., автор каже, що таким центром на Україні „з'явилася“ (іменно з'явилася) КПБУ. Далі розповідає, як-то до КПБУ „вливалися“ ліве крило УПСР та окремі групи УПСДРП; як утворилася була Українська Комуністична партія, але як Комуністичний Інтернаціонал „став на тім самім становищі“, що для України вистачить існування одної КПБУ; як з цим поглядом Комінтерна „погодилася“ УКП боротьбістів і „влилася“ до КПБУ і як врешті і УКП „ліквідувалася“ і також „влилася“ до КПБУ. Ми добре памятаємо всі ці „погодження“, „вливання“, „становище“ Комінтерна, всі ці добровольні „ліквідації“ то що. Це-ж був брутальний похід червоного окупанта-імперіяліста „на Україну да хлебородную“. Ми знаємо, що УКП і УКП боротьбістів „погодилися“, „ліквідувалися“ і „влилися“ тільки тоді, коли були ганебно зтероризовані і розстріляні. Це-ж факти і історія мусить про них написати так, як вони дійсно відбувалися. Але „акафіст з молебном“ рідко коли ототожнюється з історією. Дуже шкода, що П. Христюк не розповів нам про те, як і він, перетворившись з твердого стану в плинний, також „вливався“ до КПБУ.

Передаючи зміст маніфесту III Інтернаціоналу, автор приводить з нього, між иншим, такі витяги: „Тільки диктатура пролетаріату може скоротити період теперішньої кризи“ вона зможе „протягом кількох літ загоїти рани, спричинені війною й піднести людство до нечуваної досі висоти, забезпечить існування малим народностям, одзволюючи продукційні сили всіх країн з кайданів, наложених границями і злучуючи всі народи в найтіснішу економічну спілку на основі загального економічного плану“. „За допомогою рад робітничого класу, прийшовши до влади, буде контролювати все економічне й культурне життя“.

Диктатура пролетаріату (лімпен-пролетаріат і трудовий пролетаріат) чи диктатура трудового народу (трудоий пролетаріат, трудове селянство і трудова інтелігенція)? Большевики стоять за диктатуру пролетаріату, революційний соціалізм — за диктатуру трудового народу. Це питання в скорому часі повинно остаточно розв'язатися, бо сучасне практичне переведення в життя формули „диктатура пролетаріату“ в результаті має виявити, чи остання є правдивою чи ні. Але вже тепер результати практики яскраво вказують, що навіть справжня диктатура пролетаріату не є правильною. Вже тепер ми бачимо, що поряд з пролетаріатом існують інші трудові самостійні класи, рівновартні пролетаріатові, яких останій, дякуючи їх ріжнородности природній і функціональній, ніяк не може асимілювати; значить розрахунок на пролетаризацію всіх мусить уступити іншому. І головне при такому стані річей те, що диктатура пролетаріату, навіть ідеальна, обов'язково стає неоправданою тиранією, яка далеко віддаляє від соціалістичного ладу.

Продовження буде.

М. Шаповал — Український Робітничий Університет.

(КУРСИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ)

Досвід культурної роботи на еміграції в Чехословаччині, а також вивчення стану та потреб трудової еміграції в Європі та Америці, разом з тим і стан трудових українських мас на західних землях, все це дає мені підставу і відвагу виступити з проектом, який може декого здивувати своїм розміром, а головню — новістю в нашому житті.

Лехко сказати: український робітничий університет! А все-таки треба не лише сказати, але й зробити нове велике діло нашого культурного будівництва.

Низче подаю загальні підстави, на яких треба спорудити це діло.

Трудові маси українські, особливо на Західних Землях та на еміграції в Європі й Америці, майже позбавлені всякої змоги діставати освіту, як „загальну“, цеб-то природничу й суспільно політичну, так і фахово-техничну. Чому? Взагалі такої освіти українською мовою майже нема: нема подосталь книжок, бібліотек і організацій, через які велась-би систематична культурна праця. Далі: тяжкий режим, безпросвітність на селі, фабриці, копальні чи на іншій роботі в рідному краї та чуже суспільне оточення на еміграції. Що-денна праця або ще гірше — безробіття, незнання чужих мов, брак науково-популярної української літератури...

Вдумайтесь в ці факти і перед вами стане тяжка картина: український робітник або селянин не має змоги поповнити своє знання навіть тоді, коли-б він цього дуже хотів, коли-б на це мав хоч трохи часу, хоч трохи коштів. Особливо тяжкий стан робітництва на еміграції — в Європі-ж його не менш п'ятьдесять-шістьдесять тисяч, в Америці-ж його кілька сот тисяч! Зустріваючись з нашими робітниками в Чехословаччині, у Франції і навіть в Америці. Я нераз чув у людей безмірне бажання освіти, освіти і ще раз освіти! Але так, щоб це можна зробити скоро, в обставинах життя і праці робітника. Остогидла поверхова агітація про „визволення“, „Україну“, „завдання“, „обовязки“, але головного нема: знання! От хоч-би, визволення від духової тьми мало нарікати на ворогів, мало вказати на „нашу темноту“ чи „обовязки, — треба дати знання, треба на ділі розвіювати темноту, збільшувати знання, треба і полекшувати що-денне життя робочого люду. Треба це зробити, пляново організовано і вести систематично, з року в рік, захоплюючи все ширші круги робітництва в освітню позашкільну акцію, щоб попрацювавши рік, ми могли сказати: одержало таку й таку освіту стільки-то осіб, а на другий рік: одержало освіту ще кілька

тисяч осіб. Мусить збільшуватися що-місяця, що року число освічених робочих людей, які потім краще знатимуться від всяких спекулянтів, що промишляють поміж селянським і робітничим людом.

Доводити користь від науки не треба, — це ясно.

Головно треба зазначувати, що в час великої боротьби українського народу за визволення, коли трудовий наш люд є **основою** визволення, коли він підлягає утискові ворогів, визискові, коли ворог хитро зручно, з хистом конкурує, напосідає, — в цей час трудовий люд мусить здобувати знання, збільшувати їх, щоб стати великою відпорною силою, силою активною, будівничою, а не лише страждучою. Коли нема нормальної шкільної освіти — треба йти шляхом позашкільної самоосвіти. Треба використовувати вільний час, у кого який є; треба виучувати те, чого треба, а чого ще не маємо.

Які знання передовсім треба досягнути робітникові? Розуміється, всяких і найбільше. Треба знань практичних, котрі так чи інакше полекшували-б робітникові орієнтацію в житті: чи в справах особистих, чи громадських, чи творення добробуту, знання свого фаху і т. д. Позашкільним шляхом може вчитись кожний, хто тільки схоче, де-б він не був: чи в Америці, чи в Європі, чи в ССРСР, чи в Галичині і на Волині, бо можна поставити все навчання легким, вже випробованим у інших народів шляхом — через кореспонденцію (листування). Поштою доходять писані чи друковані лекції, матеріяли до навчання, вказівки, як до вивчення братись, через пошту учень посилає учителю запитання, а той йому присилає відповіді і пояснення; цим же шляхом учитель контролює знання свого учня, переводить навіть іспити.

Головне в цім, що робітник може віддавати на цю науку той час, який в його вільний. Учитель розділить якийсь час курс науки на окремі лекції, до кожної лекції напише правило, як її треба вчити, вкладає іспитові запитання, на які учень дасть відповіді, а учитель перевірить, вкаже помилку, вкаже, як її виправити, подасть знову доповнюючі пояснення і т. д. За якийсь час учень перейде всі лекції чергового курсу і знатиме, чого раніш не знав. Крок за кроком, курс за курсом, може рік а може й два, — і робітник знатиме, що навколо його діється, як взятися за діло, як опертись на свої знання.

Шлях позашкільного освітнього навчання тепер дуже поширений, особливо в Америці, де навіть в університетах він офіційно запроваджений. Так само й приватних листовно-позашкільних курсів в Америці, дуже багато: і технічних й загально-освітніх. Добрим прикладом в Парижі є „Руські заочні курси“, що за п'ять літ своєї праці придбали 5862 учнів, що живуть аж по 41 державах Європи, Азії, Америки і навіть Африки. З-під Польщі цими курсами користувалось 1211 осіб, з яких аж 735 були українці! Оці емігранські російські курси мали помимо всіх труднощів, 102 учнів у ССРСР і навіть декількох із совітської України. Існують ці курси з платні учнів за навчання та допомог від добродійних установ.

Отже цей досвід показує, що позашкільні курси можуть стати великим культурним осередком і давати освіту всім тим, кого доля позбавила змоги вчитися в школі. Власне для українського робітництва, що розсіяне по еміграціях цілому світі, де нема українських шкіл (а коли-б і були, то робітники часто дуже поодиначі розпорошені на великих просторах, не змогли без їх користати), надається найбільше шлях позашкільної освіти. Велика еміграція наша, як в Америці, так в Європі, а також селяне й робітники з Західних Земель, з Зеленого клину і т. д., могла б спорудити таку систему позашкільної освіти.

Як це зробити?

ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКИХ ПОЗАШКІЛЬНИХ КУРСІВ.

1. Практичні знання.

Програм навчання мусить бути кілька: хто хоче удосконалитися в своєму фахові, хоче стати кваліфікованим (ученим) робітником, той мусить вивчити лишень основи свого фаху. Наприклад: шахтар (майнер) пізнає загальні засади земної структури (устрою), техніку різних моментів праці, організацію шахти як підприємства, значіння вугільного чи рудного промислу, його економику, основи для охорони здоров'я і т. д. Токар (металіст) пізнає методи своєї роботи, типи і форми станків (варстатів), розрахунки їх праці, установки і інше. Сільській господар пізнає засади практичної агрономії: хліборобства, садівництва, огородництва, а також бжільництва, скотарства.

Програма фахових знань може бути велика, але про якийсь фах мусить бути викладено коротко, зрозуміло все практичне, сучасне і вигідне. Досвід Америки показує, що 32% робітників — металістів, 65% фермерів, 21% monterів учились на курсах позашкільної освіти і справді мали з того практичну користь. Особливо важно для робітників-емігрантів пізнати з підмогою науки свій фах, щоб вернутись на Україну кваліфікованим (ученим) робітником. Теперішня Україна дуже потребує підготовленого робітництва, особливо українського, бо тільки українське робітництво буде будівничим нового господарства на Україні.

Наш досвід у Чехословаччині, де на курсах в школах нашої Селянської спілки (кооперативних, гарбарських, миловарних, шоферських) вивчилися біля 700 селян і робітників (переважно бувших жовніврів галицької армії) показує, що більшість їх повернула до краю і тепер в селах стала чинником поступу. На жаль на дальше утримання шкіл коштів не маємо, тому позашкільний шлях освіти мусить заступити нам школи, тим більш, що розпорошені люде не мають іншого шляху одержати знання, як позашкільний.

2. Знання середне-шкільні.

Між українськими робітниками (особливо в Європі) багато є таких, що вже мають початкову освіту і шукають змоги здати мату-

ральні іспити, щоб відкрити собі шлях до вищої школи. У Чехословаччині ми мали такі матуральні курси в Празі (потім обернули їх в реальну українську гімназію), в Подєбрадах, в Йозефові. Вчилися на їх наші молоді люде один, півтора або два роки і що-ж? Більш 500 осіб здобуло собі матуру і потім пішло у вищу школу. На Україну ці люде повернуться інженірами, техніками, хеміками, педагогами, учителями для середніх шкіл. Було багато випадків, що людина, котра вчилась лише у нижчій народній школі, здобула матуральне свідоцтво за два роки або й рік. Дивні здібности виявляють наші хлопці, що перейшли велику боротьбу за Україну і нарешті пізнали, що визволення України й успішна боротьба залежить від — просвіти. Селяне і робітники мусять зрозуміти, що збудувати селянсько-робітничу, трудову Україну можуть тільки підготовлені люде. Отже треба братись за науку, гризти твердий горіх мудрости і знання!

3. Програма суспільно-політичної освіти.

Багато наших люде хоче освіти просто для того, щоб пізнати світ, життя, суспільні відносини, щоб не блукати туманом по ниві життя, щоб не ходити в суспільстві, як у лісі. Це один бік справи. А другий в тім, що сучасний робітник і селянин український хоче бути чинним, діяльним громадянином України і свідомо боротись за визволення та будувати новий суспільний устрій. Робітництво в цілому світі пізнало вже потребу організованої боротьби проти визиску й поневолення. Робітництво на Україні навіть діждалось революції. Але хто може будувати новий лад? Той, хто знає взагалі хоч дещо про суспільство, його походження, розвиток і закони відносин; той, хто знає, як розумно руйнувати старе життя і розумно будувати нове. Багато говориться на великій Україні про соціалізм, про трудове суспільство; все українське робітництво прагне знати, як нове суспільство будувати, але спрагу освітню можна задоволити тільки науковою працею шкільним або позашкільним шляхом. Треба поважно познайомитись з засадами суспільних наук, з головною наукою про суспільство — соціологією. Політику робити без знання неможливо. Робітництво і селянство мусить само подивитись в книгу науки, щоб свідомо робити ту будучу вільну, трудову Україну без панів, полупанків і холопів.

Суспільно-політичний курс можна пройти позашкільним способом. На це треба часу один або й два роки; хто хоче знати лише засади, той за рік перестудював би відповідні лекції, а хто хоче знати докладніше не лиш організацію суспільства, але й окремі галузі, як право, господарське життя суспільства, форми держави і т. д., той мусить років зо-два попрацювати над суспільними науками.

Отже приблизна програма навчання могла б бути така:

ПРАКТИЧНІ ЗНАННЯ.

Техника.

1. Практична математика
2. Хемія
3. Технічне креслення (плани, проєкти)
4. Практичний курс механіки (теоретичний і прикладний)
5. Машинознавство
6. Обробка металів
7. Обробка дерева
8. Ковальсько-слюсарське діло.
9. Парові кітли і двигуни
10. Автомобільне діло
11. Тракторі
12. Сільсько-господарські машини
13. Електротехніка (кілька різних курсів)
14. Нікелювання
15. Телеграф і телефон, Радіо-телефон
16. Дорожно-мостова справа
17. Гірництво
18. Металургія, і інше.

Сільське-господарство.

1. Хліборобство загальне
2. Плекання окремих рослин
3. Городництво
4. Садівництво
5. Бджільництво
6. Заводська худоба
7. Кури, — і т. и.

Комерція.

1. Бухгалтерія (рахівництво)
2. Комерційна аритметика
3. Комерційне листування
4. Товарознавство.

Мови.

1. Українська
2. Французька
3. Німецька
4. Англійська

ЗАГАЛЬНА ОСВІТА.

Курс за 4 класи реальних гімназій
Курс за 6 клас реальних гімназій
Курс за 8 клас реальних гімназій
Учительська матура.

ОКРЕМІ ПРЕДМЕТИ.

1. Історія України
2. Історія всесвітня
3. Українське письменство
4. Загальне українознавство
5. Математика
6. Природознавство
7. Вступ до філософії
8. Наука про господарство
9. Кооперація.
10. Наука про суспільство (соціологія)
11. Політика
12. Держава.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРОГРАМА, ЯК ПОВНИЙ КУРС ГРОМАДОЗНАВСТВА.

Цикл I (скорочений) на один рік.

1. Вступ (засади біології, громади у рослин, звірин, птахів)
2. Суспільство (походження, устрій і життя)
3. Суспільство на Україні
4. Господарство світове і українське
5. Виховання народу
6. Політика, як наука
7. Програма визволення України.

Цикл II (повний) на два роки.

1. Людина і наука
2. Земля
3. Історія
4. Мова й письменство
5. Мистецтво
6. Громадознавство (вступ і теорія суспільства)
7. Громадознавство спеціальне (село і місто, класи і партії, нації і держави)
9. Господарство загальне та України

10. Техніка і суспільне життя
11. Наука про виховання людини
12. Суспільний контроль
13. Засади політики, як науки
14. Робітнича справа
15. Історія визволення України (революція)
16. Організація визволення України (політичне, культурне і господарське будівництво)
17. Витворення світогляду.

Суспільно-політична освіта українських трудових мас є першою підставою визволення України, тому треба побажати, щоб кожний активний громадянин (селянин і робітник) знайшов час для пильного проходження принаймні скороченого курсу. Повний курс вивчуть хіба що найбільш поступові люде, але можна бути певним, що вже хто пройде скорочений курс, то він пізнає так багато нового і цікавого, що захоче досягнути все знання про суспільство, щоб стати свідомим політиком, щоб розуміти найскладніші суспільно-політичні справи.

Збудування трудової України не можливе, коли наше робітництво і селянство — хочби в певній своїй частині — не знатиме засад суспільного життя і політики.

Як же організувати позашкільну освіту?

Учительські сили: За кордоном тепер найбільше їх є в Празі (Чехословаччина). Окрім великого числа професорсько-лекторських сил у вищих школах цього року закінчують у високих школах (Академія і Педагогічний Інститут) біля 400 українців (інженерів, педагогів, правників, природників, лікарів) між якими багато є здібних людей, що приклали-б свої молоді сили до праці з охотою.

Учні: На українських Західних Землях, у Чехословаччині, Франції, — по цілій Європі — і в Америці, північній і південній. Хто з учнів ліпше матеріально забезпечений, той би міг заплатити за себе і за бідного товариша; особливо цього потребують емігранти-робітники в Європі.

Керовництво: Ведення всієї справи приймає на себе Український Соціологічний Інститут (в Празі), розпоряджає потрібними учительськими і технічними силами.

Організаційні засади: На чолі Робітничого Університету стояв-би Директор, призначений Дирекцією Соціологічного Інституту. Головні засади установляє Рада Університету, що складається з керовників окремих відділів, як то вказано в розподілі програм. В окремих країнах (напр. в Галичині, Франції, Америці, Канаді) призначаються окремі уповноважені, що організують розсилку лекцій, дають справки і інформації, приймають передплату або внески від учнів, яко плату за навчання, і т. п. Такі представники призначались би з поважніших громадян або й самих учнів в кожній місцевості, де буде учнів принаймні 20 осіб.

Матеріальні засоби: Кошти університету склались би з плати за навчання, з підмог добродійно-культурних установ, своїх чи чужих, з добровільних складок і жертв. Коли-б українське громадянство усвідомило велику вагу такого підприємства, то організувало-б окреме товариство для підмоги робітничому університетові і дбало-б про його матеріальне забезпечення.

Щоб справу почати, то треба, щоб одна чи кілька робітничих організацій, Америки призначила якусь суму підмоги на закладини цього діла. З уповноваження Українського Соціологічного Інституту (в Празі) я звертаюсь цим шляхом до українських організацій щоб вони, коли забажають підтримати справу робітничої освіти, визначили якусь суму в формі підмоги (або позички), щоб всю справу негайно поставити на реальній ґрунт і щоб з 1-го вересня цього року розпочати розсилку лекцій передплатникам.

Окремі особи можуть від себе вносити плату за тих учнів, що не мають змоги за себе платити.

Утворена нами в Чехословаччині Українська Господарська Академія випускає 600 інженірів-українців, Педагогічний Інститут 260 учителів для середніх шкіл, однорічні наші школи випустили більш 700 техніків, майстрів і інструкторів. Цього ще дуже замало. Хай наш робітничий університет дасть освіту що-року тисячам селян і робітників.

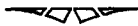
Я вірю, що всі бадьорі душею люде візьмуться допомогти цій справі. Колись Шевченко журився:

І день іде, і ніч іде
І голову схопивши в руки
Дивуєшся: чому не йде
Апостол правди і науки?

Апостолом правди був він сам, великий Кобзарь, а науку треба організувати. Хто чинно працює для науки й освіти народу, той і може бути її апостолом. Щоб науку провадити, то не треба бути аж „професором“: треба організувати школи, а коли це тяжко — організуймо позашкільну самоосвіту! От і все. Для цього діла кожний може щось допомогти. Аби лиш сам не гнив і не знеохочував інших.

Хто би в цій справі бажав обмінюватися думками і взагалі чимсь допомагати, прошу звертатись до мене через ту часопись, котра надрукує цю статтю.

Нью-Йорк, 1 квітня 1927 р.

З МІЖНАРОДНОГО ЖИТТЯ.

I. Грізне memento!

(Боротьба Англії з СРСР.)

Після розгрому в травні с. р. англійським консервативним урядом большевицького „Аркусу“ в Лондоні, а потім формального розриву дипломатичних зносин з СРСР., над Європою пахне порохом. Війна! — от тема дня. Одних це страшне слово приводить у жах, других несказанно радує. Становище справді грізне.

Хто стежив уважливо за політикою Англії й ВКП(б), для того травневі події в Лондоні не з'явилися несподіванкою: вони лишень відзначили, але різко, один з послідовних етапів лютої боротьби між Англією й большевиками, або, вірніше — між капіталістичною Європою й ними, бо іменно Англія є той залізний бар'єр, що загордив большевикам хід в Європу. Колчак, Денікін, Юденіч, Кани, Генуя, Гаага, нарешті Лозанна — все це етапи на шляху цієї боротьби. Багато разів битим був англійський уряд, (хоч би в Туреччині) але в цьому він тратив мало, бо все-ж, разом з тим, він руйнував сили свого ворога — чи то були большевики, чи російські націоналісти; в кінченому розрахунку імперіалістична Англія виграла, але остаточної перемоги не мала. Вона не могла ліквідувати страшної для неї большевицької небезпеки; в той же час і большевики не змогли перебороти Англії і, як не революційно, то мирно здобути матеріальну підмогу з Європи. Такий стан зтяжності боротьби, перемога в якій для кожної з сторін є життєвою кінченістю — безумовно був грізним страшними небезпеками. За руйнування Англією (Керзоном, потім Чемберленом) дипломатичних планів большевиків у Лозанні, Льокарно й у щоденній міжнародній роботі большевики відплачували Англії повною монетою в Китаї та взагалі в англійських колоніях. Англія — метрополія, що недавно з унітарної імперії розпалася на союз держав, зараз надзвичайно життєво зацікавлена в своїх прямих колоніях, таких, якою ще є Індія, якими для неї є Китай та в краях, що оточують ці володіння (Авганістан, Персія, Єгипет і ин.).

І коли большевики ріжуть її по цих життєвих головних артеріях, вона не може не думати про самі крайні засоби боротьби. З другого боку, коли Англія замикає большевикам всякий вихід з їх матеріально-задушливого становища, вони не можуть не думати про рішучу боротьбу з Англією.

Так утворилося зачароване коло, вихід з якого — війна.

Те, що Чемберлен кинув військовий виклик большевикам, свідчить, що англійські консерватори до війни підготувались, себ-то забезпечили

собі якісь чужі сили, які за них пішли б на СРСР війною. Те, що більшовики бою не прийняли після кількох провокацій, свідчить, що СРСР до війни не готовий. Отже ясно — хто починає війну.

Однак, чому так мало симпатій на боці більшовиків?

За ними мусіли б бути симпатії цілого трудового світу, всіх слабших і нововизволених народів. Бо війни можуть бажати тільки чорні реакціонери, для яких нічого не існує, окрім втраченого панування.

А тим часом не тільки російські монархісти радіють майбутній війні. Ми бачимо широкі кола зовсім не монархістів, які роблять зараз ставку на війну всім, що може бути у них найдорожчого: нехай іде під смертельний ризик усе, аби знищити більшовицьке ярмо.

І ще ширші кола тих, що вагаються й не можуть рішуче перейти на бік „влади робітників і селян“, щоб грізною стіною стати проти напасників. В інших умовах влада робітників і селян, але справжня така влада, знайшла б могутню оборону всього працюючого світу, що одним грізним здвигом поклав би край капіталістичним авантюрам.

Цього нема. Робітничий світ стоїть байдужим. Більшовики й на цей раз сподіваються, що робітництво примушене буде виступити в їх обороні, — як це часто бувало, — з однієї лютої ненависти до буржуазного панування. Так, світове робітництво мусить це робити. Але гостро засуджуючи самий більшовицький режим, воно на цей захист не має потрібного ентузіазму, а — значить — і потрібної потужності. Внутрішнє положення СРСР таке, що й на трудові маси упідлеглених їм народів більшовики опертися не можуть. Ці маси збезсилені більшовицьким пануванням і проїняті до нього глибокою ворожістю.

От чому більшовицька влада, що зве себе робоче-селянською, зараз безсила й беззбройна перед капіталістичним ворогом. І не тільки вона беззбройна, а безбройні величезні маси трудового, революційного люду, що скуті більшовицьким пануванням.

Революція в небезпеці! В небезпеці вся визвольна справа трудового світу. В небезпеці трудові народи, що визволилися з під ярма царської Росії. В небезпеці Український народ!

Чорними лавами йде імперіялістична реакція, з панамі й підпанками, царями й поміщиками, з єдиною-неділимою, з шляхецькою Польщею, з усіма гаспидами й скорпіонами дореволюційного часу! Насувається нова бойня нові шибениці, нові тюрми всьому тому, що з неволі вивела революція. Більшовик, соціаліст, сепаратист, українець — все ставиться на одну дошку перед чорними інквізиторами.

Це результат більшовицьких методів. Осідлавши революцію, більшовики вбили весь її реальний сенс. Своїм глибоким призи́рством до живих трудових мас, до їх життєвих інтересів; своїм надсильством, терором, грабінням праці, звирячою жорстокістю, лютим поневоленням, лицемірством і брехнею — вони вбили революційний ентузіазм визволених народів, їх віру в визвольне діло, віру в перевагу трудової влади над владою капіталістичною.

Большевики розбили сили світового робітництва замість того, щоб їх з'єднати. І тому їхня революційна акція не дала ліпших наслідків од опортуністичної акції II Інтернаціоналу поміркованих соціал-демократів. Большевики розбили величезні визвольні сили таких трудових народів як Україна, Білорусь, Грузія, Вірменія, кавказькі народи й інші, сили, що йшли б нога в ногу з визвольним рухом трудящих.

Ми перед страшною катастрофою й нема ради їй, доки монополія влади СРСР буде в руках ВКП, большевиків. Бо виступати проти реакційного наступу Англії і її спільників проти СРСР — це значить виступати на захист і скріплення большевицького панування. На це трудові маси не підуть! Під тяжкою рукою большевизму реакційні сили не здаються їм гіршими.

Впертість ВКП на своїй страшній, хибній позиції несе смерть їй і тяжке лихо трудовим народам СРСР.

Тільки в зміні аракеєвського режиму ВКП на режим трудової демократії народів СРСР, на розкріпощення України, Білорусі, Грузії, Вірменії і всіх інших народів, на розкріпощення трудового селянства, на вільну співпрацю всіх революційно-трудова елементів, на дружні зусилля всіх революційних соціалістичних течій — тільки в цьому вихід з катастрофального стану й перемога над зовнішнім ворогом СРСР.

Тільки цим шляхом буде знайдено єдність трудового всесвіту, його ентузіазм на захист трудових республік СРСР, його величезні сили на повну перемогу над чорним страхіттям буржуазно-імперіалістичної реакції.

Большевицька влада мусить зрозуміти це!

Не зрозуміє — страшна катастрофа неминуча. В ній будуть піррові перемоги, але не виграє ніхто. У всякім разі большевики не виграють.

II. Економічна конференція в Женеві.

23 травня с.р. в Женеві закрилася міжнародня економічна конференція, скликана Лігою Націй. Готовилася до неї Європа та Америка два роки. Післявоєнна економічна криза нерозв'язана, становище надзвичайно трудне: мається 10 мільонів безробітних, 11 тисяч кілометрів митних мурів, якими захищаються слабенькі господарства окремих держав і якими також гальмується розвиток і їх, і світового добробуту та утруднюється міжнародне єднання; до того-ж мається $4\frac{1}{2}$ мільярди золотих рублів щорічних витрат на озброєння держав. Коли до цього додати, ще повну неупорядкованість сучасного виробництва, неупорядкованість, що безперестанно загрожує тяжкими господарчими кризами, то можемо собі уявити колосальність проблем, які стояли перед міжнародньою конференцією. Розуміється, ці проблеми навіть в малій мірі не розв'язано: суперечности між інтересами окремих „національних“ держав остільки великі, що погодити їх було не мож-

ливо. Такі ж саме суперечности між капіталом та працею. Проекти індустріяльних картелів, які ніби то могли-б упорядкувати виробництво, по суті глибоко є ворожими розвиткові молодих країн і інтересам працюючих мас; тому в цьому відношенні конференція не викрила доброго ґрунту. Знесення митних кордонів теж пошкодило б капітально молодим країнам, а в де-яких річах і дужим старим (хоч-би Спол. Штати Пів. Америки). Отже і це питання зісталось плятоничним побажанням.

Зменшення безробіття, здешевлення фабрикатів в порівнанні з хліборобською продукцією — питання, звязані міцно з цілою проблемою економічного впорядкування світу; вони застаються нерозвязаними. Справа демілітаризації, зменшення витрат на озброєння — річ в сучасній ситуації безнадійна. Отже ясно, що конференція закінчилася нічим, коли не рахувати, що при Лізі Націй утворено в наслідок конференції ще одно бюро-Бюро міжнародних економічних конференцій. Вся позитивна вага конференції в тому, що подані на ній матеріали показали всю колосальність і всю безнадійність світових економічних проблем, що висунула сучасна доба капіталізму.

Розуміється, що народи „прогризатимуть“ оці проблеми з закону кінечности; прогрізання йтиме з обвалами й економічними землетрусами. Але раціонального й радикального розв'язання цих проблем в умовах сучасного й політичного режиму знайти не можливо. Треба грандіозної зміни всієї нинішньої системи світовпорядкування, щоб раціональний плян став реальним: треба знищення штучних „національних кордонів“, вирівнення життєвого рівеня — так ріжноманітного; треба внутрішнього примирення всесвіту, в порядкування капіталізму; треба переваги над усім праці. Тоді зникне гостра експлоатація і поневолення народів народами, зникне джерело війн і лютих конкуренцій, стане легкою світова міґрація і взагалі раціональне й рівномірне користування природних багатств всієї землі, яких є досить, щоб в добробуті існували мільярди людства; тоді виробництво відповідатиме дійсним потребам; тоді не буде неробітних, не буде й безробітних.

Ця грандіозна зміна — історичне завдання моменту. Що робить її — революція, як велетенська реформа — гадати не будемо. Але авторами змін будуть трудові маси всесвіту, що йдуть до повної своєї свідомости.

Конференції, як оця, будуть паперовими безсилями палятивами, доки справа людства не перейде до рук трудящих світу. На цій конференції вже була репрезентація quasi трудових держав — ССРСР. Большевики були ніби першими вістунами грядущого. Одначе вони не в силі були виконати ролю, яку взяли на себе: роля їх мусіла бігти повними шляхами організації трудового всесвіту, в дійсности-ж вони пішли старим шляхом буржуазних палятивів — шляхом купецького сторгування зі старим капіталістичним світом. Проведена ними резолюція (якою вони так тішаться!) про можливість існування заразом старої

капіталістичної системи, і большевицької оце саме й виявляє, а до того ще свідчить про надмірну слабкість большевицької влади.

Справа мусить зараз ставитись так, щоб дальніший темп світового капіталізму йшов до рошіння його у вищій трудовій організації всесвіту і до могутнього і безперервного зросту її. Дать такий напрямок капіталізові уже тепер в силі з'єднаний трудовий всесвіт, коли-б він перейшов до активності. І от тут ми й натикаємось на опортунізм II та Амстердамського інтернаціоналів та на диктаторський Комінтерн. Визнання принципу трудової демократії большевиками — от ключ до з'єднання великих і непереможних сил трудових мас, до знищення соціал-демократичного опортунізму та до переможної активності трудового всесвіту. Большевицька диктатура — альфа і омега його безсилля.

* * *

Що до насущного значіння конференції для біжучого дня, то воно нікчемне: реально конференція нікому нічого не дала. Для України може було-б легше, коли-б приплив до неї чужих капіталів на помірних умовах збільшився. Одначе надій на це мало: в УССР, завдяки большевицькій диктатурі, важко чекати такого припливу, а в українських землях під Польщею сама Польща, як фараонова корова, пожирає все і зістається дохлою. Позички Польщі не дають поки-що, і тому поки-що Польща боїться розпочинати інтервенцію на Вкраїну, бо з війною позичка перепаде, а перепаде позичка — треба чекати всепольської революції.

М. М.

ВІДГУКИ ЖИТТЯ.

Що посівш, те й зіжнеш.

Гімназист Коверда, якого зачисляють до руських монархистів, убив посла ССР у Варшаві п. Войкова. Совітська влада й преса галасують, що це наслідок ворожої діяльності Англії. Як нудно слухати оці стереотипні блягузкання всякої руської влади про „інтриги Англичанки“, якими кожна з них прикриває свою власну бездарність і злочинність. Як тхне від цієї брехні гнилизною царської дипломатії.

Розуміється, Англія ворогує з ССР; можливо навіть готується до озброєного конфлікту з нею, але ж не можна все складати на Англію; не можна вірити, що тільки Англія бореться з большевизмом; не можна заплющувати очі, що помимо Англії існують широчезні верстви руського, українського, білоруського, грузинського, армянського й інших народів, які страждають під злочинним свавільством сучасної Совлади й так чи інакше намагаються вирватися з нової єгипетської неволі. Не тільки їх організовані колективи а й окремі одиниці в ріжний спосіб виявляють свій протест проти насильства. Одні з тих одиниць, як Д. Щербаківський виявляють його вкороченням власного життя, (Чи може й тут „англичанка напаскудила“?); другі, як Коверда, — вкорочують життя гнобителям.

Коли М. Січинський убив графа Потоцького, владні польські кола теж блягузкали про московську інтригу.

У вчинкові Коверди стільки ж „англійської інтриги“, як у вчинкові Січинського — московської. Ніяка інтрига нічого не допоможе, коли для неї не має фактичного ґрунту в житті населення. Фактичний ґрунт у справі Січинського й Коверди один: люте гнобительство, з яким чесні, щирі й чутливі люде не можуть примиритися. Там, де панує насильство, иншого способу протесту, як насильство (над своїм життям чи життям гнобителів) не має.

Не зважаючи на те, що акт терору виконаний людиною монархічного ворожого нам світогляду й політичного табору, мусимо об'єктивно оцінювати його так само, як акти наших політичних одностудців проти наших політичних гнобителів. Убиття Олександра ІІ, Потоцького, Войкова — це акти одного характеру: протест проти насильства. Хто б і проти кого б їх не виконував, вони мають однаковий моральний і політичний зміст. Це прояви неможливості дальшого витерплювання гнобительства. Одмахуватись від них чиймись „інтригами“ не можна.

Хто обернув Росію, Україну, Білорусь, Грузію, Арменію і инші країни в нову тюрму народів, яка називається „СССР“ хто таємно

й одверто винищує своїх політичних противників не тільки гноєнням по в'язницях, а й безупинними розстрілами без жадного суду; хто підступом вбиває тих, що вірять в її чесність (Савінков); хто силою жандармерії Г. П. У. та війська затикає рота всім верствам всіх народів ССРСР опріч правлячої партійної кліки; хто організує таємні убивства своїх противників за кордоном, — той мусить знати, що рано чи пізно покривджені народи, політичні і групи й окремі особи, без жадних „англичанок“, в той чи інший спосіб вхопляться за такі засоби боротьби, які диктує тільки распач. Це аксіома.

Хто сіє скрізь руїну й винищування людства, той не може вимагати від скривджених вдячності або хоч лояльності. Кого б'ють, той захищається без жадних порад з боку. Тому розмови про Англію цілком зайві й неправдиві. Правда, Англія хоче використати ворожнечу різних народів проти ССРСР, хоче їх руками загрибати свій жар, але причину цієї ворожнечі створила не Англія, а сама влада ССРСР. Вона посіяла ненависть до себе серед усього населення ССРСР і інших жнив, як проявів ворожнечі від того населення, чекати не може. Од них не врятує ніяке насильство влади; навпаки тільки збільшить їх. Безмежно глупе й надмірно злочинне вбиття без суду 20 арештованих теж од народньої ненависти не врятує. Ми не проти рішучої боротьби з реакцією, навпаки: ми за найрішучішу боротьбу з нею, навіть зі зброєю в руках, але проти таких злочинно-дурних способів, які її морально тільки скріплюють. Вбито без суду 20 реакціонерів, а цей акт викликав прихильність до них у мільонів людей. Що од цього виграли ті, що борються з реакцією? Нічого, тільки програли.

Не розстрілами без суду й киванням на „англичанку“ треба боротися з реакцією.

Щоб не було атентатів Коверд у Варшаві й кидання бомб у Петрограді й т. п. треба усунути ворожнечу населення ССРСР до насильницької влади; а це можна зробити тільки знищенням нової в'язниці народів — ССРСР — та створенням тих державних форм існування, яких кожен народ сам собі бажає.

О—ко.

Росквіт науки.

В Харкові відбувся конгрес філологів для усталення українського правопису. Скликаючи його влада страшно пишалася своєю уважливістю до культурних справ і об'єктивною академічністю до їх вирішення. Закликали філологів навіть з еміграції. Правда не всіх, а тільки одного, і то не емігранта та й до того давнього співробітника різних совмісій при виданні ними за кордоном тих чи інших книжок, ну, а все ж таки людину, яка працює в емігрантській, тоб-то: створеній Шаповалом і іншою „контрреволюційною“ К-о, школою. Ради добра науки все забуто, все пожертвовано. Треба продемонструвати

волю науки, звязок з широкими науковими колами громадянства і т. д. І... продемонстрували.

Конгрес ухвалив завести для означення питомих українських звуків „дж“ і „дз“ дві нових літери s і z, а політбюро (хіба ж можна допустити різницю між руським і українським алфавитом) — взяло та й заборонило.

І весь сонм учених урочисто опинився в становищі, яке характеризується назвою відомої української комедії: „Пошилися в дурні.“

Для чого ж було людей аж із за кордону викликати, щоб так їх... величати. А з другого боку: як тепер почуватимуть ті самі страшно вчені люди, що із за кордону їхали, щоб власноручно такий почесний титул перед усім світом прийняти? Хіба їх тут мало цим титулом Совітодержці величали? Чи не знають вони з ким мають до діла?

О—ко.

Збручотворці.

Про дві річі свідчить трагічна смерть директора музею імени Т. Шевченка в Києві Д. Щербаківського: 1) про відношення чужинецької влади до української культури, і 2) про ролю яничарів. Нас не тільки пригнічує новий факт недбалства московських насильників до становища справи в українських культурних установах, послугування одкидками української нації для спаралізування діяльності кращих фахових культурних робітників і чесних громадян (ворог инакше поводитись і не може), як те, що ролю катів і провокаторів виконують „національносвідомі“ елементи з Галичини. Коли б Онищуками й Винницькими були наддніпрянці, нас би це не так турбувало, було б зрозуміло: серед наддніпрянців національна свідомість ще так не глибока. Наддніпрянці так довго постачали кращих жандарів у царську жандармерію, кращих гвардейців та унтер-офіцерів для царської армії, що не легко одвикнути від служби Москві. Але Галичина? Пьемонт? Де стільки інженерів? Де здавна існували українські школи, українське громадське й політичне життя? Посли до сойму, посли до парламенту? Січі? Січові Стрільці; які вмірали в боротьбі з Московщиною? І т. д. і т. д.!

Коли це все згадаєш, то не можеш зрозуміти, яким способом із лав цієї національно не тільки свідомої, а й загартованої частини українського народу виходять такі попихачи Москві як Порайки, Онищуки, Винницькі і т. п.

Кажемо це отверто, бо знаємо, що більшість галичан, які живуть на В. Україні працюють з великою користю для добра відродження всього народу; знаємо особисто кількох галичан комуністів, яким комунізм не перешкодив залишатися чесними людьми й оборонцями інтересів українського працюючого люду. Ми звикли дивитися на галичан, як на зразок твердої національної свідомости, її консеквент-

ної оборони інтересів українського народу, української культури, на яких би політичних позиціях людина не стояла. Галичане для нас — Франки, Січинські, Коцки, Каганці Трильовські січові стрільці і т. п.

Можна помилятися. Од цього ніхто не застрахований. Але йти на послуги ворогові? Виконувати ролю яничара, доглядача й пригонича своїх?

Правда, виявилось, що Онищук взагалі людський одкидок; покинув трое власних дітей (про жінку вже не говоримо) на голод і холод і пішов помагати Москві заводить вселюдську любов. Як можна вірити, що людина когось любить, коли власних дітей на голод і холод покинула?

Ми знаємо, що це паскудні виключення, одиниці, але нам все ж таки болюче, бо вони українці та ще й галичани, а головню повилазили на репрезентаційні місця. Репрезентують українство.

Нам болюче про це писати, але ці послуги галичан московському насильству скріплюють ґрунт нашим полонофілам; розкопують Збруч, прорізують його в душах українського народу, і через це ми мусимо про них говорити. Галицька преса особливо не повинна пройти мимо цього мовчки. Поглиблення „Порайківщини“ — це поглиблення Збруча, парлізування тієї корисної праці, яку зараз переводить на Наддніпрянщині галицька інтелігенція, бо викликав до неї недовірря серед наддніпрянців. Галицькі комуністи на В. Україні, які в значній своїй більшості йдуть у ногу з українськими комуністами наддніпрянщини повинні самі звернути увагу на Винницьких і Онищуків, самі мусять ізольовати їх, щоб вони своїм хамством і продажністю не провокували усіх наддніпрянців на озлоблення проти галичан.

Копачів Збруча треба винищувати, усувати з громадського життя всякими способами, де б вони не появились і якою б покривкою не покривались.

Тим більше не можна терпіти просто еґоїстичних злочинців, які тільки спекулюють на комунізмі для задоволення власних інтересів.

О — ко.

Господар надходить.

...Всеукраїнський зїзд рад у великій мірі одріжняється від своїх попередників, як складом, так і виявленням дійсности державного життя на Україні. В першій мірі він виразно показав 1) ослаблення влади компартії, 2) зміцнення громадських сил, 3) нездатність влади керувати державними справами, й 4) зріст громадської критики, самоорганізації й самодіяльности.

1. — Комунізм і компартія розписалися в своїй безсилости: вибори до зїзду рад переводилися під гаслом притягнення до справ безпартійних... Компартія відчуваючи, що ставлячи лише своїх партійних кандидатів, як було до цієї пори, провалиться, вона рішила кра-

ще самій поступитися перед своїми безпартійними „прихильниками“, ніж бути розбитою від всієї безпартійної маси.

Взявши під опіку безпартійних „урядовців“, вона таким чином одколола їх від решти безпартійної маси, з якої складається опозиція, і на спинах цих урядовців — сяк — так вилізла з виборів. Одначе, ще дві — три таких „перемоги“ й від компартії не залишиться сліду, бо зміцнення „угодових“ безпартійних неминуче топче шлях до влади всім іншим безпартійним, а серед безпартійних (це не секрет) існує чимало досить таки партійних людей. Все це компартія знає й коли вона на такий експеримент пішла, то тільки в повній свідомості що інший попередній шлях веде її до негайного провалу: краще на гальмах (хоч що небудь збережеться), ніж катастрофально.

Заяви членів уряду на з'їзді переповнені закликами широких мас до співпраці. Цілком забуто ще недавно злочинну ляпанину про невідповідність мас, про необхідність диктатури пролетаріату над селянством, компартії над пролетаріатом, а головки партії над партією.

...„Ми знаємо, що без мас, без втягнення мас в державне будівництво, партія комуністів сама, власними тільки силами, не здолає виконати завдання, що стоїть перед нами. Завдання партії полягає в тому, щоб притягти сотні тисяч безпартійних до активної участі в збудуванні того нового спорудження, що ми його зараз будуємо.

Ми маємо багато хиб, чимало бюрократизму, ми маємо багато труднощів у галузі економічній, як і в сільському господарстві так і в промисловості“... — так сказав секретарь компартії на Україні — Каганович (Вісти, 73).

Нарешті! Ну, а як же бути з усіма попередніми твердженнями, всіх комуністичних святих отців Ленінсько-Сталінської й Троцько-Зіновєвської церкви, що весь час добали: „компартія все видит, все знаєт, все слышит, все может“? „Соврали-с?“

Признання Кагановича, підкріплене в інших лише виразах Петровським, Чубарем та іншими компартійцями свідчить лише, що комдержці відчувають під собою прірву й шукають її чимсь засипати. Поскілки закликання до комлабочки, в яку раніш і на поріг не пускалося, робиться прилюдно, це є найкращий доказ, що кредит її в безнадійному стані.

2. — Зміцнення громадських сил виявлялося, як в тому, що комуністи самі проводили списки безпартійних (бо їм уже ніхто не вірить), так і в поведінці цих безпартійних на з'їзді: безпартійні не тільки „слухали й мовчки руки піднімали“, а й подавали свої уваги та навіть критикували діяльність уряду; правда, в делікатних виразах і з попереднім ствердженням „заслуг уряду“, „старань“, з усякими іншими вірнопідданчими заявами, та... після всякої низки похвал (часто сумнівного змісту) завше йшло „але“, після якого почалось виявлення справжньої дійсности: в спокійних серйозних ділових тонах. І спокій ця діловість і серйозність найтяжче б'є по авторитету влади: це ж не контрреволюціонери, а свої люде.

Їх ділових, угодових, урядових безпартійних, не можна обвинувачувати в „злосности“, бо сама ж влада їх вибрала. Їх промови хоч і однокі, то не в сторону опозиційности, а лише угодовости. І все ж таки вони свідчать, 1) що становище настільки тяжке, що навіть вони угодіві урядові елементи, не можуть мовчати, й 2) що влада настільки вже втратила авторитет, що ці, її ж слуги, прилюдно товмачать її носом у шкоду й не бояться вже ні Сибіру, ні Соловок. Відчувається, що з одного боку нема вже кому крикнуть „мовчати“, а з другого „молчалины“ настільки окріпли, що не бояться говорити. З промов видно, що серед безпартійних пройшли не тільки „урядо-послушні“, а й інші, які навмисно спочатку промов мняко стелять урядові, щоб вкінці твердіше гепнути ним об землю. Нехай щастить!

3. — В своїй нездатности до організації державного життя різні урядові представники розписалися в широкому масштабі. Секретар компартії просто сказав:

... „ми повинні поліпшити загальне керовництво нашою промисловістю, усунути всі ті болячки, що понаростали на тілі нашої економіки: бюрократизм, тяганину, негосподарність і т. інше“. (Вісти ч. 73).

Чубар стверджує рацію селянським скаргам на те, що „хліб продається дешево, а крам дорого“ й що уряд не може підвищити цін на хліб, на сільсько-господарську продукцію, а заходи його до зниження цін на індустріяльні вироби не здійснились, бо підпорядковані йому органи влади ебдурюють його, даючи гіршої якості продукцію або зменшують кількість (Вісти 79).

Учасники зїзду безпартійні, а в компанії з ними й партійні („заделуючись“ під безпартійного) надзвичайно яскраво змалювали всю нездатність уряду до організації державного життя. Наприклад: в галузі господарській (де комвлада вважає себе найдужчою):

... „слід зазначити, що в нас плани індустріялізації не зовсім відповідають фактичному станові річей“. (Вісти ч. 80. Мануйленко).

... „Ми до цього часу ніяк не можемо скласи своїх 5-ти літок (5-ти річний план). На жаль ми не одержуємо на місцях жадних директив, що до складання планів“. (Вісти ч. 82. Гаврилов).

... „Проводячи індустріялізацію країни, ми не можемо ні на хвилину забувати про плановість нашої промисловости. до цього часу цієї плановости не видно. Так в Одесі збудовано шкіряний завод, що його не можна використати, бо він в далеко від бази сировини. Очевидно тому й цей завод довелося пустити на консервацію. Таке саме становище й з крохмально-паточним заводом у Харкові під боком ВРНГ...“ (Вісти ч. 82. Золотов).

... „В роботі нашої промисловости, взагалі, ще немає певної плановости, ...“

... „слід поставити й питання про забезпечення промислового роз-

витку Правобережної частини України, зокрема Київ. (Любченко. Вісти ч. 80.)

... „Більшість цукроварень зосереджено на Україні, а правління Цукротресту міститься в Москві...“ (Вісти ч. 82. Легкий.)

... „У нас є 90% цукрової промисловости, а ми сьогодні провадимо дискусію про те, чи інститут цукроваріння має бути місцевою установою, чи повинен мати всесоюзне значіння. Ми заявляємо, що цей інститут повинен стати загально-союзною установою і цього треба добиватися українському урядові...“ (Любченко. Вісти ч. 80.)

... „План постачання кооперативів шкутильгає. В ньому часто не зважається специфічні місцеві потреби. Складаючи плани постачання, треба брати до уваги місцеві умови...“ (Вісти ч. 83. Голишев.)

... „Погано працюють на місцях кредитні товариства, що розподіляють кредити зовсім не так, як слід в одному товаристві, із загальної суми кредитів в 59 тис. карб. біднота одержала тільки 1155 на 24 господарства...“ (Вісти ч. 80. Сербиченко.)

... „До роботи різних кооперативних установ часто втручаються зовсім сторонні установи, намагаючись навязати свої міркування...“ (Вісти ч. 83. Швець.)

... „Треба збільшити та здешивити кредити для кооперації, а головне притягати до кооперації і широкі кошти населення. Для збільшення коштів кооперації слід раціоналізувати кооперативний апарат...“ (Вісти ч. 83. Рашін.)

... „Раніше Волинські млини працювали навіть на закордонний ринок, а тепер частину їх переведено на консервацію.

На Волині є — 3.000 безробітних шкіряників. Слід було б відновити шкіряні заводи, особливо механізовані...“ (Вісти ч. 82 Білихін.)

... „Велика хиба в торгівлі — це громіздка сітка установ, що є провідниками краму. Скорочення сітки представництв приплив сили комівояжерів. Цей інститут за радянських умов зовсім зайвий...“

... „Окремі ділянки залізниць надзвичайно перевантажені, подекуди більш ніж удвоє проти передвоєнного...“

... „Ці цифри свідчать про те, що наш морський транспорт далеко недостатній...“

... „Стан річної флоти, зокрема її тонаж, також недостатній й незабезпечують потрібного грузообороту, при чому до 40% загальної кількості річної флоти — приватні.“ (Вісти ч. 80. Олександров.)

... „Погано стоїть справа з електрифікацією та водопостачанням залізниць. Коли будують міцні електричні установки, майже не беруть до уваги потребу в електроенергії залізниць...“ (Вісти ч. 82. Лізарев.)

... „Разом з тим нам ще не пощастило вирівняти витрати на хлібозаготовки до витрат, що були перед війною. Ці витрати рівняючи з передвоєнним часом є в нас у два рази більші...“

... „в галузі нашого експорту ми ще не дійшли до передвоєнного

рівня. Перед війною Україна вивозила товарів на 368 мільйонів карбованців за кордон в той час коли в 25—26 році ми вивезли всього тільки на 63 мільйонів карбованців...“ (Вісти ч. 83. Чернов.)

...„Як на хибі хлібозаготовчої компанії слід вказати ще те, що в нас є велике число хлібозаготовців державних та кооперативних...“ (Вісти ч. 83. Чернов.)

...„Промовець відзначає дефекти в роботі трестів, що інколи закуповують за кордоном устаткування, а його потім ніде пристосувати...“ (Вісти ч. 82. Козирев.)

...„На Чернігівщині існують представництва Цукротресту, що продають цукор кооперації, тим часом, вона сама може купувати його безпосередньо, зменшуючи цим накладні видатки...“ (Вісти ч. 80. Приходько.)

...„В нас ще є багато хиб у господарстві. До цього часу провадиться ще нераціональна порубка лісів і нашому урядові доведеться взяти певний курс, щоб забезпечити розвиток лісового господарства...“ („Вісти“ ч. 81 Прокопенко.)

...„Ми маємо низку дефектів в життєвому будівництві. Воно ще нам надто дорого коштує, надто нераціонально використовуються кошти, а часто збудовані помешкання не задовольняють робітників...“ (Вісти ч. 81 Сухомлін.) „В справі стягання с.-г. податку на місцях. Норми податку не уточнено в такій мірі, щоб виключена цілком була можливість перекручень та збочень...“ („Вісти“ ч. 80 Юдін.)

Так характеризували господарську діяльність влади її ж прихильники. А щоб то могли сказати об'єктивні люди?

Найкраще про господарські здібності сучасної совлади свідчить промова Постишева, представника Харківського мійського самоуправління.

...„Стан столиці рік у рік гіршає. Житлове становище надзвичайно скрутне не тільки для робітників, але й для установ. Урядові, що його буде обрано на з'їзді, слід буде звертати на столицю далеко більше уваги, ніж досі. Наша електрична станція в критичному стані, її загрожує небезпека, що вона зірве роботу заводів та радянських установ. Питання трамваю водопроводу також у дуже скрутному стані. До цього часу участь Уряду у витратах на впорядкування столиці дуже мала, а наш Окрвиконком взяв на свої плечі завдання не під сили...“

...„На десятому році існування радянської влади на Україні, потрібно, щоб нашу столицю було впорядковано як слід. Харків, як столицю в частині одержання кредитів слід виділити в окрему одиницю. Ми вимагаємо, щоб нам повернули утримані з кредитів центрального Комунального Банку, призначених для Харкова 3 мільйонів карбованців і т. д.“ („Вістник“ ч. 81.)

По за господарською справою большевики найбільше хвастаються своєю постановкою культурно-освітньої справи. От що про це сказано на з'їзді голосами землі та навіть урядових представників. „Наша ака-

демеія Наук працює нині в невідповідних для такої установи умовах. Помешкання Академії не придатне для продуктивної роботи її.“ (Любченко) „Вісти“ ч. 80).

... „Ви вже чули тут на з'їзді, що Академії доводиться працювати в дуже скрутних матеріяльних умовах. Наукові робітники, що працюють в Академії, відчувають величезну роль матеріяльної обстановки, устаткування та лабораторії. Устаткування коштує дорого і на нього потрібні великі гроші, тому може, і Академія є в такому скрутному стані. Дозвольте прохати Уряд звернути увагу на негайну потребу відбудови будинку, що його призначив Київський Окрвиконком для Академії.“

... „В нашій науковій машині дуже зношується живий матеріял — наші наукові сили. В несприятливих умовах доводиться працювати науковим робітникам та й плату одержують вони невисоку. Я висловлюю надію, що надалі уряд звертатиме пильну увагу на потреби Академії Наук, як це він робив і досі... (Коли робив то нема чого прохати. Очевидно щось не так. Н. Я.)

... „Дозвольте ще зазначити, що хоча ми й робимо зауваження Урядові, так це не значить, що Уряд про нас не турбується. Це мовляв пояснюється тим, що ми дійсно бідні. Ми гадаємо, що Уряд розподіляючи державні кошти, не забуде нас, як і не забував досі...“ (Вісти ч. 81 Проф. Корчак-Чепурківський.)

... „Слід збільшити кредити для шкільного будівництва, щоб виконати завдання поставлені перед нами в галузі народньої освіти.“

З'окрема, погано стоїть справа із школами в переселенських осередках Херсонщини...“ („Вісти“ ч. 80 Закандирін.)

... „Його (народу) не задовольняють початкові школи, він хоче йти до технікумів, до ВУЗ'ів, але там треба витримати конкурси, а селянин цього не може, йому ніде готуватися до цього, як готується молодь по містах.

Взагалі багато ще хиб в освітній роботі на селі. Немає сталих програм навчання по школах, часто міняються підручники та бракує кваліфікованих учителів...“

... Селянство де далі більше потребує агрономів, а агрономів у нас мало; добре коли на район 3 — 4...“ („Вісти“ ч. 80 Табачний.)

... „В галузі народньої освіти, з'окрема, в роботі с.-г. шкіл є велика хиба. Вони випускають у світ студентів, зовсім не пристосованих до нашого с.-г. будівництва, їм бракує практики, вони не мають кооперативного ухилу в с.-г. будівництві.“ („Вісти“ ч. 80 Бариш)

... „Слід поставити рішуче питання про випуск досить кваліфікованих земельних робітників. Кияне для цього порушували питання про організацію на Україні Сільсько-господарської академії, щоб організувала наукову роботу в галузі сільського господарства, намічала певні шляхи розвитку його та давала високо-кваліфікованих фахівців-інженерів сільського господарства, але справа залишилась нездійсненою...“ („Вісти“ ч.80 Кулініченко.)

Так то блискуче стоїть освіта.

Державний апарат комвлади виявився ще гіршим ніж був царський панський, бюрократичний і брехливий.

Одною з головних вигод Радянської системи теоритично визнається її близькість до мас та рухливість. В дійсности ж промовці на з'їзді ствердили повну його відірваність від населення та страшну бюрократичність.

... „Де-кілька слів про бюрократизм Миколаївській окрузі довелось у важливій справі звернутися до Держбанку в Москві, але нам не відповіли. Треба було звертатись біля 20 раз і все одно це не допомогло. Тільки через Раду Народних Комісарів пощастило добитися відповіді Держбанку.“ („Вісти“ ч. 80 Мануйленко.)

... Інколи доводиться оббивати декілька днів пороги, поки доб'єшся своєї справи...“ („Вісти“ ч. 80 Лупинас.)

... „Нині у нас є 624 райвиконкоми, але не вважаючи на те, що раніш було 1600 волостей, робітників у них було всього 5 тисяч, а тепер у нас по райвиконкомах працює 11360 товаришів...“

... „Що до соціального складу Окрвиконкомів, то слід сказати, що там спостерігається зменшення числа робітників та селян коштом збільшення службовців...“ (Петровський.)

Про вартість службового апарату свідчить записка подана на з'їзді Чубареві з запитом:— „Де більше шкідників: на полі чи в земорганах“, і Чубар відповів на неї: „Гадаю, що скрізь досить шкідників: і в земорганах і на полі.“ Такою відповіддю сам голова уряду ствердив шкідливу діяльність держапарату, на яку спромоглися попередні промовці.

4. — Від з'їзду в цілому повіяло новим духом: очуманням громадянства від розгрому негачією комунізму, й критицизмом начальства, підтягненням нових громадських сил започаткуванням самодіяльності, орієнтацією на власні сили.

Громадянство України ожило й починає само братися за будування власного життя. Державна влада через свою нікчемність нічого доброго йому не дала і не дає, лише тисне й першкоджає. Одверто боротися з нею ще нема сил: військовий апарат в її руках. Тому треба поволі перебрати в свої руки всі галузі життя і зробити її не тільки не потрібною, а й безсилою. Після того досить легкого штовхана, щоб полетіла шкереберть у слід за царизмом. Влада й громадянство стоять уже одно проти другого.

Х Р О Н І К А.

Памятник борцям.

5. VI. ц. р. на військовім цвинтарі в Рупрехтівцях, коло міста Ліберця (Райхенберг) в Чехії, відкрито пам'ятника воякам Української Галицької армії, що як вигнанці по програній боротьбі за незалежність і волю Українського народу, померли на чужині, в Чехії в Ліберецьких таборах. Збудовано ще один монумент, ще одне мemento, яке пригадуватиме кожному з нас українців, що немаємо вільної, незалежної батьківщини, як рівно ж і кожному чужинцеві, що тішиться свободою свого народу, memento яке казатиме всім, хто б не пройшов коло нього, як тяжко, як дорого, платить Український народ за свою свободу.

* * *

Памятник уявляє собою страждаючу матір, що цригорнувши з обох боків по дитинці стоїть над убитим вояком — батьком. На гранітовій підставці пам'ятника вирізблено напис: „На вічну пам'ять борцям Української Галицької Армії за волю і добро свого народу, що викинені ворогами з під рідної стріхи злсжили тут свої кости“. Проект пам'ятника зроблено українським графіком проф. мист. Василем Касяном, а працю по збудуванні підняло „Українське допомогове товариство в Ліберці“, що об'єднує головним чином бувших вояків Українських Гал. частин, що перебували в Ліберецьких таборах, а нині перебуваючи як робітники на різних працях в місті Ліберці й ближчих околицях, творять собою це об'єднання культурно-освітнього характеру. Допомагали матеріально, крім збірок та внесків самих членів Ліберецької організації, також інші укр. організації та окремі особи.

* * *

Цвинтар, саме місце де збудовано пам'ятника живописне й гарне, положене на горбку, з гарним видом навколо. Відкриття було перед полуднем. З Ліберця організовано прийшов великий провід українців і місцевих громадян, а в цей же час коло цвинтаря вже було запружено масою місцевого люду, які очікували на урочисте відкриття пам'ятника. Особливо приємне вражіння в поході робили стрункі ряди укр. соколів і пластунів, що приїхали на відкриття пам'ятника з Подєбрад і Праги. Промовляли делегати від багатьох українських професійних, культурних, політичних і ин. організацій. На диво були де-

легати й від зміновіхів. Можна сказати, що вони з відкриття пам'ятника улаштували навіть свій бенефіс-аїтку, якою старались перекопати присутніх, що це жертви, які тільки помилково впали не за їх діло, але, мовляв, вони все ж таки свої люде, й що живим, які ще остались по боротьбі нічого дивитись на гнилу еміграцію, бо спасіння їх тільки там на Сході в Союзі Радянських республік. Тільки запитати чому вони самі не хапаються того спасіння — мабуть не пускають і на поріг до Радянського раю — лакеїв ніде не потрібно.

З відомих україн. діячів промовляли п. п. Григорійв та проф. Антонович. Н. Григорійв між иншим дуже влучно сказав: „Українська армія — то наш біль. За не розуміння відповідними чинниками ваги власної Укр. армії, укр. нарід дорого платить. Часто укр. вояк падав жертвою за чужу справу в наслідок ріжних орієнтацій його провідників, в наслідок невѣри цих провідників у силу власної армії, власного Народу. Тільки з часом, коли ми, українці, усвідомимо, що ніякі орієнтації нам не допоможуть, ми здобудемо свободу й український вояк не буде класти голову за чуже, часто, вороже діло“.

Крім делегатів від українських організацій промовляв від місцевої військової чеської залоги делегат-старшина.

Тяжка праця по збудуванні пам'ятника в матеріальних злиднях емігрантського життя успішно довершена. Урочисто відкрито пам'ятник, але на невеликій Ліберецькій громаді українців ще лежать матеріальні залеглости — боги. Повинністю українського суспільства є допомогти цим жертвеним людам.

Агро.

II Робітнича Олімпіяда Чехословацька в Празі.

З 26/VI по 6/VII ц. р. відбувалося це величне свято працюючих на якому представлені були руханково-спортові товариства 16 держав і народів.

Звичайно перше місце по лічбі учасників належало організаторам Олімпіяди Чесько-Словацькому союзу робітничих руханкових товариств, так званому Д. Т. Є. (Svaz Dělnických Tělocvičných Jednot Československých).

Приїхали члени цього союзу зі всіх усюд: з Німеччини, Франції, Австрії та Америки.

Слідуюче місце зайняли Німці, які були репрезентовані не лише Устецьким союзом Німецьких руханкових і спортових товариств у Ч. С. Р., але й тисячною репрезентацією з Німеччини та Австрії, з якої кидались у вічи своєю карністю, вправленостю та блискучим виконанням Лейпцігська руханкова школа.

Для нас, Українців, ця Олімпіяда особливо цікава тим, що на ній у перше в історії нашого народу взяли активну участь наші Соціалістичні руханкові організації „Січи“, які не лишень в числі 90 душ брали участь у славностному поході 6/VII по Празі, високо несучи свій малиновий з вишитою червоною калиною та січовою зіркою

прапор, не лише поклали вінок на пам'ятник Гуса з написом „від Головної Лугової Ради та Січових Організацій на Еміграції“, не лише масово брали участь у чеських вправах, але виставили своїх змагунів, волейбольову команду і виступали з символічними вільноручними вправами на руханковій академії 4/VII, на якій вправляли взірцеві команди майже всіх націй.

Гарно виступали „Січовики“, так зв. „Символична сімка“, яка рухами змалювала історію нашого народу, його минувшу та сучасну долю-неволю, його боротьбу й тверду певність у конечну перемогу його праяди, що не лише викликала бурхливі оплески переповненої представниками 16 націй залі, але так їх зацікавила, що ще довго наші січовики мусіли відповідати на численні запити цікавих про Україну, про Січові Організації і т. д.

Необхідно зазначити, що на I Роб. Олімпіяді Чехословацькій у Празі в 1921 році були також „Січовики“ під проводом Д-ра Кирила Трильовського, але тоді їх було всього 13 і участь їх обмежилася лишень участю в поході.

Другого липня під час привітання гостей зголосився до слова і Кошовий Січовиків Всеволод Петрів, який гаряче вітав II Роб. Олімпіяду, як наочний вияв спільної сили працюючих всього світа. Вітав від імені Головної Лугової Ради у Львові, якого репрезентантами були „Січовики“ і від імені Січових Організацій на Еміграції.

Сумним але й певним у своїх силах і правді був кінець його промови: „Мимо всіх тих перешкод, які ставляться нам Українському Лугово-Січовому Товариству, дітям працюючого народу і представникам поневоленої нації, ми була на I Роб. Олімпіяді-присутні, на II Роб. Олімпіяді і будемо завжди в лавах працюючих.“

Що викликало цей сум, які справді були нашим товаришам перешкоди?

На Олімпіяду край вислав 106 луговиків і луговичок, а польська окупаційна влада не лише не видала пасів тим 106 представникам „Лугового Товариства“, а 30/VI заарештувала багатьох з них між иншим Голову Головної Лугової Ради Отамана Коберського. Замість представників прийшли листи з повідомленням про біду. Чи треба до цього пояснення? Може їх дадуть полонофіли?

Разом із українцями польська влада не пустила 68 представників жидівського, „Zwiazek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych „Jutrzenka“ соціалістів-бундовців, ані 100 предст. „Arbeiter Turn und Sportbund“ з Королівської Гути. Так що мали бути від „Polsky“ репрезентовані лишень польські робітничі спортивні організації.

Але зірвалось. Малиновий січовий стяг високо маяв у поході вітаємий і Прагою і чужинцями, жовто-блакитні стрічки на ньому давали жадного права на сумнів, а напис на ньому ж „Ukrajna-Sič“ читалася всіма.

Жиди ж хоч і в невеликому числі прорвалися по „Український візі“, щоб бодай протестувати, а за німців заступилися їх рідні з инших організацій.

Січовик.

Для характеристики утисків поляків, нижче наводимо лист, що коментарій не потребує.

Головна Рада Руханкових Товариств „Луг“.
Львів, Ринок 10/11.
Ч. 740.

Львів 4 липня 1927.

Руханковому Т-ву „Січ“ в Подєбрадах.
(тепер на II Робітничій Олімпіяді в Празі)

Шановні товариші!

Додатково до нашого останнього листа, яким просили, щоби Екзекутива Комітету II Робітничої Олімпіяди прилюдно запротестувала проти нечуваного переслідування соціалістичних руханкових т-в „Луг“ польським державним режимом, просимо Вас, щоб Ви прийняли наступні інформації:

Воеводство в Станіславові (Галичина) розпочало справжній хрестовий похід проти наших т-в „Луг“. Причиною на цей раз послужило те, що одне т-во (в Ямниці) приняло участь у Святкуванні пам'яті одного селянина забитого панськими розбишаками р. 1846. За останній тиждень було в Станіславівськiм воеводствi ліквідовано більше 30 товариств.

Також розпочало і Львівське воеводство свою працю. Вправи наших т-в можуть звичайно відбуватися лише в присутності жандармів, безконечних протоколів і т. д. До цього були розпочаті останнього тижня арешти товаришів-інструкторів. Дня 30 червня був арештований Кошовий Головної Ради наших т-в., товариш Остап Коберський і з ними ще 7 душ. Арештовані всі члени Окружної Лугової Ради в Самборі... Находяться всі у в'язниці в Самборі.

Мета ясна: унеможливити участь наших т-в на Олімпіяді, а також тероризувати останніх членів. Державному терору підпали лише соціалістичні руханкові т-ва.

Товариші! Просимо Вас протестуйте від свого й нашого імені рішуче перед екзекутивою II Робітничої Олімпіяди не лише тому, що була нам унеможливлена участь в Олімпіяді (паспортів просили на 106 товаришів, а ні на одного не дістали) але взагалі проти нечуваного режиму польської влади на Західних Українських Землях.

Делегати руханкових т-в, члени ППС (польської партії соціалістичної), що в цей мент находяться на Олімпіяді в Празі, нехай почувють гiркі слова правди про той режим, що душить кожний прояв самостійної організації народних меншостей в Польщі, того режиму, що підтримувала його своєю участю ППС (ППС має в теперішній владі 2 міністрів, ряд шефів департаментів та воеводів — Станіславівський воевода Корсак, Луцький, воевода Мех і т. д.

Сподіваємося товариші, що Ваші турботи поліпшать наше тяжке положення.

З товариським привітом
О. Павлів, за Кошового.   *Н. Остапович*, писар.

Прим: Офіційне представництво Головної Лугової Ради не протестувало аби не псувати свята працюючих винесеням на нього цієї справи, але після будемо протестувати в пресі і перед учасниками Олімпіади.

Старшина Січі.

IV Всеславянський пасічницький з'їзд та виставка.

На цей раз (по друге, перший — в р. 1914) відбувся в м. Празі-Чехословакія в днях 3 — 10 липня р. 1927.

З'їзд був чисельним, були представники з Югославії (Серби, Хорвати та Словинці), Болгарії, Польщі та України (емігранти та м. Львова).

З Московії та УСССР, представники, що зголосилися на виставку та з'їзд не прибули, заславши листи, де повідомляють, що не можуть приїхати з мотивів тих, що Чехословацька преса займає вороже становище до Радянського Союзу Республік.

З'їзд відкрито 5/VIII в „Репрезентачнім домі“ м. Праги. Окрім представників присутніх на з'їзді від славянських народів, були заслані телеграфні та листовні привітання від багатьох організацій та визначних осіб. Від Українців заслали телеграми Український Комітет в Празі, Український Університет в Празі, Український Соціологічний Інститут в Празі; листовні від Пасічницького Кооперативного Т-ва в Харкові, Архипенка Євг. — Львів і т. п.

Від Українців в почесній з'їздовій та виставочній президії були проф. Шелухін С. та Артюх Є., Голова Всеукраїнського Бюро в Харкові (останній не приїхав з Харкова), крім того проф. Шелухін був в Президії з'їзду, де й промовляв в імені Укр. пасічників, читав реферат „Життя та праця Українського Пасічника Петра Прокоповича, першого винахідця рамкового вулика“ та в президії під час праць з'їзду.

Від Українців на З'їзді приймали участь у всіх працях Проф. Шелухін С., Д-р Ревюк (Львів), інж. Боровський М. та інж. к. Зеркал С. (Подєбради), крім того багато українців з Праги та Подєбрад, що допомагали праці з'їзду та виставці.

З'їзд ухвалив статут для Всеславянського З'їзду пасічників, в котрому сказано, щоби як з'їзд так і виставка провадилася й надалі не по принципу представництва від Славянських держав; а щоби по принципу представництва Славянських народів.

Щоби з'їзди та виставки упорядковувати через кожних 2 роки, а Комітет Організації Всеславянських пасічників вибірався теж на два роки та перевибори провадилися на чергових з'їздах.

До Комітету вибрано представників всіх Славянських народів, окрім Білоруських. Понеже Білоруси не були запрошені на З'їзд та виставку, то Українська делегація внесла пропозицію, щоби для Білорусів залишити місце в Комітеті, а представника визначать самі білоруські пасічники, пропозиція прийнята.

Від Українців до К-ту обрано проф. Шелухіна С. та Архипенка Ев. (Львів).

Виставка впорядкована була дуже гарно й уміло, крім експонатів виставлених з Республіки ЧС були ще й закордонні, як з Югославії, Польщі та України. Українці виставляли вулики української системи; вальці для роблення штучної вощини (фірми Н. Ів. Ломакіна, Дергачі на Харківщині); гербарії та насіння медодайних рослин; пасічницьку літературу, як книжки, журнали та реферати; діаграми та картограми з бжільництва, фотографії з життя Українських пасічників та інше.

На виставці експонати виставляли: Товариство пасічників-українців імені Петра Прокоповича — Прага; Гурток Укр. пасічників — Прага; Т-во Укр. пасічників при У. Г. А. — Подєбради; кооперативне пасічницьке Товариство „Рій“ — Ужгород; Редакція „Українське Пасічництво“ та „Сільський Світ“ — Львів (Е. Архипенко); Редакція „Подкарпатське Пчолярство“ та „Пчолка“ — Ужгород (П. Кукуруза); Рямковий вулик — (Буткевич) Прага; вальці для роблення вощини — Дергачі на Харківщині (Н. Ломакін); Громада Кубанців в ЧСР Прага; Зеркаль С. — Ромен на Полтавщині; Боровський М. — Поділля: Ліневич К. — Подєбради; Союз Українських студенток — Прага та ін. з Закарпаття.

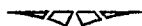
Українські експонати уявляли собою цілість зі всіх Земель Українських в етнографічних межах.

За виставлені експонати присуджено нагороди: Архипенкові Ев. — золота медаль, Зеркалеві С. — бронзова мед. та золотий дукат, Боровському — бронзова мед., Громаді Кубанців в ЧСР — бронзова медаль, Т-во Пасічників при У. Г. А. в Подєбрадах — бронзова медаль, а решті — різні дипломи.

13/VII 1927

Подєбради.

Учасник З'їзду.

БІБЛІОГР А Ф І Я.

Його Ексцеленція Юзеф Пілсудський*)

Що-до голови держави — я маю на увазі пана Пілсудського — то може буде цікавим трохи розгорнути габу над його темним і бурхливим минулим; кілька анекдотів без сумніву освітлять цікавим світлом його загадкову постать.

У р. 1905 потяг, що їхав з Московщини, спокійненько прямував з Вільна до Гродна, але зненацька був зупинений у чистім полі кількома стовбурами кинутими попереk колії; якісь озброєні люде одразу повскакували до вагонів.

Вони запропонували пасажирам, поміж якими була одна французжанка, пані Х, мати одного старшини авіятора (від цього останнього ми чули це оповідання) — доручити ватажкові їхньої зграї свої коштовні речі, папери, гроші. Це зрештою торкалось лише росіян; чужинців не пограбували, або, коли з ними трапилася ця неприємність, то це сталося лише помилково.

Потім, старанно пограбувавши пасажирів, як кажуть, на велику кількість грошей, сучасні розбишакі з широкого шляху дозволили потягу рушити далі.

Ватажком цієї виправи був не хто инший, як майбутній голова держави польської.

Це блискуче свідчить про те, що людина рішуча, яку не зупиняють марні забобони й яка не попаде в лабеті жандармів, може ще й в сучасну добу осягнути чільне становище.

Ця пригода загалом знана й тепер мабуть Його Ексцеленція Пілсудський буде перший, хто сміятиметься при спомині про цю вдалу молодечу виправу.

Моральний рівень у Польщі є такий, що не зашкодивши йому цей випадок з його бурхливої минувшини без сумніву прислужився до збільшення його популярности.

Коли, як ми вже зазначали, неймовірна пиха лежить у вдачі кожного поляка, то пан Пілсудський дуже добре надається до репрезентації Польщі.

Хто бачив, як він удає нещирю простоту в своїм плащі без відзнак і кашкеті без позолоти, поміж своїх бундючних штабовців, той не може не подумати про старанне наслідування Наполеонові I.

Чи ж не фотографувався Пілсудський часто в улюбленій позі Великого Імператора, заклавши одну руку за спину, а другу на груди за край мундура.

Силкуючись малпувати знамениту модель, яку він обрав собі за взірець, Пілсудський, як тільки став у влади, забувши своє минуле дуже завзятого соціаліста, оточив себе пишним особистим почотом.

І, не боючись анахронізмів, він одягнув своїх преторіанців по моді р. 1812, в коротку камізельку „гулянку“ й височезну 50 сантиметрів заввишки шапку, — але все німецького сукна „фельдтрау“, з амарантовим пластроном.

Не вважаючи на свій понурий та мовчазний вигляд, яким він пишається, пан Пілсудський перш за все дуже задоволений з себе — й не криється з цим.

У промові, що він її виголосив у Краківськiм Університеті у 1921, знаходимо такі вражаючі самозадоволення місця:

„Я гордий з того, що я добрий вояка, хоч я й не є військовим з покликання,

*) Olivier d'Etchegoyen. Pologne, Pologne... André Delpeuch, Ed. Paris 1925. стор. 154 — 161. У своїй книзі Ечегойен, що довший час був старшиною приділений до французької військової місії у Польщі й добре придивився до її порядків, дуже гостро осуджує Польщу й полонофільську політику Франції. Книга вийшла за кілька місяців перед травневим переворотом.

й як що фахівці мені відмовляють у цьому, хай собі відмовляють — надто багато блискучих подій говорять за мене... Я кинув у вогонь моє військо складене з мало вишколених жовнів і старшин, стомлених стількома роками війни й я можу сказати, з гордістю сказати, що всюди, де я сам керував військом перемога в битві була за мною*)

„Отже я довершив речі, після яких я не боюсь жадного осуду“.

Цей уривок ще порівнюючи скромний у порівнянні до самовихвалювань, якими він вкрив себе в місяці листопаді р. 1922 перед представниками соймових партій у Бельведері:

„Вражаючий життєпис; проміння, якими мене вкрила доля, моя горда й певна себе голова викликала подив загальний та глибокий“.

Коли б смішне вбивало в Польщі так, як у Франції, ця людина давно була б трупом.

* * *

На жаль, цього тут нема й нам загрожує поновна поява на політичній сцені цієї рокамболівської особи.

Оліве д'Ечегойен.

Огляд Світової Кооперації і Кооперативної літератури.

Сучасний стан кооперації в Швейцарії.

П. Бернгард, Iegg, один з керівників Швейцарського Союзу споживчих т-в, дає в „Bulletin Intern. Coopér.“ (організ. міжн. Кооперативного Союзу) цікаві відомости про стан швейцарської кооперації на 1 січня 1925 р. Кількість існуючих кооперативів досягла тут — 11443. Величезна маса цих кооперативів припадає на сільсько-господарські т-ва різних категорій: їх було коло 9000 тисяч, тоді як кооперативи споживчого характеру не перевищували 2400; що-ж до робітничих, продукційних кооперативів, їх було тільки 52. Проміж сільсько-господарських кооперативів біля 2740 припадало на т-ва по виробці сирів: біля 1540 т-во по плеканню худоби; 772 т-ва по збуту; 365 кредитових і т. и. Група кооперативів споживчого характеру лічила між иншим 668 звичайних споживчих спілок і біля 200 сільських споживчих і по закупках т-в.

Персональний склад швейцарських кооперативів уявлявся в такому виді, що в споживчих товариствах було більше 360000 членів; що ж до сільських кооперативів, то в них лічилося до 657000 членів, при чому, натурально, значна кількість цих членів була членами в різних кооперативах; і тому кількість кооперативного населення Швейцарії в дійсності менш численна. Але в якій мірі значне відношення кооперативів у Швейцарії до загальної кількості всього населення й господарств видко з того, що, по перепису 1920 року тут було 3880000 населення при 886800 дворів, то-б-то господарств.

Докладних даних про розміри операцій всіх цих кооперативів автор не дає, але приводить відомости, що до операцій споживчих кооперативів Швейцарського Союзу. До нього належало 519 т-в з 352 тис. членів. Загальний оборот по продажу за рік досягає 272786000 фран. Кооперативи мали біля 2000 місць продажу й майже 7400 службовців і робітників. Власні капітали цих кооперативів були трошки менше 14 мід. франків.

По значному розміру операцій і по різноманітності видів, кооперація в Швейцарії заслуговує особливої уваги.

Слід сказати ще де-кілька слів про розвиток і операції швейцарських кредитових т-в системи Райфензена. В 1903 році їх було тільки 25; на 1 — 1 1925 р.

*) Пан Пілсудський забуває Київську поразку. Варто додати, що як тільки він побачив, що справи йдуть кепсько, він залишив військо й повернувся до Варшави. Примітка Ол. Ечегойена.

їх налічувалося 348. В них було коло 30 тис. членів; майже 3600 тис. фран. резервового капіталу; коло 67 мільйонів вкладів і до 365 мільйонів фр. річного обороту (BIC N 4 1926).

Кооперація в Чехословаччині. Фонд допомоги.

Чеськословенський уряд за час війни використовував ріжні приватно-капіталістичні й кооперативні установи в загально-державних цілях.

Для покриття тих втрат, які установи мали з приводу виконання ріжних доручень уряду, чесько-словацьким урядом був організований фонд допомоги в сумі 1640 мільйонів кор. чеськ. З них припадають на кооперативи 350 мільйонів, які мусять бути розподілені таким чином, щоб на сільсько-господарську кооперацію прийшлося 49 %; на робітничу 43% і на ремісничу 8%. Що до розподілу відповідних сум між окремими кооперативами, цей спосіб ще не вироблений остаточно (BIC N 5/926).

Перетворення Чеського Товариства Гуртових операцій в кооператив.

18 — X мин. мали місце надзвичайні збори чеського товариства гуртових операцій в цілях перетворення статуту організації в форму кооперативного т-ва. На зібранні були присутні 99 делегатів, які представляли 77 т-в і до яких належало 719 голосів та 12½ мільйонів паєвого капіталу. Справу про перетворення форми організації докладав Голова її п. Еміль Люстіг. Бажання перетворити цю організацію в кооператив виникало не тільки з причин ідеологічних, але також і чисто практичних. Головною з них була незручність для некооперативної по формі організації підвищувати паєвий капітал, на що завжди звязано в некооперативних організаціях зі зміною статуту й виконанням всіх тих формальностей, які треба поробити з приводу такої зміни (скликання загальних зборів і т. и.

Пай нового кооперативу зазначено в 500 кор. чеськ. з тим, що кожне місце т-ва, яке входить до Гуртового Кооперативу повинно взяти, принаймні, 1 пай на кожні 25 своїх індивідуальних членів. Зі свого боку, ми не можемо не визнати це за досить важку умову приднання місцевих т-в до Гуртового кооперативу: т-во, в якому є 500 членів, згідно вищезгаданої точки, мусить внести з паєвого капіталу Гуртов. Коопер. 10000 кор. Це сума, одірвати яку від місцевого кооперативу майже на увесь час його існування не легко.

В статуті, тільки що зформованої кооперативної організації, є й друга точка, яка не може не викликати де-яких сумнівів, це — звязаність паєвого капіталу 20-ти-літнім терміном. Статут встановляє, що член Гуртового Кооперативу може виступити з нього тільки з попередженням за 20 років. „Це“ — каже референт, „стабілізує паєвий капітал і, крім того, дає широку базу для кредитування Гуртов. Коопер.“ Це — безперечно; але в такій системі є безумовно частина примусовості, яка протилежить кооперативним принципам. Чому-ж 20 років? Чому не 50? чи 100? Це ще більше стабілізувало-б оборотний капітал, ще більше, може, підвищувало-б кредит кооперативної організації. Але це не була-б дійсно кооперативна установа, бо в кооперативі перша умова: вільність вступу і виступу членів... Відомо, що цей принцип не абсолютно додержується: де-коли виступ зі складу членів не зовсім вільний; в статуті ставиться де-який термін, на протязі якого такий виступ кооперативу утруднюється, а той зовсім не дозволяється. Але такі терміни, навіть в таких кооперативах, як будівельні чи електричні, не перевищує де-кілька років; і про десятки років ніде нема мови... Тому ми не можемо поставитися позитивно до цього способу гарантування кооперативу гуртових операцій більшу фінансову солідність, більшу кредитоздатність. Єдиною позитивною стороною цього пакту статуту розглядуемого кооперативного гурта операцій — це є те, що він може бути, як і кожний пакт статуту, змінений шляхом зміни статуту... І ми гадаємо, що це стане незабаром.

Органи управління Кооперативом суть; а) Загальні збори делегатів його членів, б) Правління з 7 членів і в) Надвірча Рада в складі 18 чи 24 членів, по

рішенню загальних зборів. Але відносно права голоса кожного члена в загальних зборах, статут також вводить систему, яка нас ніяк не може задовольнити. Він дає кожному, навіть самому маленькому членові 1 голос, але крім того, він наділяє додатковою кількістю голосів тих членів, які ведуть Гуртов. Коопер. більші закупки, при чому вводить таку прогресивну систему підвищення кількості голосів для членів з більшим оборотом.

Член, який закупив на протязі року на суму від 50 до 100 тис. кор., має 2 голоси

від	100	до	1.000	—	10 гол.
"	1.000	"	10.000	—	20 "
"	10.000	"	50.000	—	60 "
"		вище	75.000	—	80 "

По-перше, ця система не видержана до кінця: коли розподіляти голоси прогресивно збільшеному обороту, то слід було б також відрізнити права й тих членів, які мають оборот від 50 міл. кор. до 75 міл., від членів, які мали оборот тільки на 50 міл. . . А по-друге, допускати таку прогресію в даному випадкові взагалі навряд чи доцільно. Ясно, що така система приведе до того, що справи вирішуються незначною кількістю т-в, які ведуть великі закупки. Коли в Гурт. коопер. буде 510 членів і 500 з них закуплять на протязі року кожний на 40.000 кор., а 10 — кожний на 20 міл. кор., то перші — будуть мати в загальних зборах всього 500 голосів, а друга — 600! Отже — всі питання будуть вирішуватися так, як бажають 10 членів. Де ж тут навіть далекий підхід до рівності голосів у загальних зборах?

Такий спосіб встановлення кількості голосів по забору тим більше не справедливий, що далеко не завше те т-во, яке купує в Гуртов. Коопер. вдвічі — втричі більше, ніж друге т-во, має як раз і більше членів, а через те логічно могло б претендувати й на більшу кількість голосів у загальних зборах (персональний принцип). І дійсно, мійське споживче т-во, яке має різноманітні потреби членів, може закупити вдвічі більше від Гурт. Коопер., тоді як у нього членів удвічі менше, ніж, скажемо, в робітничому спож. т-ві, покупна здатність членів якого незначна. І давати, при таких умовах, першому т-ву, яке закупило на 200.000 кор. в 5 разів більше голосів, порівнюючи з другим, яке закупило тільки на 100.000 кор., було б цілком несправедливо.

Не може бути оправдане таке відношення і тим, що для Гуртов. Коопер. значно більше клопіт і турбот при виконанні дрібних замовлень маленьких т-в і значно менше турбот з великими замовленнями. І, даючи великим покупцям привілегию мати більшу кількість голосів у загальних зборах, Гурт. Коопер. робить, таким чином, тільки те, що відповідає його інтересам. Але, союзний кооператив мусить завше пам'ятати, крім своїх, також і інтереси своїх членів. Приносити їх в жертву за для зручностей переведення операцій Союзу, значить — примітно порушити головні кооперативні принципи.

В даному разі це тим більш недопустимо, що існують інші способи компенсувати Гуртов. Коопер. за ті незручності й турботи, які виникають для нього з факту ведення малими спілками дрібних операцій з Союзом. По таких операціях Союз завше може трохи підвищувати ціни — в мірі, в якій це оправдується де якою різницею цін за крупну й за дрібну партію краму. А далі — ті т-ва, які ведуть значні операції з Союзом, при заключенні рахунків за відчінний рік мають право на премію, яка буде тим вище по сумі, чим обороти т-ва з Союзом були більш значні. Але йти по шляху предоставлення великим покупцям таких привілеій, що в фінальному рахунку вони стануть фактично єдиними керівниками Гурт. Коопер., це значить забувати про істотні принципи діяльності дійсно кооперативної установи.

Тому — ми можемо вітати перетворення форми чеської організації, яка до цього часу переводила операції гуртових закупок для кооперативів на акційних засадах в кооперативну установу; але, ми не можемо також не бажати, щоб

ті хиби, які, на наш погляд, знаходяться в статуті нової організації, як можливо менш шкідливо відбивалися на переведенні новим Чеським союзом гуртових закупок своїх операцій.

Споживча кооперація в Радянській Росії.

Б. голова Центросоюзу Л. Хінчук стремить доказати в В. І. С. (1926, N I), що споживча кооперація під радянською диктатурою розвивається надзвичайно успішно. Щоб це було для не досить освідмленного читача сугубо ясно, він пробує привести де які порівнюючі статистичні дані й намагається показати, що споживча кооперація в Росії до комуністів і після їх „воцарення“ це — „дистанція огромного размера“...

Автор приводить паралельні відомости за 1924 рік, що до споживчих кооперативів радянської Росії, й за 1913 рік, що до Росії до-радянської. І виходить ніби то надзвичайно переконуючий матеріал. Членів у споживчих т-вах у 1913 р. було 1,8 міль., а в 1914 — 7 міль.; кількість споживчих т-в була біля 25300 в 1925 році, при чому кількість місць продажу досягала майже 49 тис. Ці т-ва були об'єднані в союзи, яких було біля 600, при чому кількість місцевих союзів була, приблизно, однакова з районними.

На жаль, навіть такі (ще далекі від головних) дані про споживчі т-ва вже з перших кроків тенденціозні. Коли рівняти, то треба рівняти дані большевицької доби з відомостями не 1913 року, а 1917 року, принаймні. А, коли ми це зробимо, тоді всі твердження п. Хінчука будуть невірні. Так, що до кількості членів у споживчих т-вах, то їх було на 1 листопада 1917 р. біля 10 міль., а самих т-в, принаймні, до 23.000.*) І не треба забувати, що й ці т-ва й ці мільони членів це були добровільні об'єднання й свобідно вступивші до т-в люде. А в споживчих т-вах комуністичного періоду невідомо, де вільно вступивші члени, а де заганні до т-ва під загрозою трохи що не розстрілу...

Мало переконуючі також і порівнюючі дані про діяльність Центросоюзу в радянській добі. В 1914 р. — пише Хінчук — Центросоюз мав 10 міль. обороту, а в 1924 р. — 250 міль. а в 1925/26 — 900 міль.

Збільшення це заслуговує уваги... Але, не в тому розумінні, що Центросоюз при комуністах розвинув свої операції, а в тому, що, не дивлячись на спеціальні умови, в яких в цей час працює Центросоюз, він веде відносно дуже незначні операції. І це — особливо, коли прийняти на увагу, що до революції, в 1917 році Центросоюз мав обороту на 200 міль. руб. проти 250 міль. в 1924 р. різниця не така велика! Але, коли пригадати, що до большевиків Центросоюз вів операції нормального характеру, які виникали зі ступневого розвитку місцевих організацій; а Центросоюз 1924 р. був посередником між державними органами зовнішнього торгу й місцевим ринком; що його операції форсірувалися, не рахуючися зовсім з тим, в якій мірі такі операції відповідали нормальному зросту місцевих споживчих спілок, то прийдеться признати, що обороти Центросоюзу не досягають тих розмірів, на які можна б було чекати в виду тих своєрідних обставин, в яких він зараз працює.

Мало доказує нормальний розвиток споживчої кооперації також і зріст оборотів місцевих т-в. Автор зтверджує, що за 1924/25 рік такий оборот досягнув 5 мільярдів руб. зол. Коли ми навіть будемо вірити авторові на слово (а це небезпечно), то й тоді це свідчить про якийсь то дефект в організації ділових зносин Центросоюзу з місцевими кооперативами. Виходить, що останні ведуть операції, зкуповуючи крами в надзвичайній більшості не через свій закупочний центр.

А потім, нічого нема дивного, що операції місцевих споживч. спілок ростуть, коли де-які предмети споживання комуністична влада примушує різні трести передавати для продажу переважно спожив. спілкам. Тому, не дивно, що

*) Див. „Revue Internationale du travail“ Genève. 1924, стор. 283.

текстильні крами продаються через споживчі спілки в кількості 60^{0/0} всього річного їх продажу, а цукор та сіль — навіть в розмірі 80^{0/0}... При таких умовах було б дивно, коли б операції місцевих спілок не збільшувалися. А рівняти їх з операціями спілок до большевицької доби не можна через те, що тоді не було ніяких штучних способів поширення оборотів у цих кооперативах.

Авторові відомо також, що таке форсування операцій; таке штучне їх збільшення дає далеко не завжди позитивні наслідки. І дуже жалко, що автор не привів відомостей про ті ціни, за які крами випускаються з трестів і за які вони продаються кооператорам. Жалко також, що автор не дав де-яких відомостей про ті розтрати, які за большевицьку добу стали явищем звичайним і ганебним для кооперації...

Як проводити паралель то вже до кінця... І тоді ми побачили би, що за останні два — три роки крадіжки та розтрати низової (місцевої) кооперації, по думці того ж Хінчука, (Див. Рувль, 1926. № 622; V. 23) перевищували майже в 1^{1/2} рази весь власний капітал місцевих кооперативів, а по думці п. Дзержинського, таких розтрат було не менше, як на 20 мільйонів рублів. До большевицької революції подібні розтрати були рідкі, й апетити злодіїв були значно скромніші...

Що ж до цін, за які продавалися крами в споживчих спілках до й після большевицької революції, то, мабуть, і сам п. Хінчук не стане суперечити, що комуністичними прикладами побиті всі рекорди. Коли товари місцевим кооперативом продаються споживачеві з надбавкою в 300, а то й більше ^{0/0}_{0/0} проти їх собівартості тресту, це є доказ сумного стану кооперації; це є найліпший спосіб навіть її дискредитувати... Ось — наслідки большевицьких методів роботи в кооперації.

Проф. С. Бородаєвський

І. Ант. Антишев „Очерки по истории гражданской войны 1917 — 1920 гг. Держивидат РСФСР ст. 288.

Хто, дивлячись на заголовок праці та додані до неї малюнки, подумає, що буде мати справу з дослідом горожанської війни, як такої, з в'язуванням настроїв тих мас, що її провадили та впливів їх соціальних здвигів на вислідки боротьби, той помилиться. Помилиться і той, хто шукатиме в цій праці хоч і недокладного змалювання перебігу збройної боротьби на численних фронтах горожанської війни. Вся книжка присвячена змалюванню тих заходів, яких уживав керуючий центр Компартії, щоби вдержатись при владі в період боротьби з 1917 по 1920 р.

Оцінюючи період військової боротьби за ці роки, з погляду лишень класового, який є так питомий компартії, автор не робить жадної різниці між суто горожанськими фронтами, як от повстання робітників Пермського району, фронтами горожанськими, які знаходились під впливами чужоземного капіталу, як Деникинський, Колчаковський, чи то під керуванням цього капіталу, як Юденича, Бермонт-Авалова, Міллера та інших, та фронтами з великим національним забарвленням, як от Український, Польський, Грузинський та Туркестанський. Всі вони для автора „Очерков“ є однаковісенька „Контрреволюція“.

От же тому доводиться авторові робити колосальні натяжки при виясненні залежності операцій від настроїв тих мас населення на території яких провадилась збройна боротьба. Автор констатує, що „Червоні війська“ в певних районах підпадали неминучому розкладу тим сильнішому, чим ці „Червоні війська“ мали меншу „Комуністичну свідомість“. Разом із тим ступінь цього розкладу залежала також і від того ворога якого мала „Червона армія“ перед собою на певних теренах.

Коли ми уважно розглянемо ці „фатальні“ терени в західних районах „горожанської“ на думку автора, боротьби, то ми побачимо, що ці „фатальні“ терени фатально совпадають з теренами, наприклад, з Українською національною більшістю.

Автор намагається довести, що ці райони були „соціально“ ворожі „Червоній армії“, як заселені переважно „кулацьким населенням“ (очевидно нове плем'я), але сам автор констатує, що це населення гаряче допомогало поваленню „Деникинсько-монархично-кулацько-дрібнобуржуазної контрреволюції“, але, чомусь

розрахувало „Червоні війська“ настільки, що де скільки частин сформованих „головним образом из уроженцев этих губерний“ довелося відіслати на інші фронти, на яких очевидячки „соціалні“ умови були де що інакші.

Також помилково, на нашу думку, зарахував автор в лічбу фронтів лише горожанських, суто соціальних і фронти-спадщину Світової війни, як Румунський, Турецький та Германо-Австрійський. Ми дуже далекі від виключення соціальних моментів із так званих міжнародних війн, але вони дуже рідко діють в державах сталих з міцною державною суггестією, чи в державах революціонізуючих чи шойно витворюючихся. Отже це виключення старих державних суггестій робить незрозумілими де які висновки автора.

У всякому разі книжка дуже цікава, як змальовуюча політику компартії в небезпечний для неї період і всю гнучкість цієї політики, яка пристосовувалась до всіляких обставин, щоби дістатися до диктатури.

Ще більш цікаве, червоною ниткою проходить через весь твір, визнання значіння селянських мас для того чи іншого вислідка збройної боротьби.

Ці селянські маси недвозначно змальовуються, як „пам'ятник революції“, від хитань якого залежить весь її успіх чи неуспіх і про опанування рухами та вислідками ударів якого дбала, та й дбає весь час Компартия РСФСР.

В. Петрів.

П. Л. Дегтярев. „Политработа в красной армии.“ Держвидаг РСФСР друге видання виправлене та доповнене. Стор. 171.

Як сама тема праці, так і те, що вона видана вдруге, примушує нас спитися над нею докладніше.

Згоджуємося з автором, що політпраця не є явищем цілковито новим в арміях; що в так званих „аполітичних“ арміях також провадилась і провадиться скрита політпраця на користь пануючих в державі верств; що ця „аполітична“ політпраця ведеться комсоставом, попівством та окремими особами, лише про це офіційно замовчується, цю працю вище згаданим особам нібито й не доручається. Також цілковито згоджуємося, що „аполітичність“ армії є лише маска для панування в армії „певної“ політики; з цим згодні також і військові дослідники поступової думки; як от так звана „груда ген. Денваль у Франції (ген. Денваль, Персен полк. Дюкруа та ін.), які мають сміливість писати про це в тяжких умовах буржуазних армій. Не заперечують цього також де які військові письменники суто революційного табору, як от ген. Геруа („полчища“, видані у Болгарії, хоч вони здебільшого шукають шляхів, як вигнати політику з армії, — неприємну їм політику, звичайно, — скажемо ми.

Отже ця погодженість наших думок з висновками автора, примушує зазначити, що вступна частина праці, яка з'ясовує зміст політпраці в армії, дуже слабенька: в ній немає жадних дефініцій, які-б абстрактно з'ясовували зміст та завдання політпраці в армії, про те є безліч слів та виразів чільних провідників комунізму від Леніна до Фрунзе, які кажуть, але лише про важливість провадження в армії політпраці.

У кінці же першої глави, яка є вступом, безпосередньо після уваги, що „Кожний навіть безпартійний командір мусить знати завдання політпраці“, розтрілкою зазначається, що „Политическая работа в Красной армии имеет своей целью обеспечить руководящее влияние в Красной армии за рабочим классом в лице его авангарда — коммунистической партии.“

Отже наукова оцінка „Политработи“ зводить її на родинну справу компартії.

Отже під цим взглядом трактує автор в XV главах питання про політпрацю в різних умовах бойової діяльності військ.

В цих главах химерно перепуталися обов'язки комсоставу з обов'язками політробітників, так що на останніх покладається навіть перевірка бойової служби красноармейців.

Даються точні та детальні вказівки про маневрування, про методику політсводок та донесень, і знову, замість вихідних определень, щоби давали простір самодіяльності виконавця, який головне завдання та мету засвоїв знову маємо

низку висловів Леніна та Троцького, по де коли мало стосуючихся до істоти питання. Знайомий для російської культури малюнок, повязання виконавця та закляття з Євангелія тепер від Леніна.

Що правда, автор пише, що він і не претендує на повноту своєї праці, яка є першою спробою систематичного викладу про політпрацю в армії, але 2-е видання цієї праці примушує думати, що кращої немає.

У всякому разі книжка цікава як раз як спроба укласти в певну систему те, чим так міцна була компартія в останній боротьбі: зручним впливом на легко підпадаючі суггестії озброєні маси. Ще цікавіші ті приклади впливів політпраці, що їх наводять у підтверження своїх думок автор.

В. Петрів.

Лист до Редакції.

Високошановний Пане Редакторе!

Зважаючи на вміщення в „Ділі“ ч. 114 „Листа до редакції“, піданого Президією Закордонного Комітету п. п. К. Коберським, П. Гацьким та І. Прокоповим, в якому подано неправдиві відомости загальногромадського значіння просимо в інтересах істини не одмовитися надрукувати нижче наведене спростовання.

Зважаючи на те, що програма Укр. Парт. Соц.-Револуціонерів прийнята партійним з'їздом в Києві р. 1917 в великій мірі застаріла, що постановами окремих партійних конференцій вона значно змінена, що по багатьох актуальних питаннях сучасности вона не дає певної вказівки і через те всі партійні організації фактично провадять свою діяльність незалежно від програми, що не сприяє кристалізації партійного світогляду, Конференція Закордонної Організації УПСР, 6 лютого р. 1927 ухвалила „Програму Української Партії Соц.-Револуціонерів“, яка має бути обовязковою для її членів до партійного з'їзду. Інші організації УПСР, як в краю, так і за кордоном, які не брали участі в виробленню цієї програми, хоч вони й не мають жадної іншої мають вільну руку її критикувати й виробляти інші проєкти програми, які будуть матеріалом для партійного з'їзду при виробленню постійної програми партії.

Програма ухвалена конференцією Закорд. Організац. УПСР, а не „особистими прихильниками М. Шаповала“, хоча не бачимо нічого негативного або ненормального й у тім, щоб члени організації були й особистими прихильниками свого голови. Навпаки, ненормально, коли члени організації є особистими ворогами обраних ними на відповідальні місця особами.

Президія Зак. Ком. вихопивши з точки 7 „національної програми“, слова „при мирному вирішенню національної програми на сході Європи УПСР вважає потрібним створення вільної спілки народів Сходу Європи“ тлумачить їх, як „федерацію з т. званою Росією“. Таке тлумачення цілком безпідставне й тенденційне, бо на ст. 13 програми ясно й підкреслено сказано: „Метою партії є створення Української Республіки не від якого іншого народу незалежною й соборною в етногра-

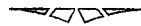
фичних межах“; на сторінці II тієї самої програми перед 7 точкою яку президія Закард. Ком. навмисно не договорила до кінця сказано: „Український трудовий народ має створити свою суверенну державу в межах своєї етнографічної території а точка 7, з якої Президія Закард. Ком. вихопила тільки півречення в дійсності звучить так: „7) Що до народів, пануючих над українцями (росіян, поляків, румунів і инш.) та їхніх держав, то УПСР вимагає від них: визнання державної суверенності України в етнографічних межах, віддає перевагу мирному розрішенню національної проблеми на Сході Європи, але при неможливості мирного шляху визнає за необхідність всенародне повстання й революцію. При мирному розрішенню національної проблеми на сході Європи УПСР вважає потрібним створення Вільної Співки народів Сходу Європи на основі договору, як переходової форми до Європейських Сполучених Штатів“. (стор. II.)

З цього ясно, що Вільна Співка Народів означає не федерацію а тільки співку, союз, як Ліга Націй, як Мала Антанта і т. п.

Гадаємо, що не знайдеться ні одної не то що соціалістичної найшовиністичнішої партії на Україні, яка-б серйозно думала, що е коли б Росія мирно зріклася всяких претензій на Україні і добровільно признала її державну самостійність, то для України було б вигідніше відповісти на це війною, а не союзом. Вважаємо доцільним, у випадку мирного розв'язання національного питання на Сході Європи, союзу самостійної України не тільки з такою ж Білорусією, Грузією, Литвою та іншими державами, а й з Росією. Одначе це не означає жадної федерації, а тільки захист самостійности.

За Секретаріат Закард. УПСР

*Станіславській.
Л. Клименко.*

Місячник письменства, мистецтва, науки й громад. життя

„НОВА УКРАЇНА“

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ.

Адреса Редакції: Praha III, Šeříkova 4/III.

„ Адміністрації: „Nova Ukrajina“, Poděbrady
(M. Nohavec), Tchécoslovaquie.

Передплата на 1927 рік:

	в Чехословаччині:	Закордоном:
на рік . . .	90 Кє	3 долярів.
1/2 . . .	45 „	1,3 „
1/4 . . .	23 „	0.8 „

(Пересилка по дійсній вартості в залежності від країни).

Ціна попередних книг:

Річник за 1922 р.	(ч. ч. 2—18)	— 1 долярів.
„ „ 1923 р.	(ч. ч. 3—12)	— 5 „
„ „ 1924 р.	(ч. ч. 1—3)	— 1 „
„ „ 1925 р.	(ч. ч. 1—8)	— 3 „
„ „ 1926 р.	(ч. ч. 1—8)	— 3 „

Набувати „Н. У.“ можна в усіх українських книгарнях. Крім того — у Франції: Іван Стасів, 25 rue Eugene Varlin Paris X; в Америці: „Ukrainska Hromada“ 120 Second Avenue New-York.

ВИДАВНИЦТВО

„ВІЛЬНА СПІЛКА“

Друкарня В-тва виконує різні праці (др. часописів, брошур, книг, бланків і т. д.)

Замовлення виконуються швидко, дешево й технічно досконало.

На складі видавництва мається багато праць: наукових, публіцистичних і белетристичних.

Каталог висилається негайно на першу вимогу.

„Vilna Spilka“, Poděbrady Jiřího náměstí (tisk. M. Nohavec).

Ціна цієї книжки 8 к. ч.

В Америці 0.40 дол.